

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ผู้วิจัยนำเสนอเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่างๆ ดังนี้

ตอนที่ 1 คุณภาพชีวิตและสังคม

- 1.1 ความหมายของคุณภาพชีวิตและสังคม
- 1.2 แนวคิดและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม
- 1.3 การพัฒนา ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิต และสังคมในประเทศไทย
- 1.4 การพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพชีวิต และสังคมในต่างประเทศ

ตอนที่ 2 การศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน

- 2.1 ความหมายของการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน
- 2.2 ความเป็นมาและทิศทางของการศึกษาระดับขั้นพื้นฐานในประเทศไทย
- 2.3 หลักสูตรการศึกษาในระดับการศึกษาระดับขั้นพื้นฐานในประเทศไทย
- 2.4 แนวคิดในการจัดการศึกษาระดับขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในต่างประเทศ
- 2.5 สรุปความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพชีวิตและสังคมกับการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม

ตอนที่ 3. ความหมาย และแนวทางการกำหนดคนโยบาย

ตอนที่ 4 การวิเคราะห์เชิงระบบ

ตอนที่ 5 สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย

ตอนที่ 1. คุณภาพชีวิตและสังคม

1.1 ความหมายของคุณภาพชีวิตและสังคม

Wegner (1984) เสนอว่า คุณภาพชีวิตมี 9 ด้าน ได้แก่ ความสามารถในการกระทำและการรับรู้ในด้านภาระกิจประจำวัน การปฏิบัติกิจกรรมทางด้านสังคม การใช้สติปัญญา ความรู้สึกด้านอารมณ์ สถานภาพทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางด้านสุขภาพ ความเป็นอยู่ที่ดีและความพึงพอใจในชีวิต และนิยามที่ UNESCO ให้ไว้ว่า ระดับความเป็นอยู่ที่ดีของสังคม และระดับความพึงพอใจในความต้องการส่วนหนึ่งของมนุษย์

ในประเทศไทย นักวิชาการและนักพัฒนาได้นำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในความหมายที่ไม่แตกต่างจากของต่างประเทศมากนัก เช่น

สุมน อมรวิวัฒน์ (2525) กล่าวว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง ชีวิตที่มีคุณภาพซึ่งเป็นชีวิตที่อยู่รอด อยู่ดี อยู่อย่างมีหลักการ และบุคคลนั้นสามารถปรับตัวและแก้ไขปัญหาได้ เพื่อดำเนินชีวิตไปอย่างสงบตามอัธยาศัย

นิมนวล ทวีสมบุญ (2526) ได้ให้แนวทางของคุณภาพชีวิต ว่า คนที่จะได้ชื่อว่ามีคุณภาพชีวิตนั้นจะต้องเป็นบุคคลที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ดำเนินชีวิตในทางชอบธรรม มีความพอใจในความเป็นอยู่ของตนเอง สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นิพนธ์ กัมภเสวี (2526) กล่าวถึงคุณภาพชีวิตว่า หมายถึง ชีวิตที่ดี มีความสุขทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม อารมณ์ตามควรแก่อัธยาศัยและสถานะ

สมพร เทพสิทธิ (2535) พูดถึงเป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพชีวิตว่า ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตจำเป็นต้องพัฒนาทั้งในด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ เพื่อให้ประชาชนมีการดำรงชีวิตในระดับที่เหมาะสมตามความจำเป็นพื้นฐาน คือ มีสัมมาอาชีพ มีรายได้ตามควรแก่อัธยาศัย มีปัจจัยสี่ในการครองชีพ (ด้านเศรษฐกิจ) มีการศึกษาตามสมควร มีสุขภาพอนามัยดี มีครอบครัวดี (ด้านสังคม) เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ สามารถพึ่งตนเองได้ ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น สังคมและประเทศชาติ (ด้านจิตใจ)

วิบูลย์ เข็มเฉลิม (2532) และทองดี นันทะ (2536) พูดถึงการมีชีวิตที่ดีว่าควรจะต้องพึ่งตนเองได้ มีการผลิตเพื่อขงชีพ ถ้าเหลือจึงจะขาย หลีกเลียงอบายมุข รู้จักสังเกต มีส่วนร่วมและประพฤติธรรมชาติ

อาจสรุปได้ว่า คุณภาพชีวิตคือ ระดับของการมีชีวิตที่ดี มีความสุข ความพึงพอใจในชีวิต เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคลและครอบครัวที่มีความสงบสุขตามควรแก่อัธยาศัย

“การพัฒนาสังคม” ในทศวรรษที่ 1990 มีจุดเน้นอยู่ที่การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development) ซึ่ง Society for International Development (SID) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาสังคมคือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงทั้ง ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพที่ประกอบด้วยตัวแปรมากมายที่ทำให้บุคคล และชุมชนเริ่มสร้างเอกลักษณ์เฉพาะของตน และสร้างความสามารถที่จะเผชิญกับโลกได้อย่างมีจุดมุ่งหมายและความภาคภูมิใจ กระบวนการนี้เป็นการเติบโตอย่างกลมกลืนของบุคคล และชุมชนกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และจิตวิญญาณของสังคมโดยส่วนรวม โดยเน้นความเสมอภาคระหว่างเพศ ศาสนาและรุ่นอายุ

ในส่วนของบุคคล มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้ “การพัฒนาสังคม” หมายถึง

1. กระบวนการซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในสังคม เพื่อประชาชนจักได้มีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น ทั้งในด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย การศึกษา สุขภาพอนามัย การมีงานทำและมีรายได้เพียงพอแก่การครองชีพ ตลอดจนให้ประชาชนได้รับความเสมอภาค ยุติธรรมในสังคม (อิคาเฟ) และเป็นระบบทั้งหมดของสังคมที่กำลังก้าวไปข้างหน้า (Myrdal) (คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, 2516)

2. กระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมวัฒนธรรม ในลักษณะที่การเปลี่ยนแปลงเกิดจากการวางแผนเอาไว้ การเปลี่ยนแปลงนี้จะส่งผลกระทบต่อแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมหรือค่านิยมทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนในสังคม (สนิท สมักรการ ใน Suntaree Kormin, ed .1983)

3. กระบวนการระดมทรัพยากรมาใช้ ให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยมีการควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงในเวลาและพื้นที่ที่หนึ่งๆ (จิตยา สุวรรณชญ ใน Suntaree Kormin, ed .1983)

4. การที่ชุมชนสามารถเป็นตัวของตัวเอง พึ่งพาตัวเองได้ ระหว่างเมืองกับชนบทควรมีการจัดระเบียบใหม่ให้อำนวยประโยชน์แก่กันและกัน คนในชุมชนควรมีค่านิยมทางสังคมที่เกิดจากการสมัครใจ ไม่ถูกบังคับที่จะมีกรรมสิทธิ์ร่วมกันในการผลิต เน้นการไม่เบียดเบียนและความยุติธรรมทางสังคม (พระประชา ปสนธม โม และรสนา โคลิตระภูถ ใน อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอ่ำ, บก. 2539 : 38)

5. การกระตุ้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อการแก้ปัญหาด้วยตนเอง หรือการพัฒนาจิตสำนึกของชุมชน ให้ชุมชนเริ่มคิดว่าตนต้องการเป้าหมายอะไร ต้องการสังคมเช่นไร สร้างอุดมการณ์ของตนขึ้นมาในการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหา (ชาญชัย ลิมปิยากร ใน อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอ่ำ, บก. 2539 : 38)

6. เกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชน ไม่ใช่การริเริ่มผลักดันของคนบางกลุ่ม นักพัฒนาอาจนำปัญหามาเสนอประชาชนเพื่อสร้างจิตสำนึกในการรับผิดชอบต่อสังคม เชื่อมโยงกลุ่มพลังเข้าด้วยกันให้เกิดความสามัคคี (สรรพลัทธี คุ้มประพันธ์ ใน โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม , 2527)

7. การแสวงหาแนวทางที่สอดคล้อง ใกล้เคียงหรือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับประชาชนมากที่สุด (ปารุง บุญปัญญา, ในโครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม , 2527)

8. การที่ชนชั้นกลางเป็นหุ้นส่วนกับชาวบ้าน ร่วมกันต่อต้านระบบทุนที่กำลังรุกรานวิถีชีวิต และทำลายศักยภาพที่จะพึ่งตนเองได้

9. การจัดระบบให้มีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม ให้โอกาสแก่คนที่เสียเปรียบในสังคมเพื่อที่จะสร้างชนชั้นกลางให้มากที่สุดเพราะชนชั้นกลางคือ ผู้ที่ผูกการดำรงอยู่รอดของสังคมที่มีเสถียรภาพ อันเป็นแกนของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย (ขุนทอง อินทร์ไทย, 2530)

10. การพัฒนาสังคมประกอบด้วยแนวทาง 3 แนวทางคือ การพัฒนาสภาพทางกายภาพ การพัฒนาสภาพทางสังคม และการพัฒนาการศึกษาเพื่อชีวิตด้านใน คือ มีปัจจัยยังชีพพอเพียง ไม่อดอยากยากแค้น เป็นหนี้สิน สามารถเลี้ยงชีพได้ด้วยตนเอง ปกครองตนเองได้ เป็นไทแก่ตัวเอง ไม่ถูกบีบบังคับหรือครอบงำให้อยู่ในอาณัติของผู้อื่น และเป็นอยู่ด้วยปัญญา มีจิตปลอดพ้นจากความทุกข์ ความร่ำร้อน ทะยานอยาก มีความสุขจากสภาวะภายในโดยไม่เป็นทาสความสุขทางวัตถุหรือปัจจัยภายนอก (พระไพศาล วิสาโล, 2533)

11. เป็นการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ ในทางสร้างสรรค์ จวรโลงให้ดีขึ้น ส่งเสริมและดูแลให้ประชาชนมีความกินดีอยู่ดี มีมาตรฐานการครองชีพดี ตลอดจนพยายามระวัง และจำกัดความเดือดร้อนไม่ว่าทางกายภาพ หรือทางจิตใจที่เกิดขึ้นกับประชาชน (ประกอบ จักรพันธ์ อังฉิงใน วุฒิพงษ์ชัชวาล, 2533)

หลักการคือ

1. ส่งเสริมการกินดีอยู่ดีของประชาชน
2. ส่งเสริมความมั่นคงของครอบครัว
3. ขยกระดับมาตรฐานการครองชีพของประชาชน
4. ป้องกันความเดือดร้อน และแก้ไขปัญหาสังคม (ปกรณ์ อังคุตสิงห์ อังฉิงใน วุฒิพงษ์ชัชวาล, 2533)

12. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากประชาชนซึ่งอยู่บนพื้นฐานของการประยูคต์และสังเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรและการพัฒนาชุมชนของตน เน้นการพึ่งพาตนเอง การสนองตอบความต้องการของชุมชน และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับ สภาพแวดล้อมของท้องถิ่น (วิฑูรย์ ปัญญากุล, 2534)

ในสังคมไทยแนวคิดเรื่องการพัฒนาสังคมได้รับการวิพากษ์กันอย่างกว้างขวางตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 ในระยะหลังสุดการพัฒนาสังคมได้เปลี่ยนจากการเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจรวมเอาการพัฒนาในด้านอื่นๆ ด้วย โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ความพอดี การรู้เท่าทันกระแสการเปลี่ยนแปลง เพิ่มศักยภาพของคน ชุมชน และสังคม ขยายฐานเศรษฐกิจให้มั่นคง ยั่งยืน เพิ่มสมรรถนะแข่งขันทางเศรษฐกิจและเน้นการกระจายรายได้โดยเชื่อมโยงเมืองกับชนบท (สิปปนนท์ เกตุทัต, 2537)

ดิเรก ฤกษ์หว่าย (2527) ได้กล่าวถึง การพัฒนาสังคมว่า เป็นกระบวนการที่จะขงฐานะความเป็นอยู่ของคนในเรื่องต่างๆ ดังนี้

1. การศึกษา เพื่อมุ่งให้เกิดค่านิยมเบื้องต้นทางด้าน เสรีภาพ (freedom) ที่จะมีโอกาสตกลงใจเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของบุคคล ความเท่าเทียมกันของโอกาสอื่นๆ (equality of opportunity) ความยุติธรรมในเรื่องของกฎหมาย (justice) และความยุติธรรมในเรื่องทั่วไป (fairness) ความเป็นที่นึ่งอกัน การแสดงออกทางวัฒนธรรม ฯลฯ

2. การมีงานทำ (employment) เน้นในเรื่องโอกาสในการมีงานทำและการมีอาชีพหรืองานเพิ่มขึ้น โดยเน้นในเรื่องการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เต็มที่ ขกย่องสภาพการทำงานว่าอาชีพทุกอาชีพที่สุจริตเป็นสิ่งที่ดี มีการทำงานเต็มที่ มีความมั่นคงในการทำงาน

3. บ้านเรือนที่น่าอาศัย ดูในเรื่องมาตรฐานการครองชีพ คุณภาพของสภาพแวดล้อม และการบริโภคอาหารที่ถูกสัดส่วน

4. ศาสตร์การทางสังคม

5. การพัฒนาบุคคลในชุมชนในเรื่องของค่านิยมและความเป็นผู้นำ การร่วมมือร่วมใจในการทำงาน (cooperativeness) และการสร้างสรรคความรับผิดชอบต่อสังคม

6. บริการทางด้านสุขภาพอนามัย (health services) รวมทั้งการวางแผนครอบครัว

7. การแสดงออกทางวัฒนธรรม

8. การควบคุมสิ่งแวดล้อม

ดังนั้น การพัฒนาสังคม ก็คือ การทำให้ประชาชนมีชีวิต ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สด ปรปับตัวเข้ากับสังคมของตนได้อย่างมีความสุข ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญา โดยการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม และเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา โดยคำนึงถึงวัฒนธรรมของชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหลัก โดยการพัฒนาจะต้องไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

จาก ความหมายดังกล่าว การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมก็คือ การที่ประชาชนในชุมชนมีชีวิตที่ดีทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ใช้ภูมิปัญญาแก้ปัญหาชีวิตและปัญหาสังคม จนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข และร่วมกันพัฒนาสังคมนั้นๆ ให้สามารถพึ่งตนเองโดยไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันและไม่เบียดเบียนธรรมชาติ อีกทั้งยังคงรักษาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของสังคมไว้ได้

1.2 แนวคิดและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม

1.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ใช้ในการวิจัยมี 4 แนวคิดดังนี้คือ

1. แนวคิดการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง

Galting (1983 : 23 อ้างใน อรทัย อาจอ่ำ , 2531: 20) ได้ให้ความหมายของคำว่า “พึ่งตนเอง” ไว้ว่า หมายถึง กลุ่มหรือสังคมที่มีการจัดระบบเพื่อให้ประชาชนสามารถดำเนินการ

ตอบสนอง ความต้องการของตนเองด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเอง โดยอาศัยความร่วมมือกับผู้อื่นที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน

กาญจนา แก้วเทพ และ กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2530) ได้ให้คำนิยามของการพึ่งตนเองไว้ว่ามี 2 ระดับ คือ ระดับปัจเจกบุคคล ซึ่งหมายถึง กิจกรรมทั้งหลายที่กระทำโดย บุคคล หรือปัจเจกชน และครัวเรือน เพื่อให้บรรลุถึงการมีหลักประกันของการดำรงชีวิต และ ระดับกลุ่ม หมายถึง สังคม หรือกลุ่มที่มีการจัดระบบ เพื่อให้ประชาชนสามารถดำเนินการตอบสนองความต้องการของตนเอง (Self Fulfilment) ด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเอง ด้วยความร่วมมือกับผู้อื่น ที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน รวมถึงความพยายามและกำลังของตนเอง นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงศักยภาพในการช่วยเหลือตนเองของคนจนว่า จะต้องประกอบไปด้วยกระบวนการ 2 กระบวนการ ที่เสริมซึ่งกันและกัน คือ 1) ต้องปลดปล่อยทางด้านแนวคิดเก่า ๆ และนำเสนอแนวคิดใหม่ ที่จะสอดคล้องกับหลักการพึ่งตนเอง นั่นคือ คนจนจะต้องมีการเปลี่ยนความคิดที่มีต่อ “ ภาพพจน์ของตนเอง ” และ “ ภาพพจน์ที่มีต่อคนจนด้วยกัน ” และ 2) ต้องมีการปลดปล่อยเงื่อนไข วิธีการปฏิบัติ และสถาบันแบบเก่า ๆ ให้หมดไป และสร้างสรรค์เงื่อนไขวิธีการปฏิบัติและสถาบันใหม่ ๆ ขึ้นมาทดแทน

2. แนวคิดการพัฒนาโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วม

Peter Oakley และ David Marsden กล่าวถึงการพัฒนาชนบทยากจนแนวคิดใหม่ว่าเป็นการพัฒนาในลักษณะที่มีรากฐานจากประชาชน (People Based) และดำเนินการจากเบื้องล่าง (From Below) และการมีส่วนร่วมของชาวชนบทยากจนอย่างจริงจัง จะเกิดขึ้นได้ก็โดยการทำให้มีองค์กรประชาชนในระดับท้องถิ่น ให้เพียงพอ และประชาชนต้องสามารถที่จะรวมตัวกันเป็นองค์กรขึ้นมา โดยองค์กรที่จัดตั้งขึ้นมาใหม่ จะทำให้ประชาชนมีสิทธิมีเสียงในความพยายามที่จะพัฒนาและเชื่อมโยงไปถึงการมีสิทธิมีเสียง มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ ในการพัฒนาได้เอง โดยอัคนินันท์ ส่วน Andrew Pears และ Mathias Stiefed (1979: 48) ซึ่งอ้างถึงโดย สุวิชัย ทรวิชัย ทรวิชัย ได้ให้คำจำกัดความว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนหมายถึง การที่กลุ่มประชาชน หรือกระบวนการ ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาเป็นผู้ขู่ขงนอก ได้เพิ่มความสามารถในการควบคุมทรัพยากรและสถาบันต่าง ๆ ตามสภาวะของสังคมที่มีอยู่

ชัยอนันต์ สมุทวานิช (2538 : 75) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาว่า มี 2 ระดับ คือ ระดับการวางแผนมหภาค และ ระดับการวางแผนจุลภาค ส่วนวิธีการมีส่วนร่วมมีหลายวิธี ตามความเข้มข้นของการมีส่วนร่วมคือ ตั้งแต่การรับรู้ข้อมูลข่าวสารร่วมศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ ร่วมศึกษาการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม และทาง

สังคม ร่วมในการปรึกษาหารือ ร่วมในการประชาพิจารณ์ (Public Inquiring) ร่วมในการประชาพิจารณ์ (Public Hearing) ร่วมในการทำแผนงาน ร่วมในการทำโครงการดำเนินการจัดทำแผนงานโครงการ ดำเนินการโครงการเอง ร่วมในการติดตามประเมินผล จนถึงขั้นติดตามประเมินผลงานเอง โดยเฉพาะโครงการที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาความยากจนของประชาชน จำเป็นต้องให้ประชาชนผู้ได้รับผลประโยชน์มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ ในทุกขั้นตอนของกระบวนการ

3. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแบบยั่งยืน

ในรายงาน The Global possible (อ้างอิงใน ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2536 : 128) มีการให้ความหมายของ Sustainable Development ว่า คือ ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่จัดการการจัดการทั้งธรรมชาติและมนุษย์ รวมถึงทรัพยากรทางการเงิน และวัสดุทั้งปวง ให้ไปในทิศทางที่ก่อให้เกิดการเพิ่มความมั่งคั่งและกินคืออยู่ดี โดยไม่ทำลายล้างทรัพยากรธรรมชาติ และคำนึงถึงการไม่ทำให้นักรุ่นหลังตกต่ำ

ความยั่งยืนยาวนาน คังกล่าวจะต้องครอบคลุมแนวคิดใหม่ ๆ 3 มิติ คือ

1. ความต้องการพื้นฐาน เป็นวัตถุประสงค์หลักที่สนับสนุนการแก้ไขปัญหาความยากจนและการดำรงชีวิตอยู่อย่างยากไร้

2. การพัฒนาแนวนิเวศน์ จะเป็นวิถีทางนำไปสู่ความยั่งยืนยาวนาน บนพื้นฐานของวัฒนธรรมท้องถิ่น

3. การใช้ทรัพยากรแบบอนุรักษ์ จะเป็นกลไกการกระตุ้นความยั่งยืนยาวนาน

นอกจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติด้วยความระมัดระวังแล้ว ยังจะต้องมีการอนุรักษ์และปรับปรุงทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเพื่อคนรุ่นหลังสามารถดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้ ในอนาคตการพัฒนาแนวนี้ จะต้องมีฐานความคิดด้านจริยธรรมทางสิ่งแวดล้อม และสร้างจิตสำนึกใหม่ที่เน้นการอนุรักษ์ธรรมชาติ และให้มนุษย์ สังคม ดำรงอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน

นอกจากการพัฒนาแนวนี้ จะต้องมีฐานความคิดด้านจริยธรรมทางสิ่งแวดล้อม และสร้างจิตสำนึกใหม่ที่เน้นการอนุรักษ์ธรรมชาติ และให้มนุษย์ สังคม ดำรงอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต, 2540) ได้กล่าวถึง การพัฒนาที่ยั่งยืนว่า การจะพัฒนาให้ยั่งยืนต้องเน้นทั้งชีวิตคน สังคม และสิ่งแวดล้อม การพัฒนาคนที่แท้จริง จะต้องช่วยประสานประโยชน์ของชีวิต สังคม และธรรมชาติ ให้เข้ากันได้ คือ พัฒนาคมนมาช่วยประสานประโยชน์ของชีวิต สังคม และธรรมชาติ ให้เข้ากันได้ ถ้าสิ่งที่คิดามแก่ชีวิตมนุษย์ หรือแก่สังคมก็ดี ต่อธรรมชาติด้วย อะไรที่ดีต่อมนุษย์ก็ดีแก่ธรรมชาติด้วย อะไรที่ดีแก่ธรรมชาติก็ดีต่อมนุษย์ด้วย ถ้าได้ดังนี้เมื่อไร นั่นก็คือ ความสำเร็จของการพัฒนาที่ยั่งยืน ไม่มีปัญหาต่อ ไปอีก

4. แนวคิดการพัฒนาโดยประชาชนเป็นศูนย์กลาง

จากการระดมความคิด เพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศในระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ได้ข้อสรุปร่วมกันว่า ปรัชญาหรืออุดมมุ่งหมายหลักในการพัฒนาประเทศ ควรปรับเปลี่ยน กระบวนทรรศน์ในการวางแผนพัฒนาประเทศ โดยเน้นคนเป็นศูนย์กลาง หรืออุดมมุ่งหมายหลักในการพัฒนา ทั้งนี้ โดยมีเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือ (means) ของการพัฒนาคน และคุณภาพชีวิตของคน เท่านั้น กับไม่ถือเป็นเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนาประเทศอีกต่อไป

การพัฒนาประเทศโดยเน้นคนเป็นศูนย์กลาง หรืออุดมมุ่งหมายหลักของการพัฒนา หมายความว่า “การพัฒนาคนโดยคน และเพื่อคนโดยวิธีการแบบมีส่วนร่วมหรือแบบบูรณาการที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงซึ่งกันและกันอย่างเป็นระบบ ให้เอื้อต่อการพัฒนาคน มุ่งให้คนพัฒนาเต็มตามศักยภาพทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา เพื่อให้เป็นทั้งคนดี คนเก่ง มีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ มีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ หรือสรุปคือ พัฒนาการทางด้านจิตใจ สติปัญญา บุคลิกภาพ หรือสังคม อารมณ์ จริยธรรม ศาสนา โดยคำนึงถึง ด้านเศรษฐกิจ ครอบครัวยุทธศาสตร์ชาติ และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการบริหาร การจัดการการเมือง” (สรุปจากร่างแผนพัฒนาคนและสังคมในร่างแผนพัฒนาฉบับที่ 8, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2538 :1-5)

ในภาพรวมของแนวคิดทางสังคมวิทยาที่เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตและสังคม พอสรุปได้ดังนี้

1. ความต้องการจำเป็นขั้นพื้นฐาน
2. การมีความรู้ความคิดสร้างสรรค์
3. มีอิสระทางความคิด รู้จักการจัดการ มีการวิเคราะห์แบบองค์รวม
4. การมีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง ครอบครัวยุทธศาสตร์ชาติ มีความสามารถในการค้นหาแหล่ง

ช่วยเหลือ

5. การมีจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม และยุทธศาสตร์ชาติ
6. การมีเครือข่ายการเรียนรู้
7. มีความมานะอดทน ความพยายาม และใฝ่หาความรู้
8. การทำเกษตรแบบผสมผสาน
9. การมีเสรีภาพและสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างรอบด้าน
10. การคำนึงถึงศักดิ์ศรี และศักยภาพของตนเอง และของชุมชน

1.2.2 ปัจจัยที่เกี่ยวเนื่องกับการพัฒนา

มีงานวิจัย และข้อค้นพบเกี่ยวกับปัจจัยที่เกี่ยวเนื่องกับการพัฒนา ดังนี้

1. ปัจจัยที่ส่งเสริมการพัฒนาองค์กรประชาชน

1.1 ปัจจัยด้านชุมชน

ภูมิธรรม เวชชชัย (2527 : 97) พบว่าปัจจัยด้านชุมชนที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มธนาคารข้าว คือ

1.1.1 เป็นชุมชนเก่าแก่ อายุประมาณ 100 ปี ความสัมพันธ์ในชุมชนเป็นแบบเครือญาติ และชาวบ้านมีความสามัคคีเป็นพื้นฐาน

1.1.2 เป็นชุมชนขนาดเล็ก มีครัวเรือนประมาณ 60 ครัวเรือน ตั้งบ้านเรือนอยู่ชิดกัน (Cluster . คุ้ม)

1.1.3 มีความแตกต่างด้านเศรษฐกิจไม่มากนัก ความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ไม่รุนแรง

1.2 ปัจจัยด้านประชาชน

อกิน รพีพัฒน์ ภูมิธรรม เวชชชัย Parichart Paneeenij และสาขาพัฒนาชุมชน (อ้างถึงใน สายพิรุณ น้อยศิริ, 2530:45) พบปัจจัยร่วมกันว่า ปัจจัยที่มีผลต่อสัมฤทธิ์ผลขององค์กรพัฒนาในชุมชน ได้แก่ การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ตั้งแต่การคิดค้นแก้ปัญหา วางแผนแก้ไข ปัญหา ดำเนินงาน ตลอดจนการสรุปบทเรียน การพัฒนา นอกจากนี้ ภูมิธรรม เวชชชัย และสาขาพัฒนาชุมชน ยังพบว่า ปัจจัยด้านประชาชนที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การที่ประชาชนมีโอกาสได้รับการศึกษานอกระบบด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การศึกษาดูงานนอกหมู่บ้าน ได้รับการฝึกอบรม มีโอกาสไปสัมมนา แลกเปลี่ยนกับนักพัฒนา องค์กรพัฒนา ตลอดจนพื้นที่พัฒนาอื่น ๆ ล้วนมีผลต่อการพัฒนา ความรับรู้ ความเข้าใจ ของประชาชนด้านการพัฒนาทั้งสิ้น

1.3 ปัจจัยด้านผู้นำ

บัณฑิต อ่อนคำ (อ้างถึงใน สายพิรุณ น้อยศิริ, 2530:45) พบว่า ผู้นำชุมชนคนหนึ่งซึ่งเป็นกำลังใจขององค์กรเกษตรกร มีคุณลักษณะที่สำคัญ คือ “เป็นผู้ที่เขยวขเวเรียนมาแล้ว เป็นผู้ที่มีประสบการณ์การทำงานนอกหมู่บ้าน เกษต่อสูเพื่อความสุขธรรมมาแล้ว.....เป็นผู้มีอุดมการณ์ทำงานเพื่อส่วนรวม และเป็นผู้มีความเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม”

ส่วน อกิน รพีพัฒน์ พบว่า คุณลักษณะของกลุ่มผู้นำในชุมชนยกกระบัตร์คือ

1. เป็นบุคคลที่ชาวบ้าน เคารพ ไว้วางใจ และมักขอคำแนะนำอยู่เสมอ
2. เป็นผู้ที่มีความสนใจในปัญหาของชุมชน และมักนำมาถกเถียงกันอยู่เสมอ เพื่อหาทางแก้ไข
3. เป็นผู้ที่ประสบปัญหาเช่นเดียวกับชาวบ้าน
ในด้านวิธีการทำงานของผู้นำคือ

1. มีระบบการกระจายอำนาจที่ชัดเจน ในหมู่คณะกรรมการ
2. มีความเชื่อมั่นในความสามารถของผู้นำแต่ละคน มีความไว้วางใจกัน
3. มีการประชุมปรึกษาหารือกันอยู่เสมอ
4. มีเทคนิคเชิงจิตวิทยาชุมชน ในการสำรวจความคิดเห็น หยั่งเสียง เพื่อให้เกิดการไตร่ตรองทั่วชุมชนก่อนจัดการประชุม
5. มีการประยุกต์ อาศัยกลไก ขนบธรรมเนียมประเพณี ในท้องถิ่นมาดำเนินการให้เกิดประโยชน์ เช่น ปรึกษาผู้อาวุโส คัดแปลงบุญ ประเพณี

1.4 ปัจจัยค้ำนักพัฒนา

นักพัฒนาสามารถปรับตัวเข้ากับชุมชนได้ดี เคารพในศักดิ์ศรีของประชาชน ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคน และการพึ่งตนเอง

สรุปคือ การเริ่มต้นพัฒนา ต้องเริ่มต้นจากชาวบ้าน โดยการเข้าไปหาชาวบ้าน (Go to the people) อยู่ร่วมกับชาวบ้าน (Live among them) เรียนรู้จากชาวบ้าน (Learn from them) เพื่อที่จะทำงานและวางแผนร่วมกับชาวบ้าน โดยเริ่มจากสิ่งที่ชาวบ้านรู้ (Start with what they know) และสร้างจากสิ่งที่ชาวบ้านมี (Build on with they have)

2. ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้

ปราณี หมอนทองแดง (2534) ศึกษาเรื่อง ทิศทางการพึ่งตนเองในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป โดยศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านสองแห่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้มีดังนี้

ปัจจัยภายในชุมชน

1. ผู้นำชุมชนมีความรู้ ความสามารถและมีคุณธรรม
2. แรงจูงใจของชาวบ้านที่ต้องการเข้าร่วมโครงการ หรือองค์กรที่เสริมสร้างหลักประกันชีวิต
3. โครงสร้างทางเศรษฐกิจที่มีการประกอบกิจกรรมทางการเกษตรหลายอย่างโดยเฉพาะระบบการเกษตรแบบไร่นาสวนผสม
4. โครงสร้างทางการเมืองคือ สถาบันชุมชน (บ้าน วัด โรงเรียน) มีความสามัคคี เข้มแข็ง และมีแบบจัดการกับความขัดแย้งภายในชุมชน
5. โครงสร้างทางสังคม คือการร่วมมือของประชาชน ความเป็นปึกแผ่น บุรณาการ
6. การมีองค์กรช่วยเหลือตนเองเกิดขึ้นด้วย

3.16 ปัจจัยภายนอกชุมชน

ปัจจัยภายนอกชุมชนได้แก่ ภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน ระบบตลาด (พ่อค้า และ นักการเมือง

ปัจจัยภายในทั้งหมด ได้ทำงานประสาน เกื้อกูลและเชื่อมโยงกันอย่างเข้มแข็ง โดย อาศัยปัจจัยภายนอก เฉพาะเงื่อนไขที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เข้ามาสนับสนุนองค์กรเพื่อการช่วยเหลือตนเอง ที่จัดตั้งขึ้นภายในชุมชน

ส่วนชุมชนที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ พบว่า ปัจจัยเงื่อนไขภายในไม่สามารถทำงาน ประสานเชื่อมโยงกันได้เลย (mal - function) ต้องอาศัยปัจจัยภายนอกเข้ามาจัดระบบและแก้ไข ปัญหาของชุมชน

3. ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิต

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (2538: 210-211) ได้สรุปผลสำเร็จในหมู่บ้านโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน (กข.คจ.) ว่า ส่วนสำคัญที่ทำให้โครงการในหมู่บ้าน ประสบความสำเร็จคือ

1. คนในชุมชน มีกรรมการหมู่บ้านที่เข้มแข็ง มีผู้นำที่เสียสละ เข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนโครงการโดยไม่หวังผลตอบแทน และมีครัวเรือนที่เลี้ยงซึ่งเป็นผู้รู้ในท้องถิ่นให้คำแนะนำดูแลเกี่ยวกับเทคนิควิธีของอาชีพนั้น ๆ
2. ครัวเรือนเป้าหมายมีส่วนสำคัญสูงที่สุดต่อความสำเร็จของโครงการ โดยจะต้องเป็นผู้ที่ขยันขันแข็ง อดทน ซื่อสัตย์ และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการร่วมกัน มีความรับผิดชอบ และรู้จักช่วยเหลือตนเอง
3. เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจะต้องให้การสนับสนุน ช่วยเหลืออย่างสม่ำเสมอ และใกล้ชิด ทั้งด้านความรู้ และงบประมาณ
4. การเลือกอาชีพ มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและสถานการณ์เอื้ออำนวย

1.3 การพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมในประเทศ

ศุภางค์ จันทวานิช และ วรณี ไทยนันท์ (ในสุชาติ พวงสำลี และ อรทัย อาจอ่ำ, บก. 2539) ได้ศึกษาตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมในประเทศไทย พบว่า มีหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนนักคิด นักวิชาการ และปราชญ์ชาวบ้าน ได้กล่าวถึงตัวชี้วัดดังกล่าวไว้ ซึ่งผู้วิจัยจะ เสนอตามลำดับ ดังนี้

1. ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคมของภาคราชการ

2. ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคมของเอกชน

3. ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคมของนักคิด นักวิชาการ และปราชญ์ชาวบ้าน

1. ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคมของหน่วยงานราชการ

1.1 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.)

ปี พ.ศ. 2540 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2540 ได้จัดทำองค์ประกอบของ “ ความอยู่ดีมีสุข ” ขึ้น เพื่อติดตามประเมินผล แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าว แบ่งออกเป็น 7 ด้าน ที่ครอบคลุมมิติของการดำเนินชีวิต คือ

1. สาธารณสุขและโภชนาการ ในเรื่องของอายุขัยเฉลี่ย การปราศจากโรค โภชนาการ และการให้บริการด้านสาธารณสุข

2. การศึกษาได้แก่ การศึกษาและทักษะขั้นพื้นฐาน การเรียนรู้ตลอดชีวิต คุณภาพการศึกษา และการเข้าถึงบริการด้านการศึกษา ทั้งในระดับ ก่อนวัยเรียน ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา

3. ชีวิตการทำงาน ให้ความสำคัญในเรื่องการมีงานทำ สภาพการทำงาน ความปลอดภัยในการทำงาน อุบัติเหตุจากการทำงาน ข้อพิพาทแรงงาน การมีส่วนร่วมของผู้ใช้แรงงาน และระบบความมั่นคงทางสังคม

4. ความยากจน ความไม่เท่าเทียมกัน และสวัสดิการ ประเด็นที่ติดตาม คือ การกระจายรายได้ ความยากจน สวัสดิการ การเติบโตทางเศรษฐกิจและระบบประกันสังคม

5. ชีวิตครอบครัว ในเรื่องของความอยู่ดีมีสุข ของกลุ่มผู้ด้อยโอกาส การพัฒนาจิตใจ และวัฒนธรรม ปัญหาสังคมในด้านความรุนแรง ในครอบครัว การหย่าร้าง และการกระทำผิดของเด็กวัยรุ่น

6. สิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย ได้แก่ สถานที่อยู่อาศัย อาชญากรรม ทรัพยากรธรรมชาติ สุขอนามัย สิ่งแวดล้อม และมลพิษ

7. ประชากร คือ การมีส่วนร่วมของประชาชน สิทธิเสรีภาพ ความยุติธรรม การปรับระบบ การจัดสรรงบประมาณ และการกระจายอำนาจ บริหารจัดการ

1.2 กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

ในปี 2535 ถึงปี 2539 กรมพัฒนาชุมชนได้ดำเนินการปรับปรุงเครื่องชี้วัด กชช.2ก ใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) โดยเพิ่มเครื่องชี้วัดกลุ่มทรัพยากรธรรมชาติ รวมเป็น 6 กลุ่ม (37 ตัวชี้วัด) ได้แก่ 1) กลุ่มสภาพพื้นฐาน 7

ตัวชี้วัด โดยตัดข้อ 1.4 การมีโรงสีหรือร้านค้า 1.5 สภาพความคงทนของบ้านเรือน 1.7 การ ประกอบอาชีพและการมีงานทำ 1.9 อัตราค่าจ้าง และเพิ่มหัวข้อ (4) การประกอบธุรกิจใหม่ในบ้าน 2) กลุ่ม ผลผลิต รายได้และการมีงานทำ (9) โดยตัดข้อ 2.6 แหล่งสินเชื่อทางการเกษตร และเพิ่มหัวข้อ (8) การประกอบอาชีพและการมีงานทำ (9) อัตรา ค่าจ้าง (15) การใช้แหล่งสินเชื่อเพื่อการผลิต 3) กลุ่ม สาธารณสุขและการอนามัย (7) โดยตัดข้อ 3.2 บริการสาธารณสุขในตำบล 3.5 การศึกษาพยาบาล 3.8 การฉีควัคซีน และเพิ่ม (18) การ ได้รับการคุ้มครองด้านการรักษาพยาบาล 4) กลุ่มแหล่งน้ำ (4) โดยเพิ่ม (24) น้ำสะอาด และ แยกเป็น (25) แหล่งน้ำกิน (26) น้ำใช้ 5) กลุ่มความรู้การศึกษาและ วัฒนธรรม (7) โดยเพิ่ม ข้อ (29) อัตราการเรียนต่อของประชาชน 6) กลุ่มทรัพยากรธรรมชาติ (3)

1.3 คณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.)

ช่วงเริ่มต้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) คณะ กรรมการอำนวยการ พชช. ได้ปรับเครื่องชี้วัดความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ให้สามารถชี้วัดคุณภาพชีวิต ของคนไทยได้เหมาะสมยิ่งขึ้น เป็น 8 หมวด 39 ตัวชี้วัด ดังนี้

หมวดที่ 1 สุขภาพดี มี 12 ตัวชี้วัด ซึ่งได้รวมตัวชี้วัดจากหมวด “สุขภาพอนามัย ” เดิมมา ไว้ในหมวดนี้ และได้เปลี่ยนน้ำหนักเด็กแรกเกิด จาก 3,000 กรัม เป็น 2,500 กรัม

หมวดที่ 2 มีบ้านอาศัย มี 5 ตัวชี้วัด และเพิ่มรายละเอียดเกี่ยวกับ คริวเรือนในเรื่องของ มลภาวะทางเสียง ฝุ่นละออง น้ำเสีย สารพิษ ขยะ

หมวดที่ 3 ศึกษาถ้วนทั่ว มี 7 ตัวชี้วัดเน้นการเขียนอ่าน ภาษาไทยได้

หมวดที่ 4 ครอบครัวยุคใหม่ มี 4 ตัวชี้วัด เพิ่มรายละเอียดเกี่ยวกับการป้องกันอุบัติเหตุ

หมวดที่ 5 รายได้มาก มี 1 ตัวชี้วัด และเปลี่ยนรายได้เฉลี่ย จาก ไม่ต่ำกว่า 10,500 บาท เป็น 20,000 บาท / คน / ปี

หมวดที่ 6 ออกกำลังกาย มี 3 ตัวชี้วัด เปลี่ยนจาก ดัดคำว่า “อย่างน้อย 1 กลุ่ม” ในเรื่อง คริวเรือน เป็น “ สมาชิกกลุ่ม ” และตัด “ ด้วความบริสุทธิ์ใจ ” ในเรื่องคนในคริวเรือนไปใช้สิทธิ เลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตย

หมวดที่ 7 มาสู่คุณธรรม มี 5 ตัวชี้วัด ให้ความสำคัญกับคนพิการ ในการได้รับการดูแล

หมวดที่ 8 บำรุงสิ่งแวดล้อม มี 2 ตัวชี้วัด

1.4 สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ปี พ.ศ. 2537 สำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้จัดทำเครื่องชี้ภาวะสังคมขึ้นโดยแยกเครื่องชี้ ภาวะเศรษฐกิจออกจากหาก และมีวัตถุประสงค์เพื่อสามารถใช้ในการติดตาม และประเมินผลการ

เปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมในระยะเวลาที่ผ่านมา และเพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาทางสังคมของประเทศต่อไปโดยมีเครื่องชี้ภาวะ 9 สาขา 113 ข้อ คือ 1) สาขาประชากร 22 ข้อ 2) สาขาแรงงาน (16) 3) สาขาสาธารณสุข (21) 4) สาขาการศึกษา (14) 5) สาขาครอบครัวและครัวเรือน (10) 6) สาขาเกษตร (11) 7) สาขาการใช้เวลา การเล่นกีฬา และการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม (8) 8) สาขาสวัสดิการสังคม (4) 9) สาขาสิ่งแวดล้อม (7)

ในส่วนของเศรษฐกิจ พบว่า ในปี 2538 สำนักงานสถิติแห่งชาติได้จัดทำเครื่องชี้ภาวะเศรษฐกิจจีน มี 13 สาขา 34 ตัวชี้วัด คือ 1) สาขารายได้ประชาชาติ (5) 2) สาขาการเกษตร (7) 3) สาขาอุตสาหกรรม (3) 4) สาขาคมนาคม /ขนส่ง การสื่อสาร และการธนาคาร (7) 7) สาขาการค้าต่างประเทศ (3) 8) สาขารัฐบาล (5) 9) สาขาดัชนีราคา (4) 10) สาขาการศึกษาและสาธารณสุข (2) 11) สาขาประชากร และแรงงาน (8) 12) สาขารายได้ รายจ่ายของครัวเรือน และการกระจายรายได้ (3) 13) สาขาอื่น ๆ (3)

1.5 โครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ในปี 2530 ซึ่งเป็นปี เฉลิมพระชนมพรรษาครบ 5 รอบของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรีได้มีโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองขึ้นโดยมี เป้าหมายว่าทุกตำบลทั่วประเทศอย่างน้อย ตำบลละ 1 หมู่บ้าน จะมีหมู่บ้านที่พัฒนาถึงระดับที่เป็น แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง และได้มีการนำโครงการไปปฏิบัติในหมู่บ้านบางแห่ง เช่น ที่หมู่บ้านดงงาม ตำบลจรม อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ปรากฏว่าได้ผลเป็นที่น่าพอใจ โครงการนี้ได้กล่าวถึง คุณภาพชีวิตที่ดีว่าควรมีเครื่องชี้วัด ดังนี้ 1) การมีสุขภาพแข็งแรง เข้มแข็ง ปราศจากโรคภัย 2) มีปัญญา มีความรู้ ความสามารถที่จะช่วยเหลือตนเองได้ 3) มีความเป็นอยู่ดีตามสมควรแก่ อัตภาพ 4) มีบุตรพอดี 5) มีรายรับสูงกว่ารายจ่าย 6) มีศีลธรรม คุณธรรม เมตตาธรรม ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน 7) มีการจัดตั้งพลังประชาชน 8) มีการศึกษา

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานเก็บข้อมูลตามเครื่องชี้วัดของโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองมิได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

นอกจากหน่วยงานภาครัฐที่จัดทำเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมในระดับมหภาคแล้ว ยังมีบางหน่วยงานที่ได้จัดทำ เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิต และสังคมของประชาชนไทย ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานของตน ดังนี้

1.6 นักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.)

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กำหนดค่านิยมเพื่อชีวิตและสังคมไทย 20 ประการ ขึ้นในปลายปี 2522 ต่อมาในเดือนเมษายน 2523 จึงเร่งรัดหาข้อมูลปลูกฝังค่านิยมที่

สำคัญและจำเป็นเร่งด่วนก่อนเพียง 9 ประการ และประกาศใช้ค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ รวมทั้งเชิญชวนให้ทุกคนร่วมกันสร้างเสริม ปกป้องและปฏิบัติตาม นอกจากนี้ยังได้นำเอาคุณธรรม 8 ประการจาก พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน ออกเผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไปได้ทราบ เพื่อยึดเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน

รายละเอียดของค่านิยมประกอบด้วย ค่านิยมที่รัฐสร้างเสริมและปลูกฝังหรือปรากฏอยู่ในสังคม ซึ่งมี 2 ลักษณะ คือ 1) ค่านิยมที่คุณค่าหรือประโยชน์โดยตรงเป็นของสังคม (18 ข้อ) และ 2) ค่านิยมที่คุณค่าหรือประโยชน์โดยตรงเป็นของผู้ปฏิบัติ (6 ข้อ) จากค่านิยมดังกล่าวจะเห็นได้ว่ารัฐมุ่งเน้นไปที่สังคมเป็นส่วนใหญ่ซึ่งโดยหลักการแล้วควรสร้างค่านิยมที่สนองความต้องการของผู้ปฏิบัติด้วย และสิ่งที่ทุกชีวิตปรารถนาก็คือ 1) เมื่อเกิดมาต้องได้รับการเลี้ยงดู 2) เมื่อโตขึ้นต้องมีโอกาสได้รับการศึกษาและพัฒนาตนเอง 3) เมื่อถึงวัยต้องเลี้ยงดูตนเองและมีครอบครัวทำได้ และ 4) เมื่อถึงคราวพ้นวัยทำงานก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความสุขพอสมควรจนกว่าจะตาย จากโลกไป

เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงด้านค่านิยมซึ่งถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อมและเทคโนโลยีแบบใหม่จนมีผลต่อการประพฤติปฏิบัติของบุคคลในสังคม สวช.จึงได้กำหนดค่านิยมที่เหมาะสมกับสภาพของสังคมขึ้น เพื่อสร้างความสำนึกทางค่านิยมที่พึงประสงค์และใช้ค่านิยมเป็นแนวทางกำหนดและควบคุม พฤติกรรม รวมทั้งสกัดกั้นและแก้ไขค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์ให้ลดน้อยลง โดยสร้างค่านิยมสมสมัยที่พึงประสงค์ขึ้นในปี 2531 ซึ่งนอกจากจะยึดหลักการที่ทุกชีวิตปรารถนาแล้วยังต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมใน การอุปโลกนวิโลกอย่างฉลาดด้วย

การสร้างค่านิยม อุปโลกนวิโลกอย่างฉลาด เป็นการนำผลประโยชน์ที่ได้จากการอุปโลกนวิโลก ร่วมกันบางส่วนเก็บออมสร้างความมั่นคงให้กับชีวิตตนเอง ครอบครัว ถูกหลาน สังคม โดยส่วนรวม และสร้างคุณภาพแห่งสังคม ก่อให้เกิดผลประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ค่านิยม ในการอุปโลกนวิโลกร่วมกันอย่างฉลาด มีดังนี้คือ

- 1) มีค่านิยมในการร่วมกันสร้างศูนย์ผู้บริโลกเพื่อเป็นพื้นฐานปฏิบัติการสร้าง การอุปโลกนวิโลกร่วมกันอย่างฉลาด
- 2) มีค่านิยมในการนำประโยชน์ที่ได้จากการอุปโลกนวิโลกร่วมกันเก็บออม ในธนาคารออมสิน
- 3) มีค่านิยมในการนำเอาผลประโยชน์ที่ได้จากการอุปโลกนวิโลกอย่าง ฉลาด เก็บออมมาเป็นเงินความมั่นคงในการดำรงชีวิตเมื่อพ้นวัยทำงาน
- 4) มีค่านิยมในการนำเอาเงินส่วนที่เก็บออมไปใช้เป็นเงินความมั่นคงใน ชีวิตและการศึกษาของถูกหลาน

1.7 กระทรวงสาธารณสุข

งานด้านเครื่องชีวิตของกระทรวงสาธารณสุข ประกอบด้วยโครงการเฝ้าระวัง และติดตามทางโภชนาการ โครงการอนามัยแม่และเด็ก โครงการสุขภาพจิตถ้วนหน้าและโครงการ ฟังตนเองทางสาธารณสุขมูลฐานดังรายละเอียดต่อไปนี้

ก. โครงการเฝ้าระวังและติดตามทางโภชนาการในเด็กแรกเกิด

ในปี 2525 เริ่มโครงการการเฝ้าระวังและติดตามทางโภชนาการในเด็กแรกเกิดถึงอายุ 60 เดือน ในประเทศไทยได้รับการเฝ้าระวังทางโภชนาการการตามแนวทาง สาธารณสุขมูลฐาน โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5-6 (พ.ศ.2525-2534) เพื่อติดตามดูแลและปรับปรุงแก้ไขภาวะโภชนาการอย่างต่อเนื่องและมีเป้าหมายจนถึงปัจจุบัน

ข. ตัวชี้วัดสถานภาพงานอนามัยแม่และเด็กในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7

ในปี 2534 กองอนามัยครอบครัว กรมอนามัย พิจารณาว่า งานอนามัยแม่และเด็กเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งที่จะนำไปสู่ จุดมุ่งหมายของการพัฒนาสุขภาพอนามัยและ เสริมสร้างพฤติกรรมอนามัยที่ถูกต้องให้แก่ ประชาชนจนสามารถบรรลุผลสำเร็จ สุขภาพจิตถ้วนหน้าในพ.ศ. 2543 จึงจัดทำตัวชี้วัดสถานภาพงานอนามัยแม่และเด็กขึ้น

ก. สุขภาพจิตถ้วนหน้า

ในปี 2535 คณะกรรมการพัฒนาสาธารณสุขเพื่อบรรลุสุขภาพจิตถ้วนหน้า กระทรวงสาธารณสุข ได้มีโครงการพัฒนาสาธารณสุข เพื่อบรรลุสุขภาพจิตถ้วนหน้าปี 2536-2537 ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ที่ต้องการสร้างสุขภาพจิตถ้วนหน้าในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เพื่อเป็น ทิศทางและแนวทางที่ประเทศไทยเตรียมจะพัฒนาไปสู่สุขภาพจิตถ้วนหน้าในปี พ.ศ.2543 (HEALTH FOR ALL BY THE YEAR 2000)

ง. การฟังตนเองทางสาธารณสุขมูลฐานในหมู่บ้าน

การฟังตนเองทางสาธารณสุขมูลฐานในหมู่บ้าน เป็นงานกลุ่มหนึ่งใน 3 กลุ่ม ของเครื่องชีวิตความสำเร็จของการพัฒนาสุขภาพจิตถ้วนหน้า ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุข มูลฐาน กระทรวงสาธารณสุข เป็น ผู้รับผิดชอบ

1.8 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดดัชนีทางการศึกษาและที่เกี่ยวข้อง
 กับการศึกษาในแต่ละระดับและประเภทการศึกษา ตั้งแต่ พ.ศ.2527 โดยได้กำหนดดัชนีทางการ
 ศึกษา ขึ้น รวม 8 กลุ่ม ดังนี้คือ ดัชนีระดับ ก่อนประถมศึกษา ดัชนีระดับประถมศึกษา ดัชนีระดับ
 มัธยมศึกษา ดัชนีระดับอุดมศึกษา ดัชนีระดับอาชีวศึกษา ดัชนีระดับฝึกหัดครู ดัชนีการศึกษานอก
 โรงเรียน และดัชนีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา โดยแยกเป็นดัชนีหลัก 132 ดัชนีย่อย 973

ต่อมาในปี 2532 ให้มีการทบทวนกรอบดัชนีใหม่ โดยมีตัวแทนจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่
 รับผิดชอบและเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ร่วมกันพิจารณากรอบที่มีอยู่เดิมและประชุมแก้ไขเพื่อ
 ประโยชน์ในการวางแผนและพัฒนาการศึกษา และได้กลุ่มดัชนีที่สำคัญและสมควรจัดทำก่อนจำนวน
 ทั้งสิ้น 94 ดัชนี แล้วนำผลที่ได้เข้าพิจารณาในการสัมมนาเชิงปฏิบัติการซึ่งจัดขึ้นที่ สำนักงานคณะกรรมการ
 การศึกษาแห่งชาติ เมื่อวันที่ 16-17 ธันวาคม 2534 ที่ประชุมได้พิจารณาปรับแก้ดัชนีดัง
 กล่าว โดยคำนึงถึงประโยชน์การชี้วัด ความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน สามารถจัดเก็บ
 ข้อมูลได้ไม่สลับซับซ้อน ผลการดำเนินงานดังกล่าวสามารถสรุปเป็นดัชนีได้ดังนี้ 1) ดัชนีระดับก่อน
 ประถมศึกษา 9 ดัชนี 2) ดัชนีระดับประถมศึกษา (12) 3) ดัชนีระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (12) 4)
 ดัชนีระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (13) 5) ดัชนีระดับอุดมศึกษา-ปริญญาตรี (10) บัณฑิตศึกษา (4) 6)
 ดัชนีการอาชีวศึกษา (19,10) 7) ดัชนีการศึกษานอกโรงเรียน (6) 8) ดัชนีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา
 (9) รวมทั้งสิ้น 95 ดัชนี

1.9 สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ (สยช.)

ในปี 2537 สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ ได้จัดทำตัวบ่งชี้การ
 พัฒนาเด็กและเยาวชนในประเทศไทยขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมสถิติที่ เกี่ยวกับเด็กและ
 เยาวชน และเพื่อให้ผู้สนใจได้เห็นแนวโน้มการพัฒนาเด็กและเยาวชนว่ามีการ เปลี่ยนแปลงในทิศ
 ทางใด

รายละเอียด ตัวบ่งชี้มีทั้งหมด 7 ด้าน ตัวบ่งชี้ทั่วไป 44 ตัว ตัวบ่งชี้การพัฒนา เด็กและ
 เยาวชน 66 ตัว

ด้าน	ตัวบ่งชี้ทั่วไป	ตัวบ่งชี้การพัฒนาเด็กและเยาวชน
1. ประชากร	9	5
2. โภชนาการ	-	5

3. สุขภาพกาย สุขภาพจิต	10	16
4. สติปัญญาและความสามารถพื้นฐาน	11	8
5. การมีงานทำและเตรียมอาชีพ	8	6
6. สังคม วัฒนธรรม จริยธรรม	6	24
7. การบริหารและงบประมาณ	-	2

1.10 กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย

ปี 2538 กองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์เริ่มจัดทำเครื่องชี้วัด
คุณภาพชีวิตขึ้น ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

รายละเอียดของเครื่องชี้วัด เกณฑ์การชี้วัด มี 10 กลุ่ม 59 ตัวชี้วัด คือ

1. กลุ่มการตั้งถิ่นฐาน ข้อ 1 - 5
2. กลุ่มการเมืองการปกครอง ข้อ 6 - 9
3. กลุ่มสภาพพื้นฐาน ข้อ 10 - 14
4. กลุ่มแหล่งน้ำ ข้อ 15 - 17
5. กลุ่มผลผลิต รายได้และการมีงาน ข้อ 18 - 26
6. กลุ่มสุขภาพอนามัย ข้อ 27 - 46
7. กลุ่มความรู้ การศึกษาและวัฒนธรรม ข้อ 37 - 47
8. กลุ่มทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ข้อ 48 - 48
9. กลุ่มปัญหาสุขภาพจิต ข้อ 49 - 51
10. กลุ่มผู้คือยโอกาสในสังคม ข้อ 52 - 59

นอกจากนี้แล้ว กรมประชาสงเคราะห์ยังได้จัดทำเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิต โครงการส่งเสริมสวัสดิการสังคมระดับครัวเรือนที่พึงประสงค์ (สสท.) หรือ "ครอบครัวผาสุก" ขึ้นในปีเดียวกัน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

รายละเอียด คุณลักษณะพื้นฐานของครอบครัวผาสุก มี 4 หมวด 20 ตัวชี้วัด

- หมวดที่ 1 องค์ประกอบดี (1-7)
- หมวดที่ 2 มีความอบอุ่น (8-10)
- หมวดที่ 3 สุขสมบูรณ์พึ่งตนเองได้ (11-17)

หมวดที่ 4 สามารถให้บริการของรัฐ (18-20)

2 เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคมของภาคเอกชน

นอกจากหน่วยงานของรัฐจะเริ่มมองเห็นความสำคัญของเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมซึ่งเป็นเสมือนเป้าหมายของการดำเนินโครงการต่าง ๆ แล้ว หน่วยงานภาคเอกชน (NGO) ก็ได้ให้ความสำคัญกับการจัดเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมและกำลังริเริ่มจัดทำขึ้น รายละเอียดที่พอประมวล ได้มีดังนี้

2.1 มุถุนิธิเพื่อนหญิง มุถุนิธิเพื่อนหญิงกำลังจัดทำเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตของหญิงไทยในภาพรวมเพื่อเสนอต่อหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องและเป็นแนวทาง เป้าหมายในการดำเนินโครงการของมุถุนิธิเอง รายละเอียดด้านต่างๆพอสรุปได้ดังนี้ (จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของมุถุนิธิเพื่อนหญิง)

- 1) หมวดค่าจ้าง - แรงงานสตรีควรมีค่าจ้างที่เพียงพอต่อการยังชีพ
- 2) หมวดศูนย์เลี้ยงเด็ก-สตรีที่ออกไปทำงาน ควรมีศูนย์รับเลี้ยงเด็กให้ได้รับความปลอดภัย และเพื่อจะได้อยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว ซึ่งนายจ้างหรือรัฐควรจะทำได้
- 3) หมวดกฎหมายสวัสดิการสังคม - โดยเฉพาะกลุ่มผู้ด้อยโอกาสเพื่อครอบครัวที่มั่นคงแข็งแรง
- 4) หมวดความปลอดภัยทางเพศของสตรี - ทั้งในที่ทำงาน ที่พัก ที่เรียน การเดินทาง มีโอกาสก้าวหน้าในการทำงาน
- 5) หมวดการไม่ถูกล่วงละเมิดทางเพศ - โดยไม่ทราบว่าจะให้ทำงานอะไรและไม่ทราบสภาพการทำงาน เช่น ความไม่อิสระ การกักบริเวณ การทารุณ รัฐจึงควรสร้างงาน ที่เป็นอาชีพหรือทักษะการทำงานให้ และมีกฎหมายที่ทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์
- 6) หมวดสุขภาพผู้หญิง - ในการทำงานนายจ้างควรคำนึงถึงเรื่องสุขภาพสตรี เช่น การตั้งครรภ์ การมีรอบเดือน โดยไม่ตัดสิทธิหรือลดค่าจ้าง ในกรณีการทำแท้งรัฐควรมีสวัสดิการ ให้การศึกษาและหามาตรการแก้ไขที่ดีกว่าปัจจุบัน
- 7) หมวดการเข้าร่วมพัฒนาวางแผน - สตรีควรได้รับข้อมูลข่าวสารในการส่งเสริมให้ได้เข้าร่วมในงานพัฒนา งานวางแผนให้มากขึ้น

2.2 คณะกรรมการประสานงาน องค์การพัฒนาเอกชน เพื่อการสาธารณสุขมูลฐาน (คปอศ.)

เนื่องจากคุณภาพชีวิตและสังคม ด้านสิ่งแวดล้อมกำลังเป็นปัญหาใหญ่และร้ายแรงของ

สังคมไทย คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อการสาธารณสุขมูลฐาน ได้รวบรวมข้อเสนอแนะและแนวทางแก้ไข ทอสรุปได้ดังนี้

- 1) ทำอย่างไรจึงจะทำให้ผู้นำของรัฐ เข้ามามีส่วนร่วมกับ องค์กรเอกชน และ ชาวบ้านมากขึ้น
- 2) สอดแทรกความรู้เรื่องสิทธิขั้นพื้นฐาน กฎหมายแรงงานและองค์กรคุ้มครองสิทธิแรงงานในการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา
- 3) รมรงค์ให้ความรู้ทางด้านสิทธิกฎหมายแรงงาน การได้รับเงิน และอันตรายจากสารเคมีในโรงงาน ให้กับชาวบ้านเพื่อแก้ไขความไม่รู้
- 4) กระจายอำนาจไปสู่ประชาชนมากขึ้นเพื่อให้ ประชาชนมีสิทธิมีเสียง สามารถตัดสินใจได้มากขึ้น
- 5) รมรงค์ให้ประชาชนตระหนักถึงปัญหา และติดตามตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลและหน่วยราชการได้
- 6) จัดตั้งกองทุนเพื่อช่วยผู้ประสบภัยเรื่องสารเคมี
- 7) เพิ่มทุนวิจัยเกี่ยวกับสารเคมีกับสุขภาพและเพิ่มจำนวนแพทย์ที่สามารถตรวจรักษาโรคที่เกี่ยวกับสารเคมี
- 8) ฝึกรวมเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล อนามัย สาธารณสุข องค์กรพัฒนาเอกชนอาสาสมัคร องค์กรชาวบ้าน ให้สามารถตรวจสอบสารเคมีโดยใช้เครื่องมือง่าย ๆ ได้
- 9) ส่งเสริมให้มีการไต่สวนสาธารณะ (public hearing) มีนโยบาย โปร่งใสให้ความรู้แก่ชาวบ้าน โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในเขตอุตสาหกรรมว่าจะมีโครงการใดที่อาจเป็นอันตรายให้ชาวบ้านตัดสินใจ มีส่วนร่วมและติดตามผลการทำงานของหน่วยราชการ
- 10) ควรมีการประกาศถึงสถานประกอบการหรือกิจกรรมที่มีสารเคมี หรือวัตถุอันตรายให้ทราบอย่างทั่วถึง เพื่อป้องกันตนเองได้อย่างเหมาะสม
- 11) ควรมีข้อกำหนดที่เป็นบทลงโทษตามกฎหมายอย่างชัดเจน ต่อผู้ประกอบการ การหรือเจ้าของกิจการที่ละเมิดหรือฝ่าฝืนในเรื่องวัตถุที่เป็นอันตราย

2.3 สภาพองค์กรพัฒนาเด็กและเยาวชน

ในปี 2533 สภาพองค์กรพัฒนาเด็กและเยาวชนร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการ ส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ (สยช.) และองค์กรเกี่ยวกับเด็ก จัดทำสภาวะความต้องการพื้นฐานและบริการสำหรับเด็ก (สพค.) ขึ้น

รายละเอียด ความต้องการพื้นฐานและบริการพื้นฐานสำหรับเด็ก

1. ความต้องการด้านโภชนาการและสุขภาพอนามัย

2. ความต้องการด้านความแข็งแรงของร่างกาย
3. ความต้องการเกี่ยวกับพัฒนาการด้านสติปัญญา จิตใจ อารมณ์และสังคม
4. ความต้องการด้านการศึกษา
5. ความต้องการด้านวัฒนธรรม
6. ความต้องการในการเตรียมเข้าสู่อาชีพ
7. ความต้องการด้านสิทธิหน้าที่พื้นฐานด้านการเมืองและการปกครอง

3. เครื่องมือวัดคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคมของนักวิชาการ นักคิด ปราชญ์ชาวบ้าน และนักวิจัย

นอกจากหน่วยงานของรัฐ และเอกชนที่จัดทำเครื่องมือวัดคุณภาพชีวิตและสังคม แล้วยังมีผู้ที่กล่าวถึงเครื่องมือวัดคุณภาพชีวิตและสังคมอีกมาก ทั้งนักวิชาการ และปราชญ์ชาวบ้าน ดังนี้

3.1 ด้านคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคม

นักคิดที่ได้ให้ความเห็นเรื่องคุณภาพชีวิตและได้กระตุ้นให้เกิดแรงบันดาลใจ แก่คนจำนวนมากในเรื่องดังกล่าว น่าจะได้แก่

ดร.ปิ๊ว อิงภากรณ์ ในบทความเรื่อง จากกรรมมารดาถึงเชิงตะกอน (2518) ดร.ปิ๊วได้กล่าวถึงคุณภาพชีวิต สรุปเป็นดัชนีชีวิตได้ดังนี้

1. การได้รับโภชนาการดี มีคุณภาพประ โยชน์ต่อร่างกาย
2. การได้รับบริการด้านสวัสดิภาพ อนามับแม่และเด็ก
3. การมีลูกไม่มาก และเหมาะสมกับขนาดของครอบครัว
4. ครอบครัวมีความอบอุ่น
5. โอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษาทั้งในระบบ โรงเรียนและนอกระบบ โรงเรียน
6. ความเสมอภาคในการได้รับการคุ้มครองทางกฎหมายของรัฐ
7. โอกาสในการปะทะสังสนธ์กับภายนอกสังคม
8. ความเสมอภาคเชิงพาณิชย์กับภายนอกสังคม
9. การดำเนินชีวิตภายใต้สภาวะแวดล้อมที่ดี
10. การเรียนรู้เกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว
11. การได้รับบริการด้านสวัสดิการสังคมและการประกันสังคม
12. การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนบุคคล
13. การดำรงชีวิตตามความเหมาะสมกับอัตภาพ
14. โอกาสและความเสมอภาคในด้านต่าง ๆ คือ
 - 14.1 ด้านปัจจัยการผลิตของบุคคล

14.2 ด้านการรับรู้ข่าวสาร และการนันทนาการ

14.3 ด้านการรับบริการด้านสาธารณสุข

14.4 ด้านการรวมกลุ่มเพื่อประกอบกิจกรรมใด ๆ ที่ไม่ขัดต่อความสงบสุขและความมั่นคงของรัฐ

14.5 ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต, 2533) ได้จำแนกคุณภาพชีวิตออกเป็น 3 ระดับคือ

1. คุณภาพชีวิตระดับพื้นฐาน คือ ระดับที่ถูกรับมีกัตตะ มีดังนี้

1.1 สุขภาพดี มีพลานามัยและมีปัจจัยเครื่องรักษาส่งเสริมสุขภาพ

1.2 หวังคนได้ทางเศรษฐกิจ เช่น มีอาชีพ มีความประหยัด ขยัน และสุจริต มีเงินใช้ และใช้เงินเป็น เป็นผู้ผลิตและบริโภคเป็น

1.3 มีอาหารที่มีคุณค่า มีกินและกินเป็น

1.4 มีที่อยู่อาศัยและที่ทำงานที่เหมาะสม ไม่แออัด สะอาด สะดวก สบายต่อการดำเนินชีวิต การทำงานและการเดินทาง

1.5 มีครอบครัวซึ่งมีกำลังพอบำรุงเลี้ยงได้ อยู่กันด้วยความสุข ทั้ง อบอุ่นและร่มเย็น

1.6 อยู่ร่วมและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี รับผิดชอบ เอื้อเฟื้อ มีน้ำใจ เกื้อการุณย์ ผูกมิตร และชวนช่วยทำกิจที่เป็นประโยชน์

1.7 มีเวลาว่างเป็นของตนเอง และรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ในการเสนอความริ่รรมย์บันเทิงที่ไร้โทษ ชื่นชมซาบซึ้งในสุนทรีย์ และในการที่จะพัฒนาคนยิ่งขึ้นไปในด้านต่าง ๆ

2. คุณภาพชีวิตระดับพัฒนาการ หรือระดับสัมปราวีกัตตะ

2.1 มีการศึกษา ใฝ่ใจเท่าทันเหตุการณ์ มีประสบการณ์ที่เป็นฐานของการดำเนินชีวิตและตัดสินใจอย่างฉลาด

2.2 มีวิจารณ์ญาณ พิจารณาเหตุปัจจัย รู้จักคิด รู้จักแก้ปัญหา ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา มีคุณลักษณะที่จะแก้ไขทุกสิ่งได้

2.3 มีจิตใจที่พัฒนา กอปรด้วยคุณธรรมและจริยธรรม เชื่อมั่นใน การทำความดี ประพฤติดีงาม สุจริตทั้งกาย วาจา ใจ มั่นใจในคุณค่าแห่งชีวิตของตน

2.4 สุขภาพจิตดี มีความมั่นคงทางจิตใจ มีเจตคติดีงาม จิตใจ ปลอดโปร่ง เบิกบาน ผ่องใส เป็นสุข มองโลกและชีวิตความเป็นจริง

3. คุณภาพชีวิตระดับเอื้อโอกาส หรือระดับอุภักตตะ

3.1 มีความปลอดภัยทั้งกาย ใจ เช่น ปราศจากโจรผู้ร้าย ละอับยาพิษ

3.2 อยู่ในสังคมที่มีสวัสดิการและบริการดี ย้านวยสิทธิเสรีภาพ

ความเสมอภาค และไมตรีสังเคราะห์

3.3 อยู่ในสังคมที่อำนวยความสะดวกในการทำงานที่ตนถนัดโอกาสใน การเรียนรู้และเข้าถึงวิทยาการต่าง ๆ โอกาสในการมีส่วนร่วมในสังคม ในชุมชนและในทางการเมือง และโอกาสในการได้รับความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ

3.4 อยู่ในสังคมที่มีระเบียบ มีขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และกฎหมายที่เป็นธรรมและเอื้อต่อการพัฒนาชีวิตและสังคม

3.5 มีธรรมชาติแวดล้อมที่เกื้อกูล รื่นรมย์ สวยงาม ฝนน้ำ อากาศบริสุทธิ์ ไร้มลพิษ ศาตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี กล่าวถึง คุณภาพชีวิตว่า คือ เสรีภาพ 3 ด้าน คือ ด้านวัตถุ ด้านสังคมและด้านจิตใจ

ด้านวัตถุ มีเครื่องชีวิต คือ การมีวัตถุปัจจัยพอเพียงหล่อเลี้ยงชีวิต ไม่ ต้องถูกบีบบังคับจากความอดอยากขาดแคลน

ด้านสังคม มีเครื่องชีวิต คือ ไม่มีการกดขี่เบียดเบียนกัน ศัตรูประการต่าง ๆ ในสังคมมนุษย์ สามารถเป็นตัวของตัวเอง สามารถตัดสินใจด้วยตนเองได้ที่จะเลือกดำเนินชีวิตถูกต้องและดีงาม

ด้านจิตใจ มีเครื่องชีวิต คือ การมีเสรีภาพจากการบีบบังคับ จากกิเลสตัณหา ในใจของคนเอง

ในทัศนะทางศาสนา คุณภาพของชีวิตหรือการพัฒนาสังคม มิได้จำกัดอยู่เพียงประเด็นภายนอกในแง่กายภาพแต่เน้นไปถึงเรื่องของจิตใจด้วย พระมหานิจิม สุวโจ (2537) ได้ระบุคุณภาพชีวิต อาจแบ่งเป็น 4 ระดับคือ

1. ระดับกายภาพ ได้แก่การมี ปัจจัยสี่ ครบถ้วน
2. ระดับสังคม ได้แก่การมีปฏิสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างบุคคลในสังคมในทาง ศาสนา ถือว่ามี ศีลธรรมบูรณ์

3. ระดับจิตใจ ได้แก่ การมีสุขภาพจิต และมีระดับความคิดด้าน จิตวิญญาณ ที่มั่นคงหนักแน่น ไม่ตกอยู่ในความว้าเหว่ หวาดกลัวทางจิตใจ เพราะมนุษย์ที่เติบโตทางเศรษฐกิจมักมีความว้าเหว่ทางจิตใจมากขึ้น จึงต้องมุ่งแสวงหาหลักทศิความเชื่อ (cult) ใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นเช่นเสด็จพ่อ ร.5, กรมหลวงชุมพรฯ, เจ้าแม่กวนอิม ตลอดจนเกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียงทั้งหลาย

4. ระดับสติปัญญา ได้แก่การสามารถใช้ปัญญาของตนเองและของชุมชนเพื่อช่วยเหลือตนเองได้ทำให้มนุษย์เป็นที่พึ่งของตนเอง มีความเข้าใจสัจจะ สามารถนำไปแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ พระธรรมปิฎกก็ได้ระบุเช่นกัน ชีวิตที่มีคุณภาพมิใช่เป็นเพียงชีวิตในเชิงกายภาพชีวิตที่เป็นสุข จะต้องมื่อตรภาพเป็นฐาน จึงจะมีความสุขทางจิตและทางปัญญา

ความสุขข้างในเป็นความสุขแท้จริง สามารถเป็นฐานทำให้ความสุขภายนอกเต็มอ้อมได้กระแสที่
 ครอบงำชีวิตมนุษย์ในปัจจุบัน คือ กระแสกรรม หรือ กระแสวัตถุนิยม เป็นการเอาชีวิตไปขึ้นกับวัตถุ
 ภายนอก ถ้ามนุษย์ไม่พยายามทวนกระแสนี้ให้ได้ ชีวิตก็จะไม่เป็นอิสระ มีความสุขด้วยตนเองไม่ได้
 และย่อมเกิดการเบียดเบียนกันในสังคม แต่มนุษย์จะทวนกระแสสังคมของวัตถุนิยมได้ ถ้ามีการ
 พัฒนาตัวเองอยู่ข้างใน การพัฒนาตนเองข้างใน อาจใช้ ศิลปะ ดนตรี เป็นตัวพัฒนา ถ้ามนุษย์พัฒนาตนเอง
 ได้แล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องไปพึ่งหลักจริยธรรมเชิงลบที่มนุษย์ด้วยกันบัญญัติขึ้นมา เช่น หลักกสิกรรมมนุษย
 ชน เพราะหลักจริยธรรมเชิงลบ แก้ปัญหาด้วยการประนีประนอมข้างนอก แต่ตัวมนุษย์ยังคงมีความ
 ขุ่นหมองค้ำข้องจิตอยู่ข้างใน แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนที่เป็นการประนีประนอมระหว่างความเจริญ
 ก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ กับการรักษาลักษณะทางนิเวศให้สมบูรณ์ อาจเกิดปัญหาได้ ถ้าไม่ได้เปลี่ยน
 ทิวทัศน์พื้นฐาน เกี่ยวกับ ความหมายและความมุ่งหมายของชีวิตมนุษย์ที่จะต้องเกิด อิสระภาพภายใน
 จิตใจในการพัฒนาที่ยั่งยืนมนุษย์จะต้องเอาประโยชน์จากธรรมชาติ โดยไม่เอาเปรียบทั้งธรรมชาติ
 และเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เพราะถ้ามนุษย์ฝ่ายหนึ่ง เอาเปรียบมนุษย์อีกฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายที่เสียเปรียบก็ถูก
 บีบบังคับให้ไปเอาเปรียบ ธรรมชาติอีกทอดหนึ่ง ในกระบวนการนี้ สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญยิ่งใน
 การพัฒนามนุษย์ให้เกิดอิสระภาพภายใน แทนที่จะชักนำและโหมกระพือกิเลสและกำนิคมทางสังคม
 ที่ไม่พึงปรารถนา การศึกษาแม้จะมีอิทธิพลน้อยกว่าสื่อมวลชน ก็ยังมีความสำคัญในการพัฒนามนุษย์
 ให้เกิดทิวทัศน์พื้นฐาน ในศตวรรษที่ 21 มนุษย์จะต้องสัมพันธ์กันมากขึ้น จะต้องมี เมตตา และเห็นอก
 เห็นใจซึ่งกันและกัน แต่ในเรื่องความสัมพันธ์กับสังขาร มนุษย์ต้องใช้ ปัญญา ของคนต้องมี
 อิสระภาพและไม่โอนอ่อนผ่อนสังขารเข้ากับความต้องการของคน จึงจะเกิดสันติสุขที่แท้และยั่งยืน

เสรี พงศ์พิศ (2536) กล่าวถึง คัมภีร์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ดังนี้

1. มีความพร้อม ความสำนึก และความกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมใน การพัฒนาชุมชน
2. ไม่มีความทุกข์ยาก ขาดแคลน ความเจ็บไข้ ความไม่รู้
3. มีการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหา
4. มีการปรับตัวตาม การเปลี่ยนแปลงของสังคม เพื่อ ก่อให้เกิด ความสงบสุข

ในกรอบคร่าว

5. มีหลักศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของจิตใจ
6. ใช้จารีต ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ
7. มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในกระบวนการพัฒนาและแก้ปัญหา (การมีอำนาจในการตัดสินใจด้วยตนเอง)
8. มีอำนาจในการคิดวิเคราะห์
9. ตระหนักและเห็นคุณค่าของศักยภาพของตนเองที่จะนำไปใช้ในการพัฒนา

10. มีความคิดสร้างสรรค์ อดทนในการพัฒนา

11. การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ช่วยเหลือเกื้อกูล พึ่งพาซึ่งกันและกัน

วิฑูรย์ ปิณฑญากุล (2535) กล่าวถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตว่ามีเครื่องชี้วัดดังนี้

1. การยอมรับในศักยภาพของการพัฒนาตนเองของประชาชน
2. การยอมรับและปฏิบัติตามระเบียบและกฎเกณฑ์ของสังคมในการพัฒนา
3. การพัฒนาเครือข่ายขององค์กรชาวบ้าน
4. การมีอำนาจในการตัดสินใจประกอบกิจกรรม

เย็นใจ เตหาวิช (2523 : 7-9) กล่าวว่า คุณภาพชีวิตอาจแบ่งองค์ประกอบไว้ 2 ส่วน คือ

1. สิ่งที่เป็นระดับพื้นฐาน คือ ส่วนที่ทำให้พอมีชีวิตอยู่ได้ ประกอบไปด้วย

1.1 สิ่งที่เป็นในการยังชีพเบื้องต้น คือ ปัจจัย 4 ได้แก่

อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่พักอาศัยและยารักษาโรค

1.2 สุขภาพอนามัยที่สมบูรณ์ ไม่พิการหรือป่วยเป็นโรคเรื้อรัง

1.3 ชีวิตและการทำงานมีความมั่นคงปลอดภัย ไม่มีภัยคุกคามต่อ

ชีวิต และทรัพย์สิน มีอาชีพที่มั่นคง

1.4 มีอิสระเสรีภาพตามสิทธิมนุษยชน ไม่อยู่ในสถานะที่ถูกจองจำ

หรือคุมขัง สามารถใช้สิทธิเสรีภาพในขอบเขตแห่งกฎหมาย หรือประเพณีของสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่

2. สิ่งที่เป็นต่อการเพิ่มคุณภาพชีวิต เป็นส่วนที่เพิ่มเติมจากสภาพที่อยู่ ได้ให้กลายเป็นอยู่ดี อันได้แก่

2.1 สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมเอื้ออำนวยต่อการเพิ่มคุณภาพชีวิต ได้แก่สภาพแวดล้อมที่ไม่มีมลภาวะสงบ เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาตนเองและอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติมากที่สุด

2.2 คุณสมบัติส่วนตัวที่เหมาะสม ซึ่งทำให้สามารถยกระดับคุณภาพ ชีวิตของบุคคล ได้แก่ การมีจุดมุ่งหมายในชีวิต การมีความสามารถในการตัดสินใจ การมีพื้นฐานความรู้ เกี่ยวกับตนเอง และสิ่งแวดล้อม และการมีความพยายาม อุตสาหะและอดทน

2.3 คุณสมบัติที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยสันติสุขได้แก่ การมีความ มกน้อย ประหยัด ไม่โลภ การรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา การมีระเบียบวินัย และการมีจริยธรรมอื่น ๆ ที่สังคมยอมรับ

โทบูลย์ วัฒนศิริธรรม (2537) ได้เสนอคุณภาพของสังคมที่พึงปรารถนาว่า
ควรประกอบไปด้วย

1. สุขภาพกายและใจของประชาชน
2. สภาพความเป็นอยู่ของประชาชน
3. ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
4. สิทธิเสรีภาพของประชาชน
5. ความยุติธรรมต่อบุคคล
6. ความสงบร่มเย็นในสังคม
7. ความเป็นปึกแผ่นมั่นคงแห่งชาติ
8. สภาพสิ่งแวดล้อม
9. ความเจริญต่อเนื่องต่อนานาค

ในกลุ่ม ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชนที่ได้ช่วยหมู่บ้านและชุมชนจนเป็นที่ยอมรับ ได้กล่าวถึงคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนไว้ดังนี้

ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม (2532) กล่าวถึงคุณภาพชีวิตไว้ว่า คนที่จะมีชีวิตอยู่ได้โดยไม่เดือนร้อนควรจะมีสิ่งตนเองได้ โดยยึดหลักดังนี้

1. ครอบครัวยังมีชีวิตที่สงบ สะดวก	2. มีอาหารพอเพียง
3. มีทุนไทย และ ไม้ยืนต้น	4. มีคุณธรรม
5. อยู่ได้โดยมิต้องพึ่งคนภายนอก	6. เรียนรู้ตัวเอง รู้อารมณ์
7. มีการรวมกลุ่ม	8. ทำเหลือแล้วจึงให้คนอื่นกิน
9. ทำตัวเองให้ง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อ	10. หยุคไม่ไปตามกิเลส
11. แก้ปัญหาด้วยตนเองให้ได้	12. รู้จักวางแผนชีวิตให้กับตนเอง
13. ปลูกพืชหลาย ๆ ชนิดทั้งระยะสั้นและยาว	14. มีของใช้เฉพาะที่จำเป็น
15. มีเงินไว้ใช้เฉพาะกรณีจำเป็น	16. เป็นตัวของตัวเองสูง
17. ทำเกษตรครบวงจร	18. มีทุนเป็นสวัสดิการ ให้การศึกษา
19. ไม่ผูกพันกับระบบทุน	20. อายุ 60-70 ปี มีชีวิตที่สงบ
21. รู้จักบูรณาการความคิดให้รู้เท่าทันและมีความพร้อม ในการแก้ปัญหาของตนเอง	

ไว้ดังนี้

พ่อจารย์ทองดี นันทะ (2536) กล่าวถึงเครื่องชีวิต คุณภาพชีวิตและวิถีทางพึ่งตนเอง

1. สามารถใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นในการพัฒนาชีวิต
2. ทำด้วยความมั่นใจและใช้แรงงาน
3. รู้จักสังเกตปรากฏการณ์และปรับใช้ให้เกิดประโยชน์
4. ผลิตเพื่อขังชีพ
5. ใช้ปัจจัยการผลิตตามธรรมชาติทุกอย่างอย่างมีค่า
6. ดำรงชีวิตด้วยความสงบสุข
7. เลี้ยงสัตว์ที่หาอาหารกินเองได้ หรือกินเศษอาหาร
8. ปลูกต้นไม้ไม่น้อยตั้งแต่ดูแลให้ทั่วถึง
9. ไม่ใช้สารเคมีทุกชนิด ทั้งปุ๋ยและยาฆ่าแมลง
10. ดำข้าวกันเป็นประจำเพื่อเอารามาเลี้ยงสัตว์
11. ปลูกสมุนไพร รักษาโรคโดยสมุนไพร และวิธีรักษาแบบพื้นบ้าน ทั้งหมดที่

โรงพยาบาลให้น้อยลง

พ่อคำเดื่อง ภาษี (2536) มี หลักการในการดำเนินชีวิต เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตดังนี้

1. ใช้แรงงานตนเอง
2. ทำแบบธรรมชาติ สร้างธรรมชาติ
3. ทำนาไม่ทำเพื่อขาย
4. ระบายน้ำน้อยลง
5. มีเงินเหลือเก็บ
6. อุดรื้อว่เรื่องอบาขมุข
7. ไม่ซื้ออาหารที่ไม่จำเป็น
8. ผลผลิตส่วนใหญ่เก็บไว้กิน ขายเล็กน้อย
9. ประหยัด ออกอม (ค่าใช้จ่ายเพียง 1,700 - 1,800 บาท/ปี)
10. ใช้หลักธรรมเป็นฐานในการพัฒนาชีวิต
11. รู้จักการสังเกต พิจารณา พร้อมกับปรับเข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

พระไพศาล วิสาโล (2533) พูดถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิต ดังนี้

1. การผลิตเพื่อการขังชีพ ไม่ใช่ผลิตเพื่อการตลาด

2. ใช้หลักธรรมเป็นฐานในการพัฒนาชีวิต

- ใฝ่สันโดษ
- รู้ประมาณในการบริโภค
- มีเมตตาภาวต่อสรรพชีวิต

ปิยะพรน หมดเหลือ (2536) นักพัฒนาในจังหวัดภาคใต้ กล่าวถึง การพัฒนาคุณภาพชีวิตไว้ดังนี้

1. การใช้สติปัญญาแก้ไขปัญหาคณะเฉพาะหน้า
2. รู้จักการสังเกต เพื่อนำประโยชน์ใช้ในการแก้ปัญหาชีวิต
3. ใช้หลักธรรมเป็นพื้นฐานในการพัฒนา

ชาวบ้าน คีรีวง (หมู่บ้านพัฒนาตนเอง) มีหลักการในการดำเนินงานดังนี้

1. ทำงานหนักและอดทนต่อความยากลำบาก
2. การมีส่วนร่วมในการทำงาน
3. การสร้างความเห็นร่วมกันก่อนการทำงาน
4. การเข้าใจของผู้นำในเรื่องธรรมชาติเพื่อการพัฒนาคุณธรรมของชุมชน
5. การรู้จักประยุกต์ธรรมชาติ มาใช้ประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน

3.2 ด้านการศึกษา

ฝ่ายราชการได้พัฒนาเครื่องชีวิตทางการศึกษาไปอย่างมาก โดยได้รับแนวคิดจากนักวิชาการ เนื้อหาเรื่องเครื่องชีวิตที่เพิ่มเติมขึ้นมาปี จึงเป็นส่วนที่ยังมิได้จัดทำเป็นเครื่องชีวิตเท่านั้น

ตีปปนนท์ เกตุทัต (2537) ได้ระบุว่า ในด้านการศึกษา จะต้องสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ขยายการศึกษาเป็น 9 ปี ปรับลดส่วนการผลิตบัณฑิต โดยเฉพาะทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำการปฏิรูปในด้านการผลิตครู การจัดการระบบการศึกษา การเรียนการสอน 2 ภาษา วิธีการคัดเลือกเข้าสู่ระบบการศึกษาทุกระดับ นอกจากนั้นจะต้องวางนโยบายด้านภาษา เพิ่มการสนับสนุนการวิจัย (1% ของ GDP ในภาครัฐ และ 0.5% ของ GDP ในภาคเอกชน) วางนโยบายด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อพัฒนาการศึกษา

ประเวศ วะสี (2536) ได้กล่าวถึงปัญหาของชาติ สังคมในอนาคตท่านเน้นว่าจะเป็นการสังคมแห่งการเรียนรู้ของคนทั้งหมด (Education For All) คือ ของคนทุกคนในสังคมอย่างต่อเนื่อง

เนื่อง และทั้งหมดของสังคมควรเป็นไปเพื่อการเรียนรู้ (All For Education) ซึ่งหมายความว่า ทุกหน่วยงาน ทุกสถาบันควรมีการเรียนรู้ร่วมกัน

ด้านแนวคิดเกี่ยวกับปัญหาของชาติ ประเวศ วะสี (2537) เสนอความเข้มแข็งทาง ปัญญาแห่งชาติว่าเกิดจากลักษณะ 5 ประการ ดังนี้ คือ

1. สถิติปัญญาของคนทั้งหมด
2. โครงสร้างของสมอง
3. กระบวนการเรียนรู้ที่สร้างความเข้มแข็งทางปัญญา
4. การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต
5. ความสามารถในการสร้างความรู้ใหม่

และยุทธศาสตร์ทางปัญญามี 8 ประการ คือ

1. ยุทธศาสตร์ฐานวิทยาศาสตร์ การเรียนรู้ควร ไปให้ถึง 3 ระดับ คือ เกิดความรู้ เกิดปัญญา และเกิดจิตสำนึก
2. ยุทธศาสตร์ครอบครัว ในการสนับสนุนครอบครัว ควรคำนึงถึงอย่างน้อย 3 เรื่อง คือ เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และการศึกษา
3. ยุทธศาสตร์เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน
4. การปฏิรูปการเรียนรู้ในสถาบันการศึกษา มนุษย์ต้องสามารถเรียนรู้ได้อย่างเป็นพลวัต (dynamic) โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ให้สามารถเรียนรู้เป็น (Learning how to learn) เพื่อมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง จะได้สามารถปรับตัวได้เรื่อยไป และถือเป็นยุทธศาสตร์ที่เร่งด่วนของ ชาติ การเรียนรู้ควรใช้ 3 วิธี ผสมกัน คือ ศึกษาจากการสัมผัสจริง ศึกษาจากการคิด และศึกษาจาก การเจริญสติ
5. ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ในองค์กร และบทบาทของกองทัพ
6. ยุทธศาสตร์สื่อมวลชน
7. ยุทธศาสตร์การวิจัย
8. ยุทธศาสตร์การจัดการเพื่อความเข้มแข็งทางปัญญา

จากรายละเอียดของเครื่องชีวิตดังกล่าวพบว่า หน่วยงานต่าง ๆ ที่ได้ดำเนินการจัดทำเครื่องชีวิตคุณภาพชีวิตและสังคม ได้ให้ความสำคัญในเรื่องของสุขภาพอนามัยของประชาชนเป็นอันดับ แรก รองลงมาคือ ด้านการศึกษา การได้รับความรู้ข้อมูลข่าวสาร การมีงานทำ ด้านสถาบันครอบครัว ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านวัฒนธรรม และด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับหน่วยงาน ในส่วนของงานวิจัยเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต และสังคม ได้ผลสรุปคล้ายกันในเรื่องของความ ต้องการปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย นอกจากนี้ยังต้องการ การศึกษา การ

พักผ่อน สถานภาพทางสังคม และในเรื่องของเศรษฐกิจที่ดี ในฝ่ายของนักวิชาการ และนักคิด ได้เป็นตัวชี้วัด ที่สะท้อนให้เห็นคุณภาพ ของภาวะจิตใจที่เป็น อิศระ พัฒนาขึ้นพ้นจากพันธนาการของความ ต้องการทางโลกที่เกินความจำเป็นพื้นฐาน นอกจากนั้นยังเน้นคุณภาพชีวิตในระดับสูงกว่า ของปัจเจกบุคคลได้แก่ คุณภาพชีวิตของชุมชนและสังคมโดยส่วนรวม เน้นคุณภาพในแง่สิทธิ เสรีภาพ การมีสังคมเข้มแข็ง ในส่วนของปราชญ์ชาวบ้าน จะมีความเห็นในเรื่องคุณภาพชีวิตและ สังคมคล้ายกัน คือ เน้นการพึ่งตนเองเป็นหลัก อดทน พยายามหาวิถีทางแก้ปัญหาด้วยสติปัญญา มี เมตตากรุณา และอยู่ แบบพึ่งพาธรรมชาติ

สำหรับเครื่องชี้วัดที่แยกด้านออกไปได้แก่ ด้านการศึกษา สิ่งแวดล้อม สิทธิเสรีภาพและ การเมือง มีความแตกต่างกันในพัฒนาการ เครื่องชี้วัดทางการศึกษาได้ถูกพัฒนาไปมาก รองลงมา คือ ด้านสิ่งแวดล้อม ส่วนเครื่องชี้วัดทางการเมืองยังมีน้อย อย่างไรก็ตามข้อสังเกตว่า เครื่องชี้วัด ที่ได้สร้างมาแล้วนั้น เป็นการวัด ในเชิงปริมาณมากกว่าเชิงคุณภาพ และเป็นการสร้างโดยนักวิชาการ และข้าราชการเป็นส่วนใหญ่

เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิต และสังคมที่ได้จัดทำขึ้นและมีผู้เสนอความคิดไว้ สามารถ จำแนกได้ เป็น 9 มิติ คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการศึกษา ด้านสาธารณสุข ด้านการเมืองการ ปกครอง ด้านประชากร ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านคุณธรรมจริยธรรม และด้านการพึ่งตนเอง

1.4 การพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมในต่างประเทศ

สุภางค์ จันทวานิช และ วิศนีย์ ศิลดระภูถ (ในอนุชาติ ทวงสถิติ และ อรทัย อาจอ่ำ, บก. 2539:75-77) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิต และสังคม ของต่างประเทศไว้ 6 หมวด ดังนี้

1. เครื่องชี้วัดทางสังคม (ครอบครัวยุคใหม่)

สาระสำคัญในกลุ่มนี้ คือ สิ่งที่จะทำให้เกิดความกลมกลืนและความเจริญก้าวหน้าใน สังคม เครื่องชี้วัดในกลุ่มนี้คือ :

- 1.1 ขนาดบ้านเรือน สภาพบ้านเรือน
- 1.2 รูปแบบของครอบครัว ความสัมพันธ์อันดีในหมู่ญาติ
- 1.3 ความมั่นคงของบุคคล ครอบครัวและสังคม
- 1.4 คุณภาพของชีวิตครอบครัว
- 1.5 การเข้าถึงบริการวางแผนครอบครัวของคู่สมรสที่เต็มใจรับบริการ

- 1.6 กระบวนการทางสังคม
- 1.7 เสรีภาพในการเลือกและตัดสินใจ
- 1.8 ระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ
- 1.9 ความมั่นคงปลอดภัย อุบัติเหตุจากการทำงาน
- 1.10 สภาพการทำงานในโรงงาน ความขัดแย้ง
- 1.11 บริการทางสังคม การคมนาคม สวัสดิการสังคม
- 1.12 การใช้เวลารว่าง นันทนาการ โอกาสในการสร้างสรรค์พัฒนาในด้านอื่น ๆ
- 1.13 การเข้าถึงวัฒนธรรมและชีวิตที่มีคุณค่า
- 1.14 การเข้าสังคม
- 1.15 การแบ่งช่วงชั้นทางสังคม การเลื่อนชั้นทางสังคม
- 1.16 เสรีภาพของมนุษยชน จุดมุ่งหมายของชีวิต
- 1.17 การเลือกรับเทคโนโลยีที่เหมาะสม
2. เครื่องชี้วัดทางด้านการศึกษา
 - 2.1 การได้มาซึ่งความรู้และผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของประชาชน
 - 2.2 การอ่านออก เขียนได้ การอ่านหนังสือพิมพ์ต่อวัน
 - 2.3 อัตราการรู้หนังสือของผู้ใหญ่
 - 2.4 ระยะเวลาโดยเฉลี่ยที่อยู่ในโรงเรียน
 - 2.5 จำนวนเด็กที่ไม่ได้เข้าเรียน
 - 2.6 โอกาสทางการศึกษา
 - 2.7 ร้อยละของคนที่ไม่ได้ออกจากการเรียนระดับต่าง ๆ
 - 2.8 การกระจายบริการทางการศึกษา
 - 2.9 จำนวนผู้จบชั้นประถมศึกษา เปอร์เซ็นต์ของการเข้าเรียน
 - 2.10 จำนวนผู้เข้าเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษา เปอร์เซ็นต์ผู้จบการศึกษาระดับประถมศึกษา
 - 2.11 อัตราส่วนการลงทะเบียนในระดับมัธยมศึกษา
 - 2.12 จำนวนผู้ตกซ้ำชั้น / ผู้ลงทะเบียนเรียน
 - 2.13 อัตราส่วนนักเรียนต่อประชากรวัยเรียนในช่วงอายุเดียวกัน
 - 2.14 ค่าใช้จ่ายของรัฐเกี่ยวกับการศึกษา
3. เครื่องชี้วัดทางด้านสาธารณสุข
 - 3.1 โภชนาการ อาหารเสริม อาหาร อากาศ น้ำบริสุทธิ์
 - 3.2 ความสะดวกในการรักษาพยาบาล บริการด้านสุขภาพ

- 3.3 การมีที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม
- 3.4 สุขภาพแข็งแรง มีความกระปรี้กระเปร่า เจ็บป่วยไม่บ่อยครั้ง
- 3.5 อายุขัยเฉลี่ย
- 3.6 การตาย อุบัติภัย ทัศนคติการตายของเด็กแรกเกิด
- 3.7 การปลอดจากเอดส์ และโรคที่เกี่ยวข้องกับเอดส์
- 3.8 การป้องกันไม่ให้ผู้ป่วยโรคเอดส์ถูกเลือกปฏิบัติจากสังคม
- 3.9 การมีสุขภาพจิตดี
- 3.10 ตารางอาหารที่ได้รับในแต่ละวัน
4. เครื่องชี้วัดทางด้านสิ่งแวดล้อม
 - 4.1 การกระจายที่อยู่อาศัย
 - 4.2 สภาพของสิ่งแวดล้อมด้านที่อยู่อาศัย
 - 4.3 บริการสาธารณะ
 - 4.4 สภาพแวดล้อมธรรมชาติ
 - 4.5 การมีสิ่งแวดล้อมที่ถูกสุขลักษณะ
 - 4.6 การมีน้ำสะอาดใช้
 - 4.7 คุณภาพของอากาศ
 - 4.8 การมีความพร้อมในการป้องกันแก้ไขภัยพิบัติ
5. เครื่องชี้วัดด้านความมั่นคงของชีวิต
 - 5.1 ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ
 - 5.2 ความมั่นคงด้านอาหาร
 - 5.3 ความมั่นคงด้านสุขภาพ
 - 5.4 ความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม
 - 5.5 ความมั่นคงของบุคคล
 - 5.6 ความมั่นคงของชุมชนและครอบครัว
 - 5.7 ความมั่นคงทางการเมือง
6. เครื่องชี้วัดทางการเมืองการปกครอง
 - 6.1 การกระจายอำนาจการบริหาร
 - 6.2 การลงคะแนนเลือกตั้ง
 - 6.3 การมีสิทธิขั้นพื้นฐานตามกฎหมาย
 - 6.4 การจัดตั้งองค์กรชุมชน

จะเห็นได้ว่าตัวชี้วัดคุณภาพชีวิต และสังคมในต่างประเทศ จะมีตัวชี้วัดที่ทุกหน่วยงานหรือองค์กรให้ความสำคัญคือ เรื่องของสุขภาพ การศึกษา สิ่งแวดล้อม ชีวิตครอบครัว - สังคม และเศรษฐกิจ และจะมีเพิ่มเติมบ้าง ในเรื่องของ สิทธิมนุษยชน สิทธิเด็กและสตรี สื่อ และ โครงสร้างพื้นฐาน

ตอนที่ 2 การศึกษาขั้นพื้นฐาน

2.1 ความหมายของการศึกษาขั้นพื้นฐาน

มีผู้ให้ความหมายของคำว่า “การศึกษาขั้นพื้นฐาน” ไว้ดังนี้

การศึกษาขั้นพื้นฐาน (Basic Education) หมายถึง อะไรก็ตามที่จำเป็นสำหรับการทำให้บรรลุความสำเร็จในเรื่องของความรู้ ทักษะ และค่านิยมพื้นฐานซึ่งในปัจจุบันก็คือกิจกรรมที่ให้กับเด็กก่อนวัยเรียน เด็กที่อยู่ในโรงเรียนประถมศึกษา การรู้หนังสือในผู้ใหญ่ และกิจกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐานด้านอื่นๆ นั่นคือการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ให้กับเด็กประถมศึกษาในระบบ และผู้ที่ไม่สามารถเรียนจบการศึกษาในระบบได้ (Encyclopedia of Education ,1994)

การศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง การจัดการศึกษาขั้นต้น หรือขั้นพื้นฐานสำหรับประชาชนเพื่อให้มีความรู้เบื้องต้นด้านการอ่าน การเขียน การคิดคำนวณรวมทั้งความรู้พื้นฐานและทักษะสำคัญที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวัน ตามเงื่อนไขเฉพาะในแต่ละพื้นที่ (Manzoor Ahmed and Gabriel Carron 1989 ศิริลักษณ์ ตะนะวิไชย แปล)

การศึกษาพื้นฐานเพื่อปวงชน หมายถึง การศึกษาเพื่อชีวิตที่มีคุณภาพของประชาชนไทย ช่วยให้ประชาชนมีคุณธรรมในการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคม มีความรู้ ความสามารถ และทักษะในการแสวงหาความรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในอนาคต มีความสามารถในการประกอบอาชีพพึ่งตนเองได้และดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี มีความสามารถในการพัฒนาตนเอง มีความรับผิดชอบและมีบทบาทร่วมกันในการพัฒนาสังคมอย่างเหมาะสม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,2535)

การศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นพื้นฐานสำหรับการเป็นพลเมืองดีที่มีคุณสมบัติที่พึงประสงค์ที่จะอยู่ในสังคมประชาธิปไตย หรือมีคุณสมบัติพื้นฐานที่จะไปเรียนต่อ ในอนาคตจะเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ การศึกษาพื้นฐานก็จะเป็นการปูพื้นฐานสำหรับที่จะให้ศึกษาได้ตลอดชีวิต

(วิชัย ดันศิริ ,2537)

การศึกษาขั้นพื้นฐานคือ การจัดการศึกษาเพื่อสร้างคนให้มีความพร้อม มีคุณสมบัติ มีศักยภาพและความสามารถที่จะเผชิญชีวิต หรือดำรงอยู่ได้ในสังคมและทำคนให้เป็นประโยชน์ต่อ

สังคม หรือการพยายามที่จะให้เด็ก ได้รับการศึกษาเล่าเรียน ได้รับการประกัน ได้รับการฝึกฝน
อบรมภายในระยะเวลาหนึ่งที่กำหนด โดยแต่ละคนจะได้รับตามศักยภาพของตน
(ทนม พงษ์ไพบูลย์ , 2537)

การศึกษาขั้นพื้นฐาน มีความหมาย 2 ประการ คือ

1. เป็น Basic หรือ Fundamental หมายถึง จัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีองค์ความรู้ มีสติ
ปัญญา มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์และมีสัมมาชีพ

2. เป็น Universal คือ เป็นสิทธิของพลเมืองทุกคนที่จะต้องได้รับการศึกษา เมื่อจบแล้ว
ควรมีการให้ Certificate เป็นการรับประกัน (เจิน แก้วยศ, 2537)

การศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง การศึกษาเพื่อชีวิตที่มีคุณภาพของประชาชนไทย ช่วยให้
ประชาชนมีคุณธรรมในการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคม ได้อย่างมีความสุข มีความรู้ ความสามารถ และ
ทักษะในการแสวงหาความรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมใน
อนาคต มีความสามารถในการประกอบอาชีพพึ่งตนเองได้ และดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี มีความ
สามารถในการพัฒนาตนเอง มีความรับผิดชอบ และมีบทบาทร่วมกันในการพัฒนาสังคมได้อย่าง
เหมาะสม (ชูเนสโก , 2533)

จากคำจำกัดความดังกล่าว “ การศึกษาขั้นพื้นฐาน ” คือ การศึกษาขั้นพื้นฐานที่จะทำให้
ประชาชนสามารถใช้วิชาความรู้ที่ได้ไปใช้ในการปรับตัวให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข
และมีคุณธรรม จริยธรรมเพียงพอที่จะไม่เบียดเบียนสังคม และธรรมชาติ และพร้อมที่จะร่วมพัฒนา
สังคมและประเทศชาติให้ปลอดได้ในโลกของการเปลี่ยนแปลง

ความเป็นมาของการศึกษาขั้นพื้นฐาน

จากการประชุมระดับโลกเรื่อง การศึกษาเพื่อปวงชน ณ หาดจอมเทียน ประเทศไทย
ระหว่างวันที่ 5-9 มีนาคม พ.ศ. 2533 มีผู้เข้าร่วมประชุมกว่า 1,500 คน จาก 155 ประเทศ ที่ประชุม
ได้ประกาศปฏิญญาโลกว่าด้วยการศึกษาเพื่อปวงชน : การจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการ
การเรียนรู้ขั้นพื้นฐาน ดังนี้

ข้อ 1 การตอบสนองความต้องการการเรียนรู้ขั้นพื้นฐาน

ข้อ 2 การสร้างทัศนคติใหม่

ข้อ 3 การเปิดโอกาสในการเข้ารับการศึกษอย่างทั่วถึง และเท่าเทียมกัน

ข้อ 4 การเน้นการเรียนรู้

ข้อ 5 การขยายขอบข่ายและแนวทางการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ข้อ 6 การเสริมสร้างบรรยากาศ และสภาพแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้

ข้อ 7 การระดมความร่วมมือจากทุกฝ่าย

ข้อ 8 การกำหนดแนวทางนโยบายสนับสนุน

ข้อ 9 การระดมทรัพยากร

ข้อ 10 การเสริมสร้างเอกภาพระดับนานาชาติ

ที่ประชุมได้เสนอนโยบายในทศวรรษที่ 1990 ว่า ประเทศต่าง ๆ อาจกำหนดเป้าหมายของตน ในข้อ (6) ว่า การเพิ่มพูนทักษะความรู้ และค่านิยมต่าง ๆ ตลอดจนการสร้างพัฒนาการที่ต่อเนื่อง เน้นถึงจำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต บุคคล และครอบครัว

นอกจากนี้ยังได้กำหนดนโยบายเพื่อปรับปรุงการศึกษาขั้นพื้นฐานไว้คือ

1. การอบรมเลี้ยงดูและพัฒนาเด็กปฐมวัย จัดกระบวนการเรียนรู้ให้ตอบสนองความต้องการ ความสนใจ ตลอดจนปัญหาและข้อจำกัดที่แท้จริงของผู้เรียน อาจทำโดยการ โยงให้ผู้เรียนเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการมีทักษะในการอ่าน การเขียน การคิดคำนวณ ความรู้เข้าใจและประสบการณ์เดิม เช่นเรื่องโภชนาการ สุขภาพอนามัย หลักสูตรควรรบรจในเรื่องที่สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น และส่วนที่เป็นสากล เช่น การป้องกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ภาวะโลกร้อน การแพร่เชื้อโรคเอดส์ การป้องกันยาเสพติด

2. กลยุทธ์ในการจะดำเนินการปรับปรุงสภาพการจัดการศึกษา อาจเน้นในจุดต่าง ๆ ที่จำเป็น เช่น บุคลากร ผู้เรียน กระบวนการเรียนการสอน การบริหาร โดยต้องคำนึงถึงการสร้างบุคคลให้มีความรู้ และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต และการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ตลอดจนคำนึงถึงพัฒนาการของผู้เรียนทางด้านสังคม วัฒนธรรม และคุณธรรมด้วย

(ปฏิญญาโลกว่าด้วยการศึกษาเพื่อปวงชน 5-9 มีนาคม 2533)

2.2 ความเป็นมาของการศึกษาขั้นพื้นฐานในประเทศ

สำหรับประเทศไทย หลังจากการยอมรับปฏิญญาโลกว่าด้วยการศึกษาเพื่อปวงชนแล้ว ได้ประชุมปฏิบัติการเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการหลักการศึกษาพื้นฐานเพื่อปวงชนขึ้นระหว่างวันที่ 16-18 มิถุนายน 2536 ณ โรงแรมสวนบวภาค อ.ชะอำ จ.เพชรบุรี สาระสำคัญมีดังนี้

การศึกษาพื้นฐานเพื่อปวงชน หมายถึง การศึกษาเพื่อชีวิตที่มีคุณภาพของประชาชนไทย ช่วยให้ผู้เรียนมีคุณธรรมในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข มีความรู้ ความสามารถ และทักษะในการแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และหันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมในอนาคต มีความสามารถในการประกอบอาชีพ พึ่งตนเองได้ และดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี มี

ความสามารถในการพัฒนาตนเอง มีความรับผิดชอบ และมีบทบาทร่วมในการพัฒนาสังคมได้อย่างเหมาะสม

หลักการการศึกษาพื้นฐานเพื่อปวงชน กล่าวไว้ว่า

1. การศึกษาพื้นฐานเป็นสิทธิ และหน้าที่ที่ปวงชนไทยต้องมีและได้รับโดยไม่จำกัดเพศวัย ฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคมภูมิฐานะ ความเชื่อทางศาสนาหรือข้อจำกัดอื่นใด
2. ประชาชนทุกคนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จะต้องให้ความสำคัญสนับสนุน และมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
3. การจัดการศึกษาพื้นฐาน เพื่อปวงชนจะต้องมีคุณภาพและเป็นการศึกษาที่ต่อเนื่องตลอดชีวิต
4. รัฐมีหน้าที่สนับสนุนการจัดการศึกษาพื้นฐานเพื่อปวงชนให้กว้างขวางทั่วถึง และเป็นธรรม

ด้านยุทธศาสตร์ ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานระบุไว้ดังนี้

1. ให้ทุกส่วนของสังคม ตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาพื้นฐานเพื่อปวงชน และจัดการศึกษาให้แก่คนทั้งมวล
 2. กระจายอำนาจในการจัดการศึกษาให้ชุมชนท้องถิ่นจัดการศึกษาเองโดย ทดลองในบางจังหวัด
 3. จัดการศึกษาเพื่อปวงชนในลักษณะที่เป็นพลวัต มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงและเพิ่มเติมได้ตลอดเวลา เนื่องจากความรู้ต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว
 4. จัดกระบวนการเรียนรู้ โดยมีการผสมผสานความรู้ดั้งเดิมที่ได้จากชุมชน และความรู้สมัยใหม่ที่ได้จากสถานศึกษา และแหล่งความรู้ต่าง ๆ และเปิดโอกาสให้ คนได้เรียนมากขึ้นเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และรู้จักการจัดการทรัพยากรของตนเองได้ อย่างเหมาะสม ซึ่งจะช่วยให้มองเห็นช่องทางในการเลือกดำรงชีวิต เลือกอาชีพ เลือกวิธีการแก้ปัญหา และพึ่งตนเองได้
 5. จัดการศึกษาให้มีปฏิสัมพันธ์กับสังคม มีความเชื่อมโยงและไม่แยกตัวออกจากชุมชน และมีการแลกเปลี่ยนความรู้กันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน นอกจากนี้ การศึกษายังต้องช่วยทำนุบำรุงสถาบันครอบครัว และสร้างความเป็นชุมชน เพื่อให้สามารถ แก้ปัญหาสังคม และสิ่งแวดล้อม และสร้างความเป็นปึกแผ่นของสังคมได้
 6. จัดสรรงบประมาณสำหรับการดำเนินงานจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างเพียงพอ โดยให้ความสำคัญกับการศึกษาพื้นฐานเพื่อปวงชน มากกว่าการศึกษาในระดับที่สูงกว่า
- สำหรับนโยบายการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ได้กำหนดไว้มีดังนี้ คือ
1. การขยายโอกาสและยกระดับการศึกษาพื้นฐานของปวงชน

2. การพัฒนาคุณภาพของการศึกษา และการจัดบริการการศึกษาพื้นฐาน
3. สร้างเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อให้ประชาชนมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต
4. การระดมสรรพกำลังเพื่อการจัดการศึกษาเพื่อปวงชน

เป้าหมายของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานมีดังนี้

1. ขยายบริการการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้หนังสือของประชากรหญิงและ ชายใน กลุ่มอายุ 14-50 ปี ให้ได้ทั่วถึงภายใน ปี พ.ศ. 2544
2. ขยายบริการการศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเพื่อให้เด็กที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้เรียนต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้นครบถ้วนภายใน พ.ศ.2544
3. ขยายบริการการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับผู้ด้อยโอกาสเป็นพิเศษโดยเฉพาะ กลุ่มคน พิการ เด็กยากจน เด็กในพื้นที่ห่างไกล และชนต่างวัฒนธรรม เด็กในชุมชน แออัด และแหล่งก่อสร้าง เด็กเร่ร่อน เด็กที่ถูกใช้แรงงาน สตรีด้อยโอกาส และเด็ก ไร้สัญชาติ โดยจัดให้กว้างขวางเพิ่มขึ้นอย่าง น้อย 2.5 เท่า ภายใน พ.ศ.2544
4. ขยายบริการการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย เพื่อให้เด็กทุกคนได้รับการเตรียมความพร้อม อย่างน้อย 1 ปี ก่อนเข้าเรียนระดับประถมศึกษา ภายในปี พ.ศ. 2544
5. ขยายบริการการให้การศึกษาอบรมเกี่ยวกับการมีครอบครัว และการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ทั้งในด้านโภชนาการ และจิตวิทยา พัฒนาการในรูปแบบต่าง ๆ โดย ดำเนินการอย่างกว้างขวางและ ต่อเนื่อง
6. ขยายการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาสุขภาพร่างกายของนักเรียน ให้ ได้ตามเกณฑ์มาตรฐานตามพัฒนาการช่วงอายุ ภายใน พ.ศ.2544
7. พัฒนาความสามารถทางการเรียนของผู้เรียนในด้านการเรียนรู้ด้วยตนเอง ความคิดริ เริ่มสร้างสรรค์ และด้านวิชาการที่เป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ ได้แก่ วิชา ภาษาไทย วิทยาศาสตร์ และ คณิตศาสตร์
8. รณรงค์เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์แก่ประชาชน และ ขยายการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้กว้างขวางเพื่อส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ของผู้เรียน โดย ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง
9. ให้มีระบบเครือข่ายการเรียนรู้ที่มีการประสานข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ระหว่างหน่วย งานทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชนท้องถิ่น สำหรับเป็นแหล่งการเรียนรู้ของ คนและชุมชนภายใน พ.ศ. 2544 รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาการเรียนรู้อุของประชาชนอย่างต่อเนื่อง

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ : แผนปฏิบัติการหลักการศึกษาเพื่อปวงชน 2538)

การศึกษาขั้นพื้นฐานในประเทศไทยประสบผลสำเร็จในด้านปริมาณ คือ เรื่องการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับเด็กในช่วงอายุที่ต้องอยู่ในโรงเรียน และประชากรผู้ใหญ่อย่างทั่วถึง แต่ในด้านคุณภาพยังต้องทำให้มีมากขึ้นในเรื่องการศึกษาระดับประถมศึกษา และการทำให้ระดับการเรียนรู้หนังสือในผู้ใหญ่คงทน อีกทั้งการเตรียมการศึกษา ให้ถึงกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทั้งทางร่างกาย สติปัญญา เศรษฐกิจ และกลุ่มผู้ไม่ได้รับสิทธิ

การประถมศึกษา ได้รับการจัดการโดยรัฐบาล เน้นการศึกษาภาคบังคับ และการศึกษาให้เปล่ากับทุกคน ระยะเวลาในการเรียน 6 ปี คุณสมบัติของผู้เรียน คือ การ เรียนรู้หนังสืออย่างมั่นคงในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1. การอ่าน เขียน คิดเลขได้
2. เตรียมทักษะและความรู้ที่เหมาะสม เพื่อเตรียมความพร้อมในการทำงานประกอบอาชีพ

3. เน้นพลเมืองดี ชี้ออกกฎหมาย และระเบียบสังคมภายใต้สถาบันกษัตริย์

ส่วนการศึกษาผู้ใหญ่ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียน มีความสามารถ ในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1. อ่านออก เขียนได้
2. เป็นพลเมืองดี
3. สามารถพัฒนาชีวิต
4. ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

หลังจากที่ผู้เรียนจบการศึกษาในระดับต่าง ๆ แล้ว ความสนใจของการศึกษา พื้นฐานเพื่อปวงชนก็ขยับมุ่งไปสู่การศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งมีโนทัศน์ (Concept) คือ การศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาต่อเนื่อง ซึ่งผ่านการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ส่วนกลุ่มผู้รับบริการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่

1. ประชากรวัยเรียน
2. ประชากรที่ไม่ได้เรียนในโรงเรียนทั้ง เยาวชนและผู้ใหญ่
3. กลุ่มผู้ด้อยโอกาส และไม่ได้รับสิทธิพิเศษ เช่น ชาวเขา ชาวสลัม ชาวเรือ เด็กเร่ร่อน เด็กพิการ เด็กกำพร้า และกลุ่มอื่น ๆ ที่อยู่ในเกณฑ์เหล่านี้ (Panom Pongpaibool, 1990)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2535) มีนโยบายการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ดังนี้ คือ

เร่งปรับปรุงการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อให้เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน และขยายการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อให้ผู้จบการศึกษาได้เข้าเรียนมากขึ้น ส่วนมาตรการ มี 3 ข้อ คือ

1) ปรับปรุงหลักสูตรและวิธีการเรียนการสอน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ตามรูปแบบ และวิธีการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ ให้มีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ตลอดจนความแตกต่างระหว่างบุคคล และให้สนองความต้องการของผู้เรียน ให้มากที่สุด โดยให้มี โครงสร้างของหลักสูตร ประกอบด้วย 3 กลุ่มวิชาใหญ่ คือ กลุ่มสมรรถภาพพื้นฐาน กลุ่มวิชาการ และกลุ่มประสบการณ์อาชีพ โดยกลุ่มสมรรถภาพพื้นฐานนั้นต้องจัดให้เด็กทุกคนได้เรียนและได้รับ ประสบการณ์จากการเรียนอย่างเดียวกัน ส่วนกลุ่มวิชาการและกลุ่มประสบการณ์อาชีพนั้น จัดให้ผู้ เรียนสามารถเลือกเรียนได้ในสัดส่วนมาก หรือน้อยแตกต่างกันไประหว่างเด็กที่เรียนในเมืองกับใน ชนบท

2) เร่งขยายบริการการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน และนอกโรงเรียน ในรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย จัดให้มีระบบการถ่ายโอนหน่วยการเรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำประสบการณ์จากการทำงานประกอบอาชีพมาเทียบเป็นหน่วยการเรียนได้ และให้มีระบบการถ่ายโอนหน่วยการเรียนระหว่างสถานศึกษาในสังกัดเดียวกันและต่างสังกัด และ ระหว่างการเรียนในระบบโรงเรียนและการศึกษานอกโรงเรียน

3.) จัดให้มีระบบการประชาสัมพันธ์และรณรงค์ให้ผู้ปกครองและเด็กเห็นความสำคัญ และเห็นประโยชน์ของการเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ในลักษณะที่เป็นรูปแบบอย่างกว้างขวางและ จริงจัง

ในส่วนของงานที่รับผิดชอบ มีการจัดงานและโครงการตามนโยบายการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

1. สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จัดโครงการขยายโอกาสทางการ ศึกษา เพื่อให้นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ไม่มีโอกาสศึกษาต่อ ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพิ่มอีก 3 ปี โดยเปิดขยายและจัดการศึกษาภาคบังคับต่อจากชั้น ป. 6 เฉพาะปี 2535 จำนวน 219 โรงเรียน นักเรียน 21,360 คน รวมทั้งพัฒนาบุคลากรและการนิเทศติดตามผล

2. สำนักงานการศึกษาท้องถิ่น จัดโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา เพื่อให้ นักเรียนที่ จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ไม่มีโอกาสศึกษาต่อ ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเพิ่มอีก 3 ปี โดยทดลอง จัดการศึกษาต่อจากชั้น ป. 6 ในโรงเรียนเทศบาล และเมืองพัทยา ปีละ 25 เทศบาล

3. กรมการศาสนา จัดงานพัฒนาการศาสนศึกษา การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก สามัญศึกษา เพื่อส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณร มีโอกาสศึกษาวิทยาการในทางโลกควบคู่ไปกับการ ศึกษาธรรมวินัย โดยการจัดตั้งโรงเรียนเพิ่ม ปีละ 15 โรง จำนวนนักเรียนรวม 5 ปี 11,250 คน

4. กรมสามัญศึกษา จัดโครงการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อให้ นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้รับการศึกษาขั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเพิ่มขึ้น โดยการ จัด

ตั้งโรงเรียนใหม่ หรือรับโอนโรงเรียนประถมศึกษาเพิ่มขึ้น ปีละ 100 โรง จัดสาขาโรงเรียนมัธยมศึกษา เพิ่มขึ้นปีละ 100 แห่ง รวมทั้งจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกในการเรียน เช่น พาหนะรับ-ส่งนักเรียน รถจักรยานให้นักเรียนขี่ เป็นต้น

5. กรมอาชีวศึกษา จัดโครงการดังนี้

5.1 โครงการสนับสนุนโครงการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานของ สปช. เพื่อผลิตครู/ฝึกอบรบครูวิชาชีพตามความต้องการของ สปช. รวมทั้งให้บริการการศึกษาวิชาชีพแก่นักเรียนของ สปช.

5.2 โครงการเปิดสอนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพพื้นฐาน (ปอ.) เพื่อเปิดสอนวิชาชีพพื้นฐานแก่นักเรียน ที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

6. สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ จัดงานวางแผนการศึกษา การสนับสนุนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ (ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น) เพื่อให้มีแผนการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยการวางแผนการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นทั้งในระบบ และนอกระบบโรงเรียน พร้อมทั้งประชาสัมพันธ์และรณรงค์ให้เยาวชนเห็นคุณค่าของการศึกษา

7. กรมการศึกษานอกโรงเรียน จัดโครงการและงาน ดังนี้

7.1 โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ(ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นนอกระบบโรงเรียน) เพื่อให้เด็กและเยาวชนที่ด้อยโอกาสหรือจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นได้เรียนต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้นให้มากขึ้น โดยจัดการศึกษาให้เด็กและเยาวชน ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาการเรียนการสอน รวมทั้งส่งเสริมอาชีพอิสระเพื่อการมีรายได้ระหว่างเรียนแก่นักศึกษา

7.2 งานการศึกษาต่อเนื่อง เพื่อจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

7.3 งานการศึกษาทางวิทยุไปรษณีย์ เพื่อจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

8. กรมวิชาการ จัดโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้เด็กและเยาวชนที่จบการศึกษาระดับ ป. 6 ได้มีโอกาสเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในระบบโรงเรียนให้มากขึ้น โดยการพัฒนากลยุทธ์ ให้มีความยืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น จัดรูปแบบกระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับท้องถิ่น รวมทั้งติดตามประเมินผลการใช้หลักสูตร

หลังจากมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540 - 2544) เกิดขึ้น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2540) ได้กำหนดแผนงานหลักเพื่อเป็นแนวทางการ

ศึกษา ในช่วงปี 2540 - 2544 ไร่ 9 แผนงาน และ ในแผนงานหลักที่ 1 ได้กล่าวถึงการยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของปวงชน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

วัตถุประสงค์

เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนได้รับบริการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพอย่างเท่าเทียมกัน เร่งรัดให้กลุ่มเป้าหมายที่ด้อยโอกาสเข้าถึงบริการทางการศึกษา รวมทั้งเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและประชาชน

เป้าหมาย

1. เด็กปฐมวัยทุกคนได้รับการเตรียมความพร้อมอย่างน้อย 1 ปี ก่อนปี 2544 และเด็ก 3 - 5 ปี เข้าเรียนก่อนประถมศึกษาร้อยละ 90 ในปี 2544
2. ให้มีอัตราส่วนนักเรียนมัธยมศึกษา ดอนดินและนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ต่อประชากรกลุ่มอายุ 12 - 14 ปี และ 15 ปี ไม่น้อยกว่าร้อยละ 95 และ 70 ตามลำดับ ในปี 2544 รวมทั้งมุ่งขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี เป็นการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่าอย่างต่ำร้อยละ 50 ของกำลังแรงงานที่มีความรู้ระดับประถมศึกษา โดยเฉพาะในกลุ่มอายุ 20 - 45 ปี ในปี 2544
3. ยกกระดับความรู้พื้นฐานของกำลังแรงงานให้ถึงมัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่าอย่างต่ำร้อยละ 50 ของกำลังแรงงานที่มีความรู้ระดับประถมศึกษา โดยเฉพาะในกลุ่มอายุ 20 - 45 ปี ในปี 2544
4. กำลังแรงงานได้รับการฝึกอบรม และพัฒนาทักษะฝีมือรวมทั้งทักษะการจัดการเพื่อให้มีความสามารถในการปรับตัวเข้าสู่งานได้ดียิ่งขึ้น
5. มีการประสานความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และสถานประกอบการในการสนับสนุนการศึกษาและฝึกอบรม ให้สามารถขยายการให้บริการได้อย่างเพียงพอ
6. ประสานและขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนทั้งในพื้นที่และระหว่างพื้นที่ต่าง ๆ เพิ่มขึ้น
7. หน่วยงานภาครัฐ ชุมชน สถาบันศาสนา องค์กรพัฒนาเอกชน สื่อมวลชน และสถาบันอื่น ๆ ทางสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพและเสริมการเรียนรู้ของชุมชน
8. มีระบบฐานข้อมูลด้านการศึกษาและตลาดแรงงานทั้งในระดับชาติระดับการศึกษาและระดับชุมชนที่เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายเพื่อสนับสนุนการศึกษาและการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง

แนวทางมาตรการ

1. ขยายบริการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัย

2. ขยายบริการการศึกษาขั้นพื้นฐานจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า โดยรัฐลงทุนจัดการศึกษาให้เปล่าถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และอุดหนุนเอกชนที่จัดการศึกษาระดับนี้ สนับสนุนองค์กรที่จัดการศึกษาระดับนี้ด้านงบประมาณและด้านวิชาการ

3. ขยายการศึกษานอกโรงเรียน และการฝึกอบรมเพื่อแยกระดับความรู้พื้นฐานและทักษะอาชีพ

4. พัฒนาระบบการเรียนรู้ และขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน

5. ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และสื่อมวลชนขยายบริการการศึกษาและแหล่งความรู้

ทิศทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

จากการสัมมนาเรื่อง “การจัดการศึกษาพื้นฐานเพื่อปวงชน” ของประเทศไทย ที่ศึกษาศันติไมตรีทำเนียบรัฐบาล เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2537 ผู้เข้าร่วมสัมมนาซึ่งประกอบด้วย นักวิชาการ และบุคคลทั่วไป ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาขั้นพื้นฐานไว้หลากหลาย ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ และจัดหมวดหมู่ไว้ดังนี้

ปรัชญาการศึกษาขั้นพื้นฐาน

1. ต้องเป็นการศึกษาเชิงรุก
 2. เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพคนทั้งมวลอย่างรวดเร็ว (ทุกคน ทั้งชาวไร่ ชาวนา กรรมกร พ่อบ้านแม่บ้าน คนแก่ ฯลฯ)
 3. เป็นการศึกษาของทุกคนตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นการศึกษาอย่างต่อเนื่อง
 4. การศึกษาคือชีวิต และชีวิตคือการศึกษา ชีวิตที่มีความสุขคือชีวิตที่รู้ รู้ทั้งด้วยปัญญา จากตนเองใฝ่รู้ และใฝ่ตรอง รู้ทั้งด้วยจิตใจรักที่จะรู้ รักที่จะเรียนรู้และรู้ด้วยการ ปฏิบัติ ปฏิบัติภารกิจโดยชอบ
 5. การศึกษาเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้
 6. การศึกษาเป็นการเรียนรู้จากสังคมและธรรมชาติ
 7. การศึกษาเป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับตัวเอง สุขภาพอนามัยของตัวเอง
 8. การศึกษาเป็นการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นสุขในครอบครัว เรียนรู้การกินอยู่
 9. การศึกษาเป็นการเรียนรู้การพึ่งพาอาศัยกันในชุมชน
 10. การศึกษาเป็นการเรียนรู้ความรู้ต่าง ๆ รอบโลก จากสังคมข่าวสารทันสมัย
 11. เป็นการเรียนรู้ที่มุ่ง “ สนองปัญญามากกว่าสนองศันทหา “ มุ่งพัฒนาความเป็นมนุษย์
- มุ่งสร้างสังคมแห่งปัญญา

จุดมุ่งหมายของการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน

1. เป็นการพัฒนาปัญญาให้คนมีความฉลาด มีความดีและมีความสุข
2. ให้คนทั้งหลายมีความรู้เพิ่มขึ้นเพื่อที่จะทำให้มีคุณภาพดีขึ้น ให้มีชีวิต โอกาสที่ดีขึ้น มีจริยธรรม มีการอยู่ร่วมกันในชุมชนที่ดีขึ้น
3. ให้อ่านออกเขียนได้
4. ให้มีความรู้ ความคิดมากขึ้น ให้ความรู้ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม
5. การเรียนของเด็กต้องเรียนด้วยความรัก ไม่ให้เครียด เรียนด้วยความสุข ภูมิใจในความเป็นไทย รู้ประวัติศาสตร์ของชาติไทย
6. ทำให้คนมีความรู้สึกว่ามีความสามารถมาก ทำได้หลายอย่าง
7. ทำให้คนเป็นอิสระ มีอิสระภาพ มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความภูมิใจในตนเองเพื่อเป็นพื้นฐานทางประชาธิปไตย
8. ควรสอนให้รู้กระบวนการจัดการ
9. ควรมุ่งเน้นกระบวนการด้านปัญญาที่จะช่วยให้คนฉลาดขึ้น เป็นคนดี มีความสุข มีความมั่นใจ ภูมิใจในตนเองเพื่อจะเป็นพื้นฐานทางประชาธิปไตยที่ถูกต้องและทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
10. ส่งเสริมการเรียนรู้หนังสือเป็นการสร้างพื้นฐานการดำรงชีวิตเพื่อการพัฒนาที่เรียกว่า “พัฒนาอย่างสมดุล” คือ พัฒนาทางด้านวัตถุ ด้านจิตใจ ก่อให้เกิดสังคมของการเรียนรู้ ก่อให้เกิดสังคมของการพึ่งตนเอง
11. ช่วยให้ผู้เรียนสามารถทำงานใช้ชีวิตในชุมชนของตนได้

เป้าหมายของการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน

1. ควรมีโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ทุกจังหวัด
2. การศึกษาต้องให้กับทุกคน และให้ทุกคนมีความสามารถในการแก้ปัญหาได้ เท่าเทียมกัน
3. ให้การศึกษาที่จะทำให้เกิดกระแสที่จะอนุรักษ์สิ่งที่ดีงามเอาไว้ พัฒนาให้เกิดความงอกงามต่อไป
4. ขกระดับความเป็นอยู่ของคน ชุมชนและสังคม สร้างเสริมความมั่นใจและเคารพซึ่งกันและกันในสังคม สร้างความภูมิใจ ความมีศักดิ์ศรี พึ่งตนเองได้

5. สร้างสมดุล ระหว่างภาคเศรษฐกิจทันสมัย ที่ต้องแข่งขันกับคุณค่าแบบไทยที่เป็น วิถีธรรม และค่านิยมทางศาสนา มีความเอื้ออาทรระหว่างกัน มีการกินพอกคืออยู่พอกดีที่กลมกลืนไปกับ ธรรมชาติ

6. เป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้บุคคล มีเครื่องมือพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตใน สังคม เพื่อให้สามารถมีชีวิตรอดอยู่ได้เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปด้วย

ลักษณะของการศึกษายุคพื้นฐาน

ลักษณะของการศึกษายุคพื้นฐานควรเป็น เบญจลักษณะ คือ

1. การศึกษาต้องเป็นสำหรับคนทั้งมวลทุกคน

2. การศึกษาต้องเป็นพลวัต (dynamic) ต้องเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงได้ ศึกษาเพิ่มเติม

ตลอด

3. การศึกษาต้องมีความเข้มแข็งทางสติปัญญา คือ เรียนให้สนุก เรียนให้แตกฉาน เรียน

ให้เข้มแข็ง

4. การศึกษาจะต้องแก้ปัญหาของสังคม และสิ่งแวดล้อมทุกชนิดพร้อมกันไปในตัว คือ แก้ปัญหาความจน ศึกษาไปแล้วมีงานทำพร้อมกันไป ทำนุบำรุงสถาบันครอบครัว สร้างความเป็น ชุมชน

5. การศึกษาต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสังคม ต้องเอาการศึกษาไปร่วมทุกข์กับประชาชนไทย เพื่อคนที่ได้รับทุกข์จะลดทุกข์ลง ส่วนคนไปร่วมทุกข์จะรู้เรื่อง ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ต้องเอา ปัญหาการศึกษาพร้อมกันไปอยู่ในตัว ต้องเอาการศึกษาในโรงเรียนไม่ว่าจะเป็น ประถม มัธยม วิทยาลัยครู มหาวิทยาลัย ไปศึกษาเรื่องของชุมชนท้องถิ่นให้ได้

การเอาคุณค่าของการศึกษาทุกแห่ง ไปศึกษาชุมชนท้องถิ่น ศึกษาทุกชนิด เรื่องสิ่งแวดล้อม ศึกษาให้รู้ว่า ที่มีสัตว์อะไร มีทรัพยากรอะไร ศึกษาค้นคว้า วิจัย ศึกษาให้รู้หมด รู้คุณสมบัติ รู้ ประโยชน์ก็จะรู้สิ่งต่าง ๆ ทั้งหมดทั่วประเทศ เกิดความรู้ขึ้นมา เกิดการเห็นคุณค่าขึ้นมา เกิดการหวง แหนขึ้นมา การศึกษาจะต้องเชื่อมโยงไปกับชุมชนท้องถิ่น จะเกิดปัญหาเกิดพลังทางปัญญา

1. สาระของการศึกษายุคพื้นฐานจะเชื่อมโยงเข้ากับกิจกรรมทางการศึกษาหลาย ๆ อย่าง เช่น การจัดการศึกษา สำหรับเด็กก่อนวัยเรียนการเรียนรู้ด้านการอาชีพเบื้องต้น และการศึกษาใน ระบบในระดับที่สูงขึ้น

2. ความรู้ขั้นพื้นฐานที่จัดขึ้นนั้นเป็นเพียงเกณฑ์ขั้นต่ำ ที่ทุกคนควรจะต้องรู้เพื่อริเริ่มกระบวนการ เรียนรู้ด้วยตนเอง

3. ระดับของพื้นฐานการเรียนรู้ที่กำหนดนั้น สามารถที่จะยกระดับให้สูงขึ้นตามความ ก้าวหน้าของสังคม

4. ทุกสังคมต้องประกันว่าประชาชนทุกคนควร ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อให้มีเครื่องมือการเรียนรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ให้สามารถเริ่มต้นใช้ชีวิตอย่างยุติธรรม ระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน

1. ให้ระบบการเรียนรู้ผูกพันต่อเนื่องกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ กับชุมชน
2. การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้แก่ประชาชน
3. การศึกษาแบ่งเป็นสองส่วน ทั้งส่วนที่อยู่ในโรงเรียนและนอกโรงเรียน
4. จัดแบบไม่มีระบบอะไรเลย อาจจัด package ให้คนไปเรียนเองศึกษาเอง
5. ไม่จำเป็นต้องแบ่งเป็นระดับการศึกษา อาจแบ่งเป็นการศึกษาในระบบและนอกระบบโรงเรียน หรือ เป็นแบบไม่มีระบบที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเรียนรู้ด้วยตัวเองได้ตลอดเวลา
6. ควรจัด 12 ปีในอนาคต แต่ปัจจุบันควรจัด 9 ปี
7. แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ การศึกษาขั้นต่ำ การศึกษาเพื่ออาชีพ และการศึกษาเพื่อวิชาชีพ

8. การจัดการควรมีรูปแบบที่หลากหลาย

9. การศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียนที่เป็นส่วนของระบบการให้การศึกษาขั้นพื้นฐานจะต้องมีความต่อเนื่อง มีการถ่ายโยงกันได้ และจะต้องเสริมต่อและสัมพันธ์กับระบบการเรียนรู้ที่บุคคลเคยได้รับและที่จะได้รับต่อไปในอนาคต

10. การศึกษาพื้นฐานครอบคลุมทั้งระดับประถมศึกษาสำหรับเด็ก และการศึกษา ต่อเนื่องสำหรับผู้ใหญ่

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

1. สิ่งที่ต้องตรงกับที่ประชาชนต้องการ
2. องค์ประกอบความรู้พื้นฐานสามัญ กับความรู้พื้นฐานทางอาชีพ ต้องประกอบกันไปทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน
3. ควรทบทวนหลักสูตรไม่ถี่เนื้อหามากเกินไป
4. ควรบรรจุเรื่องยาเสพติด สารระเหย คุณธรรม จริยธรรม ศิลธรรม เข้าไปในแผนพัฒนาฉบับที่ 7,8
5. ควรให้ความรู้เรื่องครอบครัวศึกษา
6. นำเนื้อหาหรือหลักการ แนวคิดต่างๆ ทางจริยธรรมสอดแทรกในวิชาอื่นๆ มากกว่าสอนทำกิจกรรม จริยธรรมโดดๆ และควรควรเป็นแบบอย่าง
7. จัดหลักสูตรให้สนองต่อชีวิตจริงและอาชีพจริงของเขา

8. โครงสร้างของหลักสูตรควรเปิดใช้ได้เอง โดยส่วนกลางจัดทำหลักสูตรกลางที่ยืดหยุ่น และสามารถปรับใช้ให้สอดคล้องกับท้องถิ่นได้

9. ให้ชุมชนท้องถิ่นจัดทำหลักสูตรใช้ได้เอง โดยส่วนกลางจัดทำหลักสูตรกลางที่ยืดหยุ่น และสามารถปรับใช้ให้สอดคล้องกับท้องถิ่นได้

10. ปรับหลักสูตรในโรงเรียนและนอกโรงเรียนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและมีการประเมินการใช้หลักสูตรทุก 3 ปี

การจัดหลักสูตร

1. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 9 ปี ควรนำหลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้นมาหลอมรวมกัน ส่วนโครงสร้างหลักสูตรควรกำหนดเป็น 3 กลุ่มดังนี้

1.1 กลุ่มวิชาหลัก/วิชาบังคับ : ส่วนกลางเป็นผู้กำหนด

1.2 กลุ่มวิชาเลือก : ส่วนกลางหรือท้องถิ่นเป็นผู้กำหนด

1.3 กลุ่มวิชาเลือกเสรี : ท้องถิ่นเป็นผู้กำหนด

2. หลักสูตรประถมศึกษาควรเน้นในเรื่อง การอ่านออกเขียนได้ กิจเลขเป็น การเป็นพลเมืองดี การศึกษาด้วยตนเองหรือการแสวงหาความรู้ตลอดชีวิต การครองตนและคุณสมบัติของคนไทย

3. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นควรเน้นในเรื่อง ความรู้พื้นฐานทางวิชาการ ความสามารถในการแสวงหาข้อมูล แนวคิดทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ภาษาต่างประเทศ คุณธรรม และจริยธรรม

เวลาเรียน

ควรเพิ่มเวลาในการเรียนคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และวิชาเลือกเสรีให้มากขึ้น

เนื้อหา

1. เนื้อหาคณิตศาสตร์ควรเป็นเนื้อหาที่ง่ายและสอดคล้องกับชีวิตประจำวัน
2. ควรให้การศึกษาด้านสุขศึกษาและการกีฬาเพื่อสุขภาพ
3. ควรบรรจุความรู้ด้านสุขภาพ การจัดตั้งแควดล้อม สุขาภิบาล ในหลักสูตรฝึกหัดครู ส่งเสริมเลี้ยงดูเด็ก และบรรจุเรื่องครอบครัวศึกษาเพื่อให้มีความเข้มแข็งในการเลี้ยงดูเด็ก

4. ควรบรรจุความรู้และทักษะพื้นฐาน อันจำเป็นแก่ การดำรงชีวิต ที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม

5. ควรบรรจุความรู้ความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นๆ ในสังคม

6. ควรบรรจุความรู้พื้นฐานที่จำเป็น สำหรับการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม หรือการเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น

7. ความสามารถในการคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้
8. ความรู้ด้านการส่งเสริมเจตคติ ค่านิยมและจริยธรรม
9. การพัฒนาความรู้ ความเข้าใจในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม
- 10 ความประทับใจ ความรู้และทักษะด้านสุนทรียศาสตร์

ลักษณะของผู้ผ่านการศึกษา

1. ต้องรู้หนังสือเพื่อเป็นช่องทางของการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและการเรียน
2. รู้จักเป็นผู้นำ รู้จักทำเองและแก้ปัญหาเอง
3. มีความคิดเชิงเหตุผล มีความรับผิดชอบ มีความอดทน
4. มีความสามารถในการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง
5. มีความรักในการทำงานและการอยากรู้อยากเห็น

การเรียนการสอน

1. เน้นกระบวนการคิดเป็นเพราะปัจจุบันเป็นระบบท่องจำ
2. เน้นปฏิบัติมากกว่าการเรียนรู้ทฤษฎี
3. เรียนรู้จากชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ทำให้นำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้
4. เรียนรู้โดยกิจกรรมเน้นทนาการมากขึ้น
5. เปิดโอกาสให้เด็กเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น
6. พัฒนาห้องสมุดโรงเรียนให้มีรูปแบบหลากหลาย มีกิจกรรมที่มีชีวิตชีวา มีแสง
7. สร้างภูมิคุ้มกันให้เด็กรู้จักเลือกรับสื่อ รู้จักวิจารณ์สื่อและใช้สื่อเป็นประโยชน์ทางการ

ศึกษา

8. ครูควรช่วยให้เด็กอ่านศักยภาพของตนเองให้ออก
9. เปลี่ยนกิจกรรมการเรียนการสอนจาก Teacher - Center เป็น Child - Centered
10. จัดกระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการ และความสนใจของผู้

เรียน และให้มีความคิด มีทักษะมากกว่าการท่องจำ

11. ปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนวิชาคณิตศาสตร์ไม่ให้ซับซ้อนเกินไป
12. ใช้สื่อทางไกลที่เหมาะสม เช่น วิทยุสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่ไม่สามารถเรียนใน

โรงเรียนได้

13. ใช้สื่อวิทยุ โทรทัศน์ ในการเผยแพร่ความรู้ภาษาไทยเพื่อส่งเสริมการรู้หนังสือแบบ

ยั่งยืน

14. จำกัดจำนวนนักเรียนต่อห้องเรียนและจำนวนคาบของครูไม่ให้มากเกินไป

15. จัดกระบวนการเรียนการสอน ที่ให้ผู้เรียนรักการทำงาน สามารถประกอบอาชีพ และมีรายได้ระหว่างเรียน

16. จัดการเรียนการสอนควรให้สอดคล้องกับผู้เรียน ครูจะเป็นผู้ควบคุมให้เกิดการเรียนรู้ ไม่ใช่ผู้สอน

17. การ จัดโปรแกรมการเรียนการสอน ควรให้โรงเรียน ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน และควรเน้นวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ ภาษาไทย และ การปฏิบัติเกี่ยวกับศาสนา

18. ควรเน้นให้ผู้เรียนรู้จักค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองและรักการอ่าน

19. รูปแบบการสอนควรหลากหลายและในการเรียนรู้ผู้เรียนสามารถเรียนได้ทั้งในโรงเรียน บ้านและสถานประกอบการ หรือทางโทรทัศน์โดยใช้ดาวเทียมไทยคม

20. จัดสอนเรื่องสุขภาพในชั้นเรียน มีโครงการให้บริการด้านสุขภาพ จัดสุขภาพิบาลและสิ่งแวดล้อม

21. ส่งเสริมให้คนในครอบครัวสอนกันเองโดยอาศัยสื่อมวลชนกระตุ้นอย่างต่อเนื่อง

22. เปิดโอกาสให้เด็กได้ศึกษาด้วยตนเองมากขึ้น

การวัดและประเมินผล ควรวัดผลจากการปฏิบัติ

แนวทางการดำเนินงาน

1. ขกร่างหลักสูตร ชิดถือความเป็นจริง ยกเครื่องความเป็นครูและยกเลิกการทำงานเพียงจุดเดียว

2. ควรให้เด็กได้เรียนโดยไม่ต้องมีใบเกิดกับสูจิบัตร และควรมีใบสุทธิที่เด็กเหล่านี้สามารถเรียนต่อไปได้

3. ควรมีวิธีตามเด็กอย่างทั่วถึง โดยใช้ระบบคอมพิวเตอร์

4. ควรย้ายโรงเรียนต่างๆ ไปต่างจังหวัดบ้าง

5. เสริมความสามารถในการจัดการทรัพยากรให้แก่ชาวบ้าน ให้เขารู้จักกการวิเคราะห์ผลดีผลเสีย ทั้งในปัจจุบันและในระยะยาว และรู้จักเลือกรับข่าวสารข้อมูล

6. การศึกษาตามอัธยาศัยต้องให้คนมีทั้ง อ่าน ฟังและดู และให้สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ มีส่วนผสมที่เหมาะสม ไม่ปล่อยให้สื่อใดกระชากไปมากกว่ากัน จะทำให้เด็กขาดคุณลักษณะที่เหมาะสม

7. เอาผู้นำชาวบ้านไปเป็นกรรมการจัดโรงเรียน รวมทั้งหน่วยงานอื่นๆ เช่น สาธารณสุข ก็ควรให้ความร่วมมือ

8. มีมติการพัฒนาที่มุ่งเน้นการป้องกันมากกว่าการแก้ไข

9. ให้แต่ละหน่วยงาน เช่น กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงสาธารณสุข ทำงานร่วมกัน เพื่อกลุ่มคนด้อยโอกาส

10. กระจายอำนาจให้สภาตำบลมีกฎหมายรองรับ

11. กระจายอำนาจไปให้ผู้บริหารระดับท้องถิ่นได้มีโอกาสที่จะปรึกษาหารือกัน

12. พัฒนาผู้ประกอบการเพื่อให้เศรษฐกิจดีขึ้น

13. ให้คนชนบทได้รับบริการทางการศึกษาเท่ากับคนกรุงเทพฯ

14. จัดให้มีระบบติดตามเด็กตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ประสานกับหน่วยงานต่างๆ ที่จัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับเด็กด้อยโอกาสเพื่อประหยัดงบประมาณ

15. จัดการศึกษาและส่งเสริมการเรียนรู้ในรูปแบบ และวิธีการที่หลากหลายเพื่อให้สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ได้

16. ขยายบริการการศึกษานอกโรงเรียนให้กว้างขวางขึ้น โดยจัดให้สอดคล้องกับสภาพการดำเนินชีวิตของประชาชนและให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน รวมทั้งประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ในการให้บริการการศึกษานอกโรงเรียน

17. ขยายบริการการศึกษาสำหรับคนพิการทุกประเภท โดยให้คนพิการเรียนร่วมกับเด็กปกติในโรงเรียนทั่วไป เพื่อให้คนพิการสามารถใช้ชีวิตอยู่ในท้องถิ่นของตนได้

18. ประชาสัมพันธ์และรณรงค์ในเรื่องศีลธรรม จริยธรรม รวมทั้งเรื่องการป้องกันยาเสพติดโดยผ่านสื่อมวลชน และขอความร่วมมือจากภาคเอกชน นอกจากนี้ควรมีการสอดแทรกการสอนคุณธรรม จริยธรรมในการเรียนการสอนทุกวิชา

19. ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ที่เน้นให้เด็กคิดเป็น รู้จักแสวงหาความรู้จากแหล่งต่างๆ โดยให้เด็กได้ทำงานร่วมกัน

20. ส่งเสริมให้ความรู้เรื่องสื่อมวลชนศึกษา (Media Education) แก่เด็ก เยาวชนและประชาชน เพื่อให้มีวิจารณญาณในการเลือกรับและใช้ประโยชน์จากสื่อ

21. การจัดการศึกษาควรเป็นระบบ Formal Schooling แต่การเรียนรู้สามารถใช้ได้ทั้ง Formal learning หรือ Nonformal learning หรือ Informal learning

22. การจัดการศึกษาไม่ควรยึดติดกับโรงเรียนอย่างเดียว ควรคำนึงถึงห้องสมุด สถานประกอบการ พิพิธภัณฑ์ และศูนย์ข้อมูลข่าวสารต่างๆ

23. เด็กในแต่ละท้องถิ่นควรได้รับความรู้ที่แตกต่างกันในเรื่องเนื้อหาสาระ แต่จะมีความเหมือนกันในคุณลักษณะที่พึงต้องการ

24. สร้างความตระหนัก สร้างจิตสำนึก สร้างความรู้สึกรับผิดชอบให้เกิดในสังคม ชุมชน เช่น จัดการส่งเสริมการจัดการศึกษาแก่ผู้นำชุมชนในชนบทและในเมือง

25. ส่งเสริมให้สอนตนเองในครอบครัว ส่งเสริมให้หน่วยงานภาครัฐและเอกชน สถาบันต่างๆ เข้ามามีบทบาท มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา จัดส่งเสริมการรู้หนังสือให้กับประชาชน ให้กับคนที่อยู่ในหน่วยงานนั้นๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม

26. สร้างให้มีการอำนวยความสะดวกให้โรงงาน และสถานประกอบการสามารถจัดการ ส่งเสริมการรู้หนังสือให้มากยิ่งขึ้น

รูปแบบการศึกษา

1. ต้องจัดให้หลากหลาย
2. เสริมสร้างผู้ใฝ่หาความรู้
3. เสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้
4. เสริมสร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิต
5. ใครใคร่เรียนก็เรียนได้ ไม่มีใครพ่ายแพ้ในวงการศึกษา
6. ให้ทุกคนมีโอกาสหาทางเลือกต่างๆ ที่ชอบได้หลากหลาย
7. การศึกษาในระบบต้องเปิด โอกาสให้คนศึกษาต่อเนื่องได้
8. รัฐควรจัดแบบให้เปล่า (Free Education)
9. รัฐต้องจ่ายเงินชดเชยค่าแรงให้แก่เด็กยากจนที่เป็นกำลังแรงงาน (ถ้าบังคับ)
10. นักการเมืองต้องตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษา
11. ควรมีการดำเนินงานที่ทำให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมให้ผู้ที่ไม่มีโอกาสเรียนต่อมัธยมศึกษาตอนต้นมีโอกาสได้ เรียนรู้ข้อมูลข่าวสารทั้งทางการและไม่เป็นทางการ
12. ควรสนับสนุนให้มีการจัดอาหารกลางวันที่มีคุณค่า แก่เด็กด้อยโอกาส เพราะเด็กเหล่านี้ส่วนใหญ่จะขาดสารอาหารทำให้ขาดความพร้อม

การจัดการไม่รู้หนังสือ

1. สร้างกลไกและมาตรการที่สนับสนุน องค์กรชาวบ้านให้เข้มแข็งในการรับผิดชอบดูแลคนในชุมชนให้รู้หนังสือ
2. มีมาตรการจูงใจให้โรงงานจัดบริการการศึกษาเพื่อจัดการไม่รู้หนังสือให้แก่ลูกจ้างในโรงงาน
3. ส่งเสริมภูมิปัญญาชาวบ้านให้มีบทบาทในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้
4. ส่งเสริมการตั้งกองทุนเพื่อจัดหนังสือดี และวารสารแก่ชุมชนบท
5. สำหรับชนต่างวัฒนธรรมควรสร้างสื่อที่เป็นภาษาของตนเอง เพื่อเป็นการช่วยให้เขาได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเป็นการรักษาวัฒนธรรมชุมชน

6. ควรสนับสนุนให้มีการใช้วิทยุท้องถิ่นเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาโดยให้ประชาชนในท้องถิ่นได้สอนในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นทางวิทยุ

7. ควรสร้างองค์กรพื้นฐาน เพื่อที่จะขยายโอกาสทางการศึกษา ในลักษณะการศึกษาเพื่อมวลชน ซึ่งได้แก่ห้องสมุดประชาชน ศูนย์วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี และศูนย์วัฒนธรรม และควรให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานขององค์กรด้วย

8. ปรับปรุงกฎระเบียบให้เด็กที่มีอายุไม่ถึง 15 ปี แต่จบการศึกษาภาคบังคับแล้วสามารถเข้าเรียนการศึกษานอกระบบโรงเรียนได้

9. กระจายอำนาจการศึกษาเพื่อปวงชนรวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดปรัชญา แนวคิด และหลักสูตร ซึ่งจะช่วยให้สามารถจัดการศึกษาได้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

การบริหารและการจัดการ

1. สร้างความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่นักการเมือง

2. ให้การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นการศึกษาภาคบังคับ

3. ยกเลิกระบบการสอบเทียบซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการจัดการกระบวนการเรียนการสอน

4. ขยายการจัดการศึกษาให้เด็กพิการเพิ่มขึ้น โดยการจัดตั้งโรงเรียนหรือให้เด็กพิการเรียนร่วมกับเด็กปกติ

5. จัดการศึกษาให้กับพ่อ แม่ ผู้ปกครอง เพื่อให้เป็นสถาบันพื้นฐานในการแก้ปัญหาสังคม

6. ประสานความร่วมมือกับภาคเอกชนในการเข้าร่วมรณรงค์ คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ผ่านสื่อโฆษณา

7. กำหนดมาตรการป้องกัน และปราบปรามยาเสพติด ทั้งที่โรงเรียนและที่บ้านอย่างมีประสิทธิภาพ

8. ประสานการบริการ ทางการศึกษาระหว่างหน่วยงาน ที่จัดเพื่อมิให้เกิดการซ้ำซ้อน

9. กระจายอำนาจให้ชุมชน ท้องถิ่น สามารถบริหาร และจัดการเรียนการสอนในชุมชนของท้องถิ่นตนได้

10. ปรับปรุงสภาพแวดล้อมในโรงเรียน เช่น ห้องน้ำ ห้องอาหารให้ถูกสุขลักษณะ

11. จัดให้มีอาชีพรองรับหรือบริการแนะแนวการประกอบอาชีพให้กับผู้จบการศึกษา

12. ดำเนินการจัดการศึกษาเพื่อปวงชนอย่างเร่งด่วน

13. สร้างเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารกันทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชน

14. ให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติทำหน้าที่ติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชน

15. รัฐควรมีนโยบายชัดเจนในเรื่อง การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานถึงระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

16. ควรเปิดโอกาสให้เด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี มีสิทธิสอบเทียบเพื่อเปิดโอกาสให้เด็กที่ออกกลางคันที่อยู่นอกระบบโรงเรียนที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี เด็กด้อยโอกาสและเด็กที่อยู่ในความดูแลขององค์กรเอกชนมีส่วนร่วมเข้าร่วมสอบเทียบระดับประถมศึกษาได้

17. ควรแก้ไขระเบียบของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน เพื่อให้โรงเรียนเอกชนมีความครอบคลุมถึงองค์กรเอกชนที่จัดบริการให้เด็กนอกระบบโรงเรียนด้วย
บุคลากรทางการศึกษา

1. ผลิตและพัฒนาครูให้มีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรมเป็นแบบอย่างแก่ผู้เรียนและสอนได้หลายวิชา

2. ขยายการผลิตครูเพื่อจัดการศึกษาให้แก่เด็กยากจน เด็กไร้สัญชาติ ชนต่างวัฒนธรรม สตรี กลุ่มเด็กเร่ร่อน และเด็กที่ถูกละทิ้งแรงงาน

3. จัดอัตราครูให้เพียงพอ โดยเฉพาะควรรักษาครูที่มีความรู้ ความสามารถไปสอนในชนบท

4. พิจารณาเลื่อนขั้น ตำแหน่ง ครู อาจารย์อย่างยุติธรรม

5. จัดระบบค่าตอบแทนครูให้เพียงพอแก่ค่าครองชีพ จัดสวัสดิการเพื่อสร้างขวัญ กำลังใจในการทำงานของครู

6. ปรับปรุง กฎ ระเบียบ เพื่อเปิดโอกาสให้ครูสามารถลาศึกษาต่อหรือทำวิจัยโดยไม่คิดเงินเดือน

7. พัฒนาคู่มือประจำการ คัดผู้มีความรู้ความสามารถเข้ามาเป็นครู โดยทดลองปฏิบัติงานไม่ต่ำกว่า 3 ปี และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือครูในท้องถิ่นซึ่งเป็นครูนอกระบบ ให้มีส่วนร่วมหรือช่วยจัดการศึกษาด้วย

ผู้ให้บริการ

1. ให้กลไกในท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบ เป็นผู้คิดเอง แก้ปัญหาเอง โดยไม่มีใครไปชี้แนะ

2. ให้รัฐบาลเป็นผู้จัดการศึกษาสำหรับคนพิการและเอกชนเป็นผู้สนับสนุน

3. จังหวัดเป็นผู้จัดโดยขึ้นกับกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งจะเป็นผู้กำหนดนโยบาย กำกับดำเนินงานทั้งในเรื่องคุณภาพ มาตรฐานและการประเมินผล

ผู้รับบริการ

1. ควรจัดให้ทั่วถึง รวมทั้งเด็กที่อยู่ในภาวะยากลำบาก เช่น เด็กเร่ร่อน เด็กที่ถูกใช้แรงงาน ไส้เดือนเด็กอื่นๆ เด็กที่อยู่ตามกองขยะ และวิธีที่เข้าถึงต้องใช้วิธีที่ต่างจากกลุ่มอื่น
2. ควรเพิ่มกลุ่มเป้าหมายอีก 3 กลุ่ม คือกลุ่ม พระ เณร เพื่อให้มีความรู้ความสามารถในการเผยแพร่พระศาสนา การอบรมสั่งสอนประชาชนด้านคุณธรรม จริยธรรม กลุ่มผู้นำนักการเมือง และกลุ่มผู้นำท้องถิ่น
3. ผู้รับบริการจะต้องครอบคลุมคนทุกคน กลุ่มที่ควรระบุเพิ่มเติมคือ กลุ่มเด็กอายุ 0-6 ปี เพราะเป็นช่วงที่มีความสำคัญทางร่างกายและสติปัญญา และจำเป็นต้องให้การศึกษาอบรมกับพ่อแม่เกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กอย่างถูกต้อง
4. ควรระบุกลุ่มผู้คือยโอกาสเพิ่มอีก 4 กลุ่ม คือ กลุ่มเด็กขาดสารอาหารตั้งแต่แรกเกิด เด็กที่ถูกทารุณทางร่างกาย และทางเพศ เด็กที่ต้องโทษในสถานพินิจและคุ้มครองเด็ก และเด็กที่อยู่ในเรือนจำกับพ่อแม่ที่ต้องโทษ

ทรัพยากรทางการศึกษา

1. สนับสนุนงบประมาณแก่หน่วยงานที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างเพียงพอ
2. กระจายทรัพยากรครู งบประมาณ สื่อการเรียนการสอนไปสู่โรงเรียนในชนบทและโรงเรียนที่ไม่มีชื่อเสียงเพื่อพัฒนาคุณภาพให้ทัดเทียมกัน และช่วยแก้ปัญหาเกี่ยวกับค่านิยมในการส่งเด็กเข้ามาเรียนในกรุงเทพฯ
3. ชกเว้นค่าบำรุงการศึกษา ค่าอาหารกลางวัน และค่าอุปกรณ์อื่นๆ ให้กับเด็กจนถึงระดับมัธยมศึกษา และจัดทุนชิมเรียน
4. คำนึงการคุ้มค่าในการลงทุนนำเทคโนโลยีมาใช้ในการศึกษา
5. ควรจัดเก็บภาษีการศึกษาและชกเว้นภาษีให้กับเอกชนที่ลงทุนทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน
6. ให้สถานศึกษาในระบบโรงเรียนสนับสนุนบุคลากร และทรัพยากรแก่หน่วยงานที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ความร่วมมือทางการศึกษา

1. ทุกส่วนของสังคมต้องทำเพื่อการศึกษา เช่น สถานประกอบการ โรงพยาบาล ธนาคาร บริษัท โรงงาน กองทัพ โดยเฉพาะครอบครัวเป็นสถาบันทางการศึกษาที่สำคัญ เมื่อองค์กรในชุมชนรวมตัวกันมีองค์กรจัดการก็จะเกิดการเรียนรู้
2. สื่อมวลชน สถานีวิทยุโทรทัศน์ การประชาสัมพันธ์ ต้องช่วยเผยแพร่การศึกษา
3. ให้เอกชนมาร่วมในการจัดการศึกษาเช่นในเรือนอาหารกลางวัน

ดูแล

4. ครูกับชุมชนต้องมีความผูกพันร่วมมือกัน มีคณะกรรมการที่เหมือนผู้ปกครองเข้ามาดูแล
5. หน่วยงานต่างๆ และเจ้าของกิจการต้องร่วมมือกันให้ความช่วยเหลือเพื่อให้เด็กได้มีโอกาสเรียนต่อ ผูกอบรมหรือเรียนรู้ด้วยรูปแบบต่างๆ กัน
6. ควรเปิดโอกาสให้องค์กรชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางในการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีทางที่ชุมชนต้องการ รวมทั้งสนับสนุนด้านวิชาการและทรัพยากร
7. ควรมีการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ที่ให้บริการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัยเพื่อมิให้เกิดการแก่งแย่งเด็กกัน
8. ควรมีการวิจัยและพัฒนาเพื่อสนับสนุนสถาบัน ครอบครัว ให้มีส่วนร่วมให้การศึกษาแก่ครอบครัวมากขึ้น

9. ควรส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน ไม่ควรเน้นเนื้อหามากเกินไป ควรเปิดโอกาสให้เด็กได้ศึกษาด้วยตนเองมากขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดทิศทางในการพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานในช่วงแผนพัฒนาการศึกษา ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ไว้ดังนี้

1. ขกระดับโรงเรียนในสังกัดให้ได้มาตรฐานตามเกณฑ์ที่สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติกำหนด โดยมีเป้าหมายให้เป็นโรงเรียนที่มีความพร้อมในด้านต่างๆ เช่น มีห้องเรียน ห้องทดลองวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ ห้องปฏิบัติการภาษาอังกฤษ ฯลฯ มีบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนการสอน รวมทั้งเปิดโอกาสให้เด็กพิการได้เรียนร่วมกับเด็กปกติอย่างทั่วถึง

2. พัฒนานักเรียนให้มีคุณภาพใน 4 ด้านคือ ด้านปัญญา ด้านจิตใจ ด้านร่างกาย และด้านสังคม ดังนี้

2.1 ด้านปัญญา หมายถึง การรู้จักเหตุและผล รู้จักแยกแยะผิดชอบชั่วดี คุณและโทษ สิ่งใดควรทำไม่ควรทำ รู้จักแก้ปัญหาได้อย่างฉลาด รู้เท่าทันเหตุการณ์ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว มีความคิดสร้างสรรค์และไม่เวียนใฝ่รู้ รู้คุณค่าของภูมิปัญญาและ วัฒนธรรมของสังคมไทย และรู้จักเลือกรับวิทยาการและวัฒนธรรมภายนอก โดยจัดทำและพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สื่อนวัตกรรม และเทคโนโลยีที่ทันสมัย และมีประสิทธิภาพมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

2.2 ด้านจิตใจ หมายถึง การรู้จักฝึกฝนจิตใจของคนให้มีความเจริญงอกงามทางคุณธรรม มีความละเอียดอ่อนต่อการทำผิด รู้จักควบคุมความประพฤติตามกรอบความถูกต้องดีงาม มีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ โดยจัดกิจกรรมเสริมลักษณะที่ต้องการ เช่น การจัดบริการแนะแนว การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม การฝึกถูกเสือ ชูภาษาชาติ

2.3 ด้านร่างกาย หมายถึง การมีร่างกายที่เจริญเติบโตเหมาะสมกับวัย รู้จักดูแลรักษาสุขภาพอนามัยของร่างกายทั้งของตนเองและสมาชิกในครอบครัว และสามารถพัฒนาสมรรถภาพของร่างกายให้เหมาะสมกับการงานและอาชีพ โดยจัดให้มีอาหารกลางวัน อาหารเสริม (นม) การประกันสุขภาพ การเฝ้าระวังด้านน้ำหนัก ส่วนสูง ทันตสุขภาพ เป็นต้น

2.4 ด้านสังคม หมายถึง การมีพฤติกรรมทางสังคมที่ดีงาม ทั้งในการทำงานและการอยู่ร่วมกันในครอบครัว องค์กรและสังคม การรู้จักเคารพสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น รู้จักใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยการกำหนดให้โรงเรียนจัดกิจกรรมสร้างเสริมวิถีชีวิตในระบอบประชาธิปไตย หลักการสหกรณ์ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การฝึกทักษะ การคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ การเลือกรับและเลือกใช้ข้อมูลข่าวสาร การเรียนการสอนภาษาอังกฤษ การเรียนการสอนภาษาไทยแบบมุ่งประสบการณ์ เป็นต้น

3. พัฒนาครูและบุคลากรในทุกกระดับให้มีความรู้ ความสามารถ จิตสำนึก อุทิศตน และมีวิสัยทัศน์กว้างไกลในการปฏิบัติงาน โดยการจัดอบรมครูและบุคลากรอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง สรรหาและฝึกอบรมบุคลากรในสาขาที่ขาดแคลน เช่น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ คอมพิวเตอร์ ฯลฯ

4. พัฒนาหน่วยงานทุกระดับให้ได้มาตรฐานตามเกณฑ์ โดยการปรับปรุงระบบและกระบวนการทำงาน นำเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ทันสมัยมาใช้ในการปรับปรุงข้อมูล การวางแผน การนิเทศ การติดตาม กำกับและการประเมินผล กระจายอำนาจการบริหารงานบุคคล เป็นต้น

2.3 หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานและหลักสูตรท้องถิ่น

จากการศึกษาข้างต้นพบว่า การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในประเทศ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา มีผู้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในรายละเอียดของการจัดการศึกษาไว้ ดังนั้นในส่วนนี้จึงเป็นการเสนอสาระสำคัญบางเรื่องของหลักสูตรฉบับปัจจุบันที่ใช้ในระดับการศึกษาดังกล่าว รวมทั้งแนวทางสำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาหลักสูตร คือแนวทางการจัดหลักสูตรท้องถิ่น รายละเอียดต่าง ๆ มีดังนี้

2.3 หลักสูตรการศึกษา ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในประเทศไทย

หลักสูตรระดับประถมศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2537)

หลักสูตรระดับประถมศึกษามีหลักการสำคัญ คือ

1. เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของปวงชน
2. เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียน นำประสบการณ์ที่ได้รับจากการเรียนไปใช้ประโยชน์ใน

การดำรงชีวิต

3. เป็นการศึกษาที่มุ่งสร้างเอกภาพของชาติ โดยมีเป้าหมายหลักร่วมกัน แต่ให้ท้องถิ่นมีโอกาสพัฒนาหลักสูตรบางส่วนให้เหมาะสมกับสภาพและความต้องการได้

จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้พร้อมที่จะทำประโยชน์ให้กับสังคม

โครงสร้างของหลักสูตร มี 5 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 กลุ่มทักษะที่เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ ประกอบด้วย ภาษาไทย และคณิตศาสตร์

กลุ่มที่ 2 กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ว่าด้วยกระบวนการแก้ไขปัญหาของชีวิต และสังคม โดยเน้นทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อดำรงอยู่และการดำเนินชีวิตที่ดี

กลุ่มที่ 3 กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ว่าด้วยกิจกรรม ที่เกี่ยวกับการเสริมนิสัย ค่านิยม เจตคติ และพฤติกรรม เพื่อนำไปสู่การมีบุคลิกภาพที่ดี

กลุ่มที่ 4 กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ว่าด้วยประสบการณ์ทั่วไปในการทำงานและความรู้พื้นฐานในการประกอบอาชีพ

กลุ่มที่ 5 กลุ่มประสบการณ์พิเศษ ว่าด้วยกิจกรรมตามความสนใจของผู้เรียน

แนวดำเนินการ

1. จัดการเรียนการสอนให้ยืดหยุ่นตามเหตุการณ์ และสภาพท้องถิ่น โดยให้ท้องถิ่นพัฒนาหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอนในส่วนที่เกี่ยวกับท้องถิ่นตามความเหมาะสม

2. จัดการเรียนการสอน โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้สอดคล้องกับความสนใจ และสภาพชีวิตจริงของผู้เรียน และให้โอกาสเท่าเทียมกันในการพัฒนาตนเองตามความสามารถ

3. จัดการเรียนการสอนให้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยง หรือบูรณาการ ทั้งภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มประสบการณ์ให้มากที่สุด

4. จัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์ และกระบวนการกลุ่ม

5. จัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริงให้มากที่สุด และเน้นให้เกิดความคิดรวบยอดในกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ

6. จัดให้มีการศึกษา ติดตาม และ แก้ไขข้อบกพร่องของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง

7. ให้สอดคล้องการอบรมด้านจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ในการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ

8. ในการปลูกฝังค่านิยมที่ระบุไว้ในจุดมุ่งหมาย ต้องปลูกฝังค่านิยมที่เป็นพื้นฐาน เช่น ขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด อดทน มีวินัย รับผิดชอบ ฯลฯ ควบคู่กันไป

9. จัดสภาพแวดล้อมและสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการปฏิบัติของผู้เรียน

การวัดผล การประเมินผล และการติดตามผล

ให้เป็นหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอนทดสอบเป็นระยะ และหรือ ทดสอบเมื่อจบแต่ละภาคเรียน

หลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (กระทรวงศึกษาธิการ , 2533)

หลักการ

1. เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ ผู้เรียนค้นพบความสามารถ ความถนัด และความสนใจ ของตนเอง
2. เป็นการศึกษาทั่วไป เพื่อเป็นพื้นฐานในการประกอบสัมมาชีพหรือการเรียนต่อ
3. เป็นการศึกษาที่สนองความต้องการของท้องถิ่นและประเทศชาติ

จุดหมาย

เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาคุณภาพชีวิตและการศึกษาต่อ ให้ผู้เรียนมีทักษะเพียงพอที่จะเลือกและตัดสินใจประกอบสัมมาชีพ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีนิสัยในการปรับปรุงงาน ตนเองและสังคม เสริมสร้างอนามัชมุขมชน และครองชีวิตโดยคำนึงถึงประโยชน์ต่อสังคม

โครงสร้าง

1. วิชาบังคับ จำนวน 57 หน่วยการเรียนรู้

1.1 วิชาบังคับแกน จำนวน 39 หน่วยการเรียนรู้

ภาษาไทย	12	หน่วยการเรียนรู้
วิทยาศาสตร์	9	“
คณิตศาสตร์	6	“
สังคมศึกษา	6	“
พลานามัย	3	“
ศิลปะศึกษา	3	“

1.2 วิชาบังคับเลือก จำนวน 18 หน่วยการเรียนรู้

สังคมศึกษา	6	หน่วยการเรียนรู้
พลานามัย	6	“
การงาน	6	“

2. วิชาเลือกเสรี จำนวน 33 หน่วยการเรียนรู้ ให้เลือกจากรายวิชาในกลุ่มวิชาต่าง ๆ ดังนี้

2.1. กลุ่มวิชาภาษา

ภาษาไทย	ภาษาต่างประเทศ
---------	----------------

2.2 กลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์ - คณิตศาสตร์

วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์

2.3. กลุ่มวิชาสังคมศึกษา

2.4. กลุ่มวิชาพัฒนาบุคลิกภาพ

พลานามัย ศิลปศึกษา

2.5. กลุ่มวิชาการงานและอาชีพ

อาชีพ

3. กิจกรรม

3.1. กิจกรรมตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา
สังกัดกระทรวงศึกษา คือ กิจกรรมลูกเสือ - เนตรนารี หรือยุวภาษา หรือผู้บำเพ็ญประโยชน์

3.2. กิจกรรมแนะแนว หรือกิจกรรมแก้ปัญหา หรือกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้

3.3. กิจกรรมอิสระของผู้เรียน

แนวทางการดำเนินงาน

1. จัดให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนอย่างหลากหลาย เพื่อสำรวจความถนัดและความสนใจ
2. จัดประสบการณ์ต่าง ๆ ให้ผู้เรียนได้รู้จักและเข้าใจตนเองและสามารถแสวงหาแนวทางในการพัฒนาตนเอง
3. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทางด้านวิชาการ อย่างเต็มความสามารถ และได้มีโอกาสหาความรู้และทักษะจากแหล่งวิชาการ สถานประกอบการ และสถานประกอบอาชีพอิสระ
4. จัดให้มีการติดตาม ติดตามและแก้ไขข้อบกพร่องของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง
5. ในการจัดการเรียนการสอน ให้ใช้วิธีผสมผสานการให้ความรู้กับการปฏิบัติจริง โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล และกระบวนการกลุ่ม
6. ให้ห้องเรียนรายละเอียดเนื้อหาของรายวิชาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น ส่งเสริมให้ท้องถิ่นจัดทำรายวิชาที่สนองความต้องการของท้องถิ่นและส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความคิดในการสร้างสรรค์งาน
7. ให้สอดคล้องการเสริมสร้างค่านิยมและการพัฒนาจริยธรรมอย่างสม่ำเสมอ
8. ในการเสริมสร้างค่านิยมที่ระบุในจุดมุ่งหมาย ต้องปลูกฝังค่านิยมพื้นฐาน เช่น ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ อดออม มีวินัย รับผิดชอบ ฯลฯ
9. ในการจัดการเรียนการสอน ให้คำนึงถึงความต่อเนื่องกับหลักสูตรประถมศึกษาด้วย

นอกจากนี้กระทรวงศึกษาธิการ (2535) ยังได้ให้แนวทางในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับท้องถิ่น โดยได้กำหนดเป็นหลักสูตรท้องถิ่นไว้ มีสาระสำคัญว่า การจัดการศึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนอย่างแท้จริง ต้องเป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตจริง สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจ และสังคมของแต่ละท้องถิ่น และกระทรวงศึกษาธิการ เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรลักษณะต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับสภาพของแต่ละท้องถิ่นได้

แนวดำเนินการ : ระดับประถมศึกษา - ต้องจัดการเรียนการสอนให้ยืดหยุ่นตามสภาพเหตุการณ์และสภาพท้องถิ่น โดยให้ท้องถิ่นพัฒนาหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นตามความเหมาะสม

: ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น - ให้ท้องถิ่นปรับรายละเอียดเนื้อหาวิชาให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการของท้องถิ่น ส่งเสริมให้ท้องถิ่นจัดทำรายวิชาที่สนองความต้องการของท้องถิ่น

: ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย - จะต้องจัดให้ผู้เรียนได้ศึกษาสภาพแวดล้อมและความต้องการของท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ รวมทั้งให้ท้องถิ่นปรับรายละเอียดเนื้อหาวิชาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น ส่งเสริมให้ท้องถิ่นจัดทำรายวิชาที่สนองความต้องการของท้องถิ่น

การวางแผน

ท้องถิ่นต้องมีการวางแผนอย่างมียุทธศาสตร์ โดย การศึกษาในเรื่อง ดังนี้

1. การศึกษาแนวโน้มของการพัฒนาท้องถิ่น
2. วิเคราะห์ความต้องการของท้องถิ่น
3. ศึกษาถึงสิ่งที่มีผลกระทบต่อการศึกษา
4. ประเมินศักยภาพของโรงเรียนเพื่อเป็นเป้าหมายของการพัฒนา

ด้านแนวทางการดำเนินงาน ได้เสนอไว้ดังนี้

1. ศึกษาแนวโน้มของการพัฒนา เน้นการศึกษาสภาพของสังคมที่ท้องถิ่นนั้น ๆ ตั้งอยู่ว่า แนวโน้มของการพัฒนาไปในทิศทางใด ผลของการศึกษาแนวโน้มจะทำให้ท้องถิ่นมองเห็นทิศทางหรือ แนวทางที่จะลงมือพัฒนาในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่สอดคล้องกับแนวโน้มการพัฒนา และจะช่วยให้มองเห็นข้อจำกัด และอุปสรรคของการพัฒนาได้

2. การศึกษาความต้องการของท้องถิ่น เป็นการศึกษาหรือสำรวจความต้องการของผู้รับบริการในชุมชนที่ท้องถิ่นตั้งอยู่ ซึ่งได้แก่ นักเรียน ผู้ปกครอง พ่อค้า ข้าราชการ ประชาชน ว่ามีความต้องการในเรื่องใด อย่างไร และมากน้อยเพียงใด; ผลที่ได้จะนำมาประกอบการพิจารณากำหนดแนวทางการพัฒนาให้สนองหรือสอดคล้องกับความต้องการ ของท้องถิ่น โดยเฉพาะด้านการจัดการศึกษา

3. ศึกษาสิ่งที่มีผลกระทบต่อการจัดการศึกษา เน้นการศึกษาสิ่งที่มีบทบาทมีอิทธิพลหรือมีผลกระทบต่อการจัดการศึกษา ได้แก่ แผนการศึกษาแห่งชาติ นโยบายทั้งในระดับรัฐบาล กรมต้นสังกัด กลุ่มโรงเรียน และระดับโรงเรียน ปรังญาการจัดการสอน ผลที่ได้จากการศึกษาจะทำให้ห้องถิ่นทราบทิศทางจัดการศึกษา

4. ศึกษาศักยภาพของโรงเรียน เน้นการศึกษาสภาพของโรงเรียนด้านต่าง ๆ เช่น ด้านบริหาร บุคลากร ทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์ ว่ามีความพร้อมมากน้อยเพียงใด

5. สร้างภาพของงานตลอดแนว เน้นการนำเอาข้อมูลซึ่งเป็นผลสรุปที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมทั้ง 4 ขั้นตอนมาวิเคราะห์ เพื่อกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาอันได้แก่ ระดับคุณภาพชีวิตที่พึงประสงค์ ที่จะเกิดขึ้นกับประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชน ในอนาคต 3 - 5 ปีข้างหน้า

การดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่น

การดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สามารถจัดดำเนินการได้ดังนี้

1. การปรับกิจกรรมการเรียนการสอน หรือจัดกิจกรรมเสริม

การพัฒนาหลักสูตรในลักษณะนี้ ห้องถิ่นจะกระทำได้กับทุกกลุ่มประสบการณ์ และทุกรายวิชาด้วยการกำหนดรายละเอียด “ กิจกรรม “ ที่จะปฏิบัติในการเรียนการสอนของกลุ่มวิชา / รายวิชานั้น ๆ จากกิจกรรมที่ระบุไว้ในคำอธิบาย คำอธิบายรายวิชา ซึ่งรายละเอียดของกิจกรรมที่ปรับหรือจัดนี้จะปรากฏในแผนการสอน ประการสำคัญคือ การพัฒนาหลักสูตรลักษณะนี้จะต้องไม่ทำให้จุดประสงค์การเรียนรู้และเวลาเรียนเปลี่ยนแปลงไปแต่ประการใด

2. การปรับรายละเอียดของเนื้อหา

ขั้นตอนการดำเนินงานมีดังนี้

2.1 ศึกษาจุดประสงค์ เนื้อหา กิจกรรม และคาบเวลาที่กำหนดไว้ในคำอธิบายหรือคำอธิบายรายวิชาของหลักสูตรแม่บท

2.2 กำหนดรายละเอียดของเนื้อหาที่จะเพิ่มหรือปรับสำหรับนำมาให้เรียนรู้หรือฝึกทักษะ โดยให้เป็นไปตามผลที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์

2.3 นำรายละเอียดที่ตามข้อ 2.2. ไปปรับเข้าในโครงสร้างขอบข่ายของเนื้อหาของกลุ่มประสบการณ์ / รายวิชาที่สอน แล้วนำไปจัดทำแผนการสอนต่อไป

2.4 พิจารณาปรับแนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อ ให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่ปรับเพิ่มเติม หรือลดนั้น

การปรับ หรือเพิ่มเติมรายละเอียดเนื้อหา ห้องถิ่นสามารถทำได้ทันทีถ้าวิเคราะห์แล้วพบว่า เป้าหมายของการพัฒนานั้นมีปรากฏในจุดประสงค์การเรียนรู้ของกลุ่มประสบการณ์ หรือรายวิชาแล้ว

3. การจัดทำคำอธิบาย/รายวิชาเพิ่มเติมขึ้นมาใหม่

การพัฒนาหลักสูตรลักษณะนี้ เป็นการจัดทำคำอธิบาย หรือคำอธิบายรายวิชาขึ้นมาใหม่ หลังจากศึกษาแล้วพบว่า สิ่งที่จะต้องมีการพัฒนานั้น ไม่ปรากฏในจุดประสงค์การเรียนรู้ของกลุ่ม ประสพการณ์หรือรายวิชา/กลุ่มวิชาใด ๆ ในหลักสูตรแม่บท

4. การปรับปรุงเลือกใช้สื่อการเรียน

สื่อการเรียนที่จะนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนห้องต้นสามารถจะพัฒนาได้ ประกอบด้วยหนังสือเรียน แบบฝึกหัด หนังสือเสริมประสบการณ์ คู่มือครู คู่มือการเรียนการสอน สื่อที่เป็นวัสดุอุปกรณ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ขั้นตอนการดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์หลักสูตร

ขั้นตอนที่ 2 สำรวจ สื่อ เอกสารหรือหนังสือ

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์ สื่อ เอกสาร หรือหนังสือ โดยใช้เกณฑ์ การสนองจุดประสงค์ของ หลักสูตร ความเหมาะสมของเนื้อหา ความเหมาะสมในการเสนอเนื้อหา การใช้ภาษา กิจกรรมเสนอแนะ

สื่อการเรียนที่ห้องต้นปรับปรุง หรือเลือกใช้ต้องผ่านการรับทราบและอนุญาตจากผู้บริหารสถานศึกษาหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายก่อนนำไปใช้

5. การจัดทำสื่อการเรียนขึ้นมาใหม่

ถ้าผลการวิเคราะห์ของห้องต้น พบว่า มีความจำเป็นต้องพัฒนาสื่อการเรียนต่าง ๆ ขึ้นมาใหม่ ห้องต้นสามารถดำเนินการได้ โดยมีขั้นตอนการเตรียมการ ขึ้นวางแผน ขึ้นข่างร่างต้นฉบับสื่อ ขึ้นทดลองใช้ต้นฉบับ และขึ้นทำต้นฉบับสมบูรณ์

เกณฑ์การพิจารณาจัดทำสื่อการเรียน คือ

1. สอดคล้องกับจุดประสงค์และคำอธิบายรายวิชา
2. ถูกต้องตามหลักวิชา และมีเนื้อหาเป็นปัจจุบัน
3. เสนอเนื้อหาเป็นไปตามขั้นตอนการเรียนรู้
4. เนื้อหาเหมาะสมกับเวลาเรียน
5. เนื้อหามีความยากง่ายเหมาะสมกับระดับชั้น
6. เนื้อหาไม่ลบหลู่สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ไม่ขัดต่อหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย ไม่ขัดต่อหลักศีลธรรมอันดี และไม่ขัดต่อความมั่นคงของชาติ
7. เนื้อหาสอดคล้องกับลักษณะของเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในห้องต้น
8. ใช้ภาษาถูกต้อง ชัดเจน สละสลวยเป็นแบบอย่างได้

9. ความเหมาะสมของภาพประกอบ แผนภูมิ แผนที่

10. กิจกรรมที่เสนอเหมาะสม ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์ วิจัย ฝึกปฏิบัติ และส่งเสริมให้นำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

6. การขออนุมัติ / ขออนุญาต

เมื่อห้องฉันได้ดำเนินการจัดทำคำอธิบาย หรือคำอธิบายรายวิชา ขึ้นมาใหม่ แล้วต้องดำเนินการให้กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้พิจารณาอนุมัติ ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้มอบให้ คณะกรรมการการศึกษา การศาสนา และการวัฒนธรรม เขตการศึกษา (ศทว.เขต) แต่ละเขตการศึกษา เป็นผู้พิจารณาอนุมัติ

2.4 แนวคิดและการศึกษาระดับพื้นฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในต่างประเทศ

ประเทศกำลังพัฒนาบางประเทศได้มีแนวคิดที่จะจัดการศึกษาระดับพื้นฐานเพื่อการพึ่งตนเอง และบางประเทศได้จัดการศึกษาระดับพื้นฐานจนประสบความสำเร็จ ดังนี้

การศึกษาระดับพื้นฐานในความคิดของคานธี

ในความคิดของคานธี การศึกษาระดับพื้นฐาน คือ การให้การศึกษาโดยผ่านทางงานอาชีพ ฝีมือ การศึกษาไม่ติดขัดกับลัทธิ หรือศาสนาใด ๆ

การศึกษาที่สามารถฝึกสติปัญญาได้ ต้องให้เด็กได้ฝึกฝนร่างกาย เช่น มือ (เน้นวิถีทางที่ดีที่สุด เร็วที่สุด) เท้า ชู ดา จมูก อย่างเหมาะสม

การพัฒนาร่างกาย สมานธิ ปัญญาต้องไปพร้อมกับจิตใจ (หัวใจของการศึกษา) ซึ่งปัจจุบันมีน้อยเกินไป ทั้งสามส่วนนี้ ต้องสอดคล้องกลมกลืน และมีความสมดุล

การเรียนรู้ ควร เริ่มจากการบอกเล่าให้เด็กฟัง ให้จินตนาการตาม แล้วจึงให้ดูของจริงต่อ จากนั้นจึงสอนให้หัดนับเลข ขั้นตอนต่อไปจึง ฝึกการหัดอ่านตัวอักษร

หัวใจสำคัญของการศึกษา คือ การให้เด็กได้ฝึกฝนงานฝีมือในหมู่บ้าน การเรียนในห้องเรียนสำหรับชาวอินเดียไม่ถือว่าเป็นการศึกษา เพราะไม่สามารถดึงเอาส่วนดีของมนุษย์ออกมาใช้ได้

การศึกษาในระดับประถมศึกษา ควรใช้เวลาอย่างน้อย 7 ปี และควรรวบรวม ความรู้ทั่วไปให้เท่ากับความรู้ในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ไม่นับภาษาอังกฤษ) และ รวมเอาอาชีพที่ใช้ประโยชน์ได้จริงไว้ในหลักสูตรด้วย

ปรัชญาควรให้กับคนที่ทำงานเกี่ยวกับ เครื่องจักร เครื่องยนต์ เขาควรได้ฝึกจากโรงงานมากกว่ามานั่งในห้องเรียน

ครู ควรสอนให้เด็กภูมิใจ รักการใช้แรงงาน เด็กควรจะเห็นคุณค่าของการใช้แรงงานที่มีผลต่อการพัฒนาจิตใจของเขาเอง

การศึกษาแบบนี้เราไม่ได้ให้เด็กเรียนรู้เพียงเพื่อให้ผลิตสิ่งของได้ แต่เราให้ งานเป็นหนทางที่จะทำให้เด็กได้พัฒนาสมอง และจิตใจให้สมบูรณ์ นักเรียนในเมืองจะ สร้างสรรค์สังคมได้โดยการทำงานให้สอดคล้องกับความต้องการของคนชนบท

หลักสำคัญของการศึกษานานพื้นฐาน

1. การศึกษาที่แท้จริงต้องสามารถเลี้ยง ตัวเองได้ ซึ่ง หมายถึงว่า ไม่ต้องพึ่งคนอื่นในเรื่องค่าใช้จ่าย ยกเว้นการลงทุนเบื้องต้น
2. การให้นักเรียนได้รู้จักใช้มือให้เกิดความชำนาญ ควรทำตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงขั้นตอนสุดท้ายของการเรียน นั่นคือเขาต้องใช้เวลาช่วงใดช่วงหนึ่งของวันในการใช้มือทำงานอุตสาหกรรมเสมอ
3. ภาษาที่ใช้ในการสอนต้องเป็นภาษาประจำท้องถิ่น
4. การศึกษาควรสอนให้ผู้เรียนรักท้องถิ่นของตนเอง
5. นักเรียนต้องเรียนรู้ภาษาที่ใช้ระหว่างท้องถิ่น คือ ภาษาฮินดูสตานี และเขียนโดยใช้อักษรนากรี หรือ อักษรอูระดู การเรียนรู้ภาษาจะทำให้เขารู้สึก เป็นคนอินเดีย

เรื่องที่สอนทุกเรื่องต้องโยง ไปถึงงานอาชีพที่เด็กทำเสมอ เรื่องใดไม่เกี่ยวข้องต้องตัดออกไปก่อนแล้วโยงทีหลัง การศึกษาที่ดีมีต้องมาก่อนสมอง

ครูจะต้องเรียนรู้งานฝีมืออาชีพและสามารถเชื่อมโยงความรู้ทั้งหมดที่เขาเกี่ยวข้องกับงานนั้น เขาควรให้เด็กได้รับความรู้ต่าง ๆ ได้โดยอาศัยงานฝีมืออาชีพเป็นสื่อกลาง แล้วแต่ว่าเด็กจะเลือกอาชีพใดก็ให้เชื่อมโยงกับอาชีพนั้น

การศึกษานานพื้นฐานของประเทศแทนซาเนีย

รูเลียส ไนเยเร ประธานาธิบดีของประเทศ ได้กล่าวไว้ว่า "สังคมนิคมนั้นย่อมหมายรวมถึง การเน้นหนัก ทางด้านการศึกษา และการวางแผนพัฒนาที่มุ่งต่อท้องถิ่นชนบท ซึ่งมีประชากรถึงร้อยละ 90 อาศัยอยู่ และจะต้องขึ้นอยู่กับความช่วยเหลือตัวเอง ยิ่งกว่าที่จะต้องคอยให้ได้รับความช่วยเหลือมาจากภายนอก"

"การที่จะให้ประเทศยากจนอย่างแทนซาเนีย พัฒนาการบริโภคในระดับเดียวกับสหรัฐอเมริกาและยุโรปนั้นย่อมเป็นไปได้ แทนซาเนียจะต้องปรับตัวให้เข้ากับความเป็นจริงที่ตนเองเป็นประเทศยากจน ในกรณีของการศึกษา โรงเรียนจะต้องพึ่งตนเองได้เป็นส่วนใหญ่ และจะเป็นสถานที่ที่จะเตรียมเยาวชนทั้งทางด้านอารมณ์ และความรู้ในทางปฏิบัติที่จะช่วยให้เขาสามารถใช้ชีวิตในชนบทได้อย่างเป็นมรรคเป็นผล" (อดัม เกร์ล, วิเศษฐ์ วัจวิญญู แปล ,2538)

"การพัฒนาของประเทศเกิดจากประชาชน ไม่ใช่เกิดจากเงินตรา เงินตราและ ความมั่งคั่ง นั้นหาใช่พื้นฐาน หรือตัวแทนของการพัฒนาแต่อย่างใดไม่ สิ่งจำเป็นที่ประชากรที่จะต้องมีการพัฒนา คือประชาชน ที่ดิน นโยบายที่ดี และผู้นำที่ดี" (เกียรติชัย พงษ์พานิชย์, 2522 : 438)

แทนซาเนีย ประกาศนโยบายตานุ (Tanu) เมื่อเดือนมีนาคม 2510 โดยให้การศึกษาเป็นการศึกษา "เพื่อการพึ่งตนเอง" (Education for Self-Reliance) โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อเตรียมเยาวชนให้สามารถอยู่ในสังคมและบริการสังคมได้
2. เพื่อสืบทอดความรู้ ทักษะ ค่านิยม และทัศนคติของสังคม หรืออาจพูดได้ว่า วัตถุประสงค์หลักของการศึกษาคือ "การทำให้คนสามารถที่จะเป็นคนที่มีความอิสระภายในตัวเอง" หรือ กำจัดความเป็นปัจเจกบุคคลด้านวัตถุ หรือการใช้กำลังในการที่จะปฏิเสธ ความยิ่งใหญ่ในสภาพแวดล้อมของเขา

วัตถุประสงค์ที่เหมาะสมกับประเทศ คือ การทำให้ผู้รับสามารถปลดปล่อยตนเองให้เป็นอิสระจากความยากจน ความไม่รู้และความเจ็บป่วย โดยความร่วมมือของคนรุ่นต่อ ๆ ไปด้วยการใช้ทักษะ และหยาดเหงื่อของพวกเขา

วัตถุประสงค์ของหลักสูตรและการเรียนการสอน ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา คือ การให้ทักษะ ทัศนคติ ที่สามารถทำให้ผู้เรียนอาศัยอยู่ในประเทศสังคมนิยมที่กำลังพัฒนา (Daily News, Monday, January 6, 1975)

เบนเน็ต (Bennet, 1975 อ้างในพรรณศรี, 2522) สรุปปรัชญา "การศึกษาเพื่อการพึ่งตนเอง" ของแทนซาเนียไว้ ดังนี้

1. การประถมศึกษาจะต้องเน้นการศึกษาในระดับที่จะต้องสมบูรณ์ในตัวเอง
2. การศึกษาในระดับมัธยมศึกษา และอุดมศึกษาจะขยายเพื่อให้สามารถผลิตกำลังคนเพื่อสังคมใหม่ และการพัฒนาชนบทเท่านั้น
3. ระบบการศึกษาจะต้องปลูกฝังให้คนมีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม
4. โรงเรียนจะต้องประสานสัมพันธ์กับสังคม ไม่แยกตัวออกไปต่างหาก
5. โรงเรียนจะต้องไม่สร้างความคาดหวังที่ผิดผู้สำเร็จการศึกษารู้สึกว่าตนเป็นอภิสิทธิ์ชน
6. การศึกษาต้องไม่เน้นด้านหนังสือ หรือวิชาการ
7. การศึกษาจะต้องไม่แยกการทำงานที่ใช้แรง ออกจากการเรียนรู้ หรือการปฏิบัติจากทฤษฎี
8. การศึกษาจะต้องสอนให้ผู้เรียนมีทักษะขั้นพื้นฐานที่สังคมต้องการ
9. จะต้องลดความสำคัญของการสอบลง และจะต้องส่งเสริมให้มีความร่วมมือกันมากกว่าการแข่งขัน

10. อายุที่กำหนดสำหรับการเข้าศึกษาในระดับประถมศึกษาจะต้องสูงขึ้น

11. นักเรียนที่มีโอกาสได้รับการศึกษาประเภทใดก็ตามควรจะได้เตรียมให้ทำงาน หรือกิจกรรมที่เกิดผลผลิตเพื่อจะได้ใช้เป็นส่วนหนึ่งของค่าใช้จ่ายในการศึกษาของตน

จากหลักการดังกล่าวจะเห็นว่า การจัดการศึกษา ของแทนซาเนียจะต้องเปลี่ยนโฉมหน้าไปจากเดิม การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัด คือ การส่งเสริมให้นักเรียนมีบทบาทในการช่วยงานประเภทที่ไม่ต้องการทักษะ หรือใช้ทักษะน้อยในโรงเรียน เน้นการปฏิบัติเพิ่มขึ้น ทั้งส่งเสริมให้นักเรียนร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน หลักสูตรเน้นตามความต้องการที่จำเป็นในชนบท ลดความสำคัญของการสอบลง

การขยายการศึกษา ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา

จากการที่มีเด็ก และผู้ปกครองต้องการเรียนในระดับประถมศึกษามากขึ้น แทนซาเนียแก้ปัญหา โดยการเปลี่ยนแปลงโปรแกรมการเรียน โดยการให้นักเรียนบางกลุ่มเรียนตอนเช้า และอีกกลุ่มหนึ่งเรียนตอนบ่าย ซึ่งสามารถแก้ปัญหาการขาดแคลนห้องเรียนได้ ส่วนปัญหาของการขาดครูสอน แทนซาเนียแก้ปัญหาโดยให้นักเรียนในระดับชั้นที่สูงกว่าโดยเฉพาะเด็กระดับมัธยมศึกษา มาสอนเด็กในระดับชั้นที่ต่ำกว่า

ด้านการวางแผนการศึกษานั้น ในระดับมัธยมศึกษาควรออกแบบเพื่อสร้างคนให้เหมาะกับงานที่ต้องการผู้จบระดับมัธยมศึกษา ส่วนในระดับมหาวิทยาลัยก็ควรสร้างคนให้เหมาะกับงานที่ต้องการความสามารถเฉพาะทาง เช่น วิทยาลัยครู สถาบันการเกษตร และความต้องการของมหาวิทยาลัย ในส่วนของเด็กระดับประถมศึกษานั้นควรได้เรียนวิชาต่าง ๆ ดังนี้ คือ ทักษะด้านเทคนิคการเกษตร ฟาร์มปศุสัตว์ เศรษฐศาสตร์ในครัวเรือน วิชาบัญชี ภายใต้อาจารย์ที่รับผิดชอบของกระทรวงศึกษาธิการ เด็กที่เรียนระดับมัธยมศึกษาควรจะได้เรียนวิชาด้านเทคนิคเกษตร การค้า และเศรษฐศาสตร์ในครัวเรือน และการเรียนมหาวิทยาลัย หรือสถาบันอุดมศึกษา แต่โรงเรียนควรเตรียมนักเรียนเพื่อทำงานในการพัฒนาชาติ ส่วนการรับเข้าเรียนในระดับมัศึกษานั้นจะกำหนดโดยการสอบได้ ความสามารถในการปฏิบัติงาน และความรับผิดชอบต่อสังคม

การรับนักศึกษาเข้าเรียนในมหาวิทยาลัย จะคัดเลือกจากนักเรียนที่ทำงานแล้วโดยการสังเกตและรับรองของหัวหน้างาน เพื่อจะได้ดูบุคลิกภาพ ทัศนคติ ความสามารถในการบริการมวลชนในที่ทำงาน และความสามารถด้านอื่น ๆ ซึ่งระบบนี้จะเป็นการผสมระหว่าง ความสามารถทางสติปัญญา การสอบผ่านระบบทดสอบ และความสามารถในการบริการมวลชน ส่วนจำนวนนักศึกษาที่จะได้รับจะขึ้นอยู่กับจำนวนคนที่ภาคเศรษฐกิจจะรับเข้าทำงานได้ แต่ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับศิษย์ยังเป็นไปอย่างเคร่งครัด และเผด็จการเกินไป การสอนเป็นทางการ และเน้นการเทศนาสั่งสอนมากเกินไป (Daily News, Monday, January 6, 1975)

สรุป การศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองของแทนซาเนีย มีจุดประสงค์พื้นฐานเพื่อต้องการให้เด็กได้รับการศึกษาที่ทำให้เขาสามารถนำไปใช้ในหมู่บ้าน หรือทุก ๆ แห่งที่เขาอาศัยอยู่ การศึกษาและการทำงานจึงเป็นทฤษฎีการพัฒนาประเทศของประเทศแทนซาเนีย นอกจากนี้โรงเรียนโดยเฉพาะโรงเรียนประถมศึกษาจะต้องอยู่ในชุมชน เป็นของชุมชนโดยมีชุมชนสนับสนุนและทำจนให้อยู่ได้ และจะต้องพึ่งตนเองโดยการบริโภคและขายผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากกิจกรรมทางการเรียนรู้ ไม่ว่าจะ เป็นด้านการเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์ เน้นการศึกษาที่มองออกไปรอบด้าน เพื่อให้เขาวชนออกไปใช้ชีวิตในชนบทได้อย่างสร้างสรรค์

การศึกษาผู้ใหญ่ในแทนซาเนียได้รับความสนใจมากขึ้น หลังจาก มีประกาศ อรุชา เมื่อปี 2510 ซึ่งขณะนั้นเป็นช่วงของอุดมการณ์ทางการเมืองในเรื่อง สังคมนิยมและการพึ่งตนเองได้รับการก่อตัวอย่างเข้มแข็ง การศึกษาผู้ใหญ่จึงได้รับการยอมรับว่าเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการที่จะให้บรรลุถึงการพัฒนา เช่นที่ ต้องการ ในนโยบายของลัทธิสังคมนิยมและการพึ่งตนเอง

ข้อวิพากษ์วิจารณ์ต่อการศึกษาระบบโรงเรียน

ประการที่ 1 การศึกษาในระบบโรงเรียนแบบปกติ มีพื้นฐานอยู่ที่การอำนวยความสะดวกแก่กลุ่มอภิสิทธิ์ชนในสังคม และมุ่งสนองตอบความต้องการและผลประโยชน์ของคนส่วนน้อย

ประการที่ 2 การศึกษาในระบบโรงเรียน เน้นการสร้างความปลอดภัยแก่ผู้เรียนจากสังคม ทั้งที่ผู้เรียนนั้นควร ได้รับการอบรมเพื่อ เดริชมเข้าอยู่ร่วมในสังคม

ประการที่ 3 ระบบการศึกษาตามปกติ เน้นให้เห็นว่า การศึกษาเป็นสิ่งเดียวกันกับการศึกษาที่ได้จากโรงเรียน และประชาชนจะได้รับการตัดสินใจว่ามีการศึกษาหรือไม่ก็แต่เฉพาะดูจากกระดาษแสดงวุฒิเท่านั้น

จุดเน้นของการศึกษาผู้ใหญ่เพื่อมวลชนให้ความสำคัญในการให้การศึกษาแบบเบ็ดเสร็จแก่ประชากรในชนบท บนพื้นฐานแห่งปัญหาเร่งด่วน อันจะต้องคำนึงถึงการปรับปรุงสภาพชีวิต และผลผลิตทางการเกษตรกรรมให้ดีขึ้น (เกียรติชัย พงษ์พานิชย์, 2523)

2.5 สรุปความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพชีวิตและสังคมกับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

จากการศึกษาถึงคุณภาพชีวิตและสังคม และการศึกษาขั้นพื้นฐาน สามารถสรุปความสัมพันธ์ได้ดังนี้

1. คุณภาพชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

ได้มีหน่วยงาน และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตัวชีวิตคุณภาพชีวิตและสังคม ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาดังนี้

1.1 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2540) ให้ความสำคัญกับการวัด “ความอยู่ดีมีสุข” ว่าการศึกษาได้แก่ การศึกษาขั้นพื้นฐาน การเรียนรู้ตลอดชีวิต คุณภาพการศึกษาและการเข้าถึงบริการด้านการศึกษา ทั้งในระดับก่อนวัยเรียน ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา

1.2 กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้ปรับปรุง ตัวชี้วัด กชช.2ก ในปี พ.ศ. 2535-2539 และกล่าวถึง ข้อ (5) การศึกษาและวัฒนธรรม โดยเพิ่มข้อ (29) อัตราการเรียนรู้ต่อของประชาชน

1.3 คณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.) กล่าวถึงตัวชี้วัดในหมวดที่ 3 “ศึกษาด้านทั่ว” โดยเน้นเรื่องการเรียนรู้ อ่านภาษาไทยได้

1.4 สำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้กล่าวถึงสาขา “การศึกษา” ไว้ในเครื่องชี้ภาวะสังคม และ “สาขาการศึกษาและสาธารณสุข” ไว้ใน เครื่องชี้ภาวะเศรษฐกิจ

1.5 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) กล่าวไว้ใน คำนิยามพื้นฐาน ว่า สิ่งที่ถูกชีวิตปรารถนา คือ 2) เมื่อโตขึ้นต้องมีโอกาสได้รับการศึกษา และพัฒนาตนเอง

1.6 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (ส.กศ.) ได้กำหนดดัชนีทางการศึกษาขึ้น 8 กลุ่ม คือ ดัชนีระดับก่อนประถมศึกษา ดัชนีระดับประถมศึกษา ดัชนีระดับมัธยมศึกษา ดัชนีระดับอุดมศึกษา ดัชนีระดับอาชีวศึกษา ดัชนีระดับฝึกหัดครู ดัชนีระดับการศึกษานอกโรงเรียน และดัชนีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา 132 ดัชนีหลัก

1.7 กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทย ให้ความสำคัญกับกลุ่มความรู้ การศึกษาและวัฒนธรรม ในข้อ 37-47

1.8 สภาองค์กรพัฒนาเด็กและเยาวชน ได้จัดทำสภาวะความต้องการพื้นฐาน และบริการสำหรับเด็ก (สพค.) ขึ้น โดยให้ความสำคัญกับความต้องการด้านการศึกษา

1.9 ดร. ปิ๋ว อึ้งภากรณ์ กล่าวถึงคุณภาพชีวิตในเรื่อง โอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษา ทั้งในระบบโรงเรียน และนอกระบบโรงเรียน

1.10 พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต) ได้กล่าวถึงคุณภาพชีวิตระดับพัฒนาการว่า มีการศึกษา รู้เข้าใจเท่าทันเหตุการณ์ มีประสบการณ์ที่เป็นฐานของการดำเนินชีวิต และตัดสินใจอย่างฉลาด

1.11 สิปปนนท์ เกตุทัต ได้ระบุว่า ต้องสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ขยายการศึกษาเป็น 9 ปี ปรับสัดส่วนการผลิตบัณฑิต โดยเฉพาะทางด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ทำการปฏิรูปในด้านการผลิตครู การจัดระบบการศึกษา การเรียนการสอน 2 ภาษา และสนับสนุนการวิจัย

1.12 ประเวศ วะสี เน้นว่าสังคมในอนาคต จะต้องเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ของคนทั้งมวล (Education For All) คือของคนทุกคนในสังคมอย่างต่อเนื่อง และทั้งหมดของสังคมควรเป็นไปเพื่อการเรียนรู้ (All For Education)

1.13 สภาพเศรษฐกิจและสังคมแห่งเอเชีย และแปซิฟิก (ESCAP) ได้สำรวจคุณภาพชีวิตและให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิต “ ด้านการศึกษา ” ในหมวดที่ 2 เช่นเดียวกับการประชุมสตรีสากลที่กรุงปักกิ่ง ประเทศจีน

1.14 ประเทศฟิลิปปินส์ ได้คิดตัวชี้วัดทางสังคมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ในเรื่องการเรียนรู้ โดยระบุว่า ความต้องการพื้นฐานคือ การเพิ่มความสามารถของคนโดยการเรียนรู้ในโรงเรียน และได้ความรู้และทักษะต่างๆ จากการทำงาน

1.15 ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB) ได้ใช้ตัวชี้วัดสำคัญเพื่อการพัฒนาประเทศ และตัวชี้วัดด้านการศึกษา (Education Indicators) เช่น อัตราการรู้หนังสือของผู้ใหญ่เป็นตัวชี้วัดที่สำคัญตัวหนึ่ง

1.16 สุภางค์ จันทวานิช และวิศนี ศิลตระกูล ได้สรุปตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมที่สำคัญ 6 ประการ และด้านการศึกษา เป็นตัวชี้วัดหนึ่งที่มีการระบุถึง

จะเห็นได้ว่า การศึกษา โดยเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นตัวชี้วัดหนึ่งที่เกือบทุกหน่วยงาน องค์กร รวมทั้งบุคคลสำคัญทั้งภายในและภายนอกประเทศระบุถึง และจัดเข้าไว้เป็นตัวชี้วัดสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ซึ่งหมายถึงว่า ทุกส่วนของสังคมต่างมุ่งหวังให้การศึกษ โดยเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นปัจจัยสำคัญ ในการช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข รู้เท่าทันเหตุการณ์ของโลก และสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ ความสามารถ รวมทั้งทักษะที่มีอยู่ ให้สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ต่อไป

ในส่วนของการศึกษาขั้นพื้นฐานที่รัฐได้ให้ความสำคัญ และจัดอย่างจริงจังมาในระยะเวลาเกือบ 10 ปีมาแล้ว พบว่า ประสบความสำเร็จอย่างยิ่งในด้านปริมาณ คือการสามารถส่งเสริมให้เด็กและผู้ใหญ่ ได้ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ในปริมาณที่เพิ่มขึ้น เช่น การขยายโอกาสทางการศึกษา การศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นต้น ส่วนด้านคุณภาพ เป็นการเน้นการ อ่านออก เขียนได้ คิดเลขเป็น และการศึกษาต่อในระดับสูง ซึ่งเมื่อ เวลาผ่านไประยะหนึ่งพบว่า การศึกษาขั้นพื้นฐานตามความคาดหวังของตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคม กลับพบว่า ผู้จบการศึกษาระดับสูงกลับมีคุณภาพชีวิตและสังคมที่ไม่ดีนัก นั่นคือ การศึกษาไม่สามารถทำให้ประชาชนมีงานทำ หรือใช้ชีวิตอยู่ในสังคมของตนได้อย่างมีความสุข ยังคงต้องดิ้นรนหางานทำนอกพื้นที่ต่อไปไม่สิ้นสุด

ดังนั้น การศึกษาขั้นพื้นฐานที่พึงประสงค์ และพร้อมที่จะเป็นตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมได้ กงต้องปรับเปลี่ยนนโยบายและแนวทางการจัดเสียใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริง

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม

ได้มีผู้ศึกษาในเรื่องการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมไว้ดังนี้

นาถฤดี ผลโลก (2527) ได้ทำวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของผู้ปกครองเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของ นักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตกรุงเทพมหานคร” โดยวิธีสุ่มตัวอย่างเพื่อศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ปกครอง จำแนกตามกลุ่มฐานะทางเศรษฐกิจ ในเรื่องความหมายของคำว่า “คุณภาพชีวิต” ความต้องการความคาดหวัง และบทบาทของผู้ปกครองที่มีต่อการศึกษาเพื่อคุณภาพชีวิต โดยผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามไปยังผู้ปกครองจำนวน 432 คน ผลการวิจัยพบว่า “คุณภาพชีวิต” หมายถึงสถานะความเป็นอยู่ของบุคคลที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐาน 5 ประการ ได้แก่ ด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา สังคมและ คุณธรรม สำหรับเรื่องความต้องการและความคาดหวังเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้น ผู้ปกครองที่มีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจต่ำ ต้องการให้นักเรียนศึกษาต่อเท่าที่จะสามารถโดยไม่ต้องจบปริญญาตรี ส่วนผู้ปกครองที่มีฐานะทางสังคม และเศรษฐกิจระดับปานกลางและระดับสูง ต้องการให้นักเรียนมีการศึกษาระดับปริญญาตรีเป็นอย่างน้อย

วรรณจรรย์ สุภชาติ (2530) ศึกษาเรื่อง “สภาพและความต้องการการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน : การศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี” มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาสภาพและความต้องการการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี และเปรียบเทียบสภาพและความต้องการการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำแนกตามเขตตำบล โดยใช้วิธีวิจัยเชิงสำรวจ ด้วยวิธีสัมภาษณ์และแบบสำรวจสภาพชุมชน วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่า \bar{X} , S.D. ผลการวิจัย พบว่า กิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอำเภอเกาะสมุย ที่รัฐให้บริการมากที่สุดในแต่ละด้านคือ ด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาการรู้หนังสือ โดยกิจกรรมการศึกษาระดับประถมศึกษา ทำให้เยาวชนที่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สามารถอ่าน เขียนภาษาไทยได้ ด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคม จริยธรรมและวัฒนธรรม โดยโรงเรียนร่วมมือกับชาวบ้านจัดประเพณีในท้องถิ่น เช่น แห่งเทียนพรรษา หรืองานประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น ด้านการศึกษาเพื่อส่งเสริมสุขภาพอนามัยและสาธารณสุข โดยโรงเรียนจัดโครงการอาหารกลางวันแก่เด็กนักเรียน ด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและอาชีพ โดยเจ้าหน้าที่เกษตรเป็นผู้จัดอบรมเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการ

เพิ่มผลผลิตทางการเกษตรแก่เกษตรกร เช่น การใช้ปุ๋ย การใช้ยาปราบศัตรูพืช และด้านการศึกษาเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการเมือง การปกครอง โดยกิจกรรมปลูกฝังประชาธิปไตยในโรงเรียน เช่น การเลือกหัวหน้าชั้นโดยนักเรียนเป็นผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง

ส่วนกิจกรรมที่ประชาชนต้องการมากที่สุดในแต่ละด้านดังกล่าวได้แก่ การศึกษาระดับประถมศึกษาที่ทำให้เยาวชนที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สามารถอ่านเขียนภาษาไทยได้ การให้ความรู้ถึงอันตรายของการเสพยาเสพติดแก่นักเรียน เยาวชน และประชาชนทั่วไป การให้บริการเสริมภูมิคุ้มกันโรคต่างๆ แก่นักเรียน เช่น โรคหัดเยอรมัน การฝึกอบรมวิชาชีพแก่ประชาชนที่ยังว่างงาน การให้ความรู้เรื่องกฎหมายแก่ประชาชน เช่น กฎหมายเกี่ยวกับที่ดินหรืออื่นๆ

ผลการเปรียบเทียบสภาพและความต้องการการศึกษาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอำเภอเกาะสมุย จำแนกตามเขตตำบลพบว่า การให้บริการการศึกษาของรัฐทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนกับความต้องการของประชาชนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ .05 โดยระดับความต้องการของประชาชนสูงกว่าการบริการของรัฐในกิจกรรมส่วนใหญ่

อัจฉรา มุขแจ้ง (2531) ทำการวิจัยเรื่อง “สภาพการจัดการศึกษา ปัญหา และความต้องการการศึกษาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ที่เป็นชาวของ : การศึกษาเฉพาะกรณี โรงเรียนวัดทุ่งสะพาน หมู่บ้านทุ่งสะพาน ตำบลพลวง อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการศึกษา ปัญหา และความต้องการการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียนของนักเรียนชาวของชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 โรงเรียนวัดทุ่งสะพาน หมู่บ้านทุ่งสะพาน ตำบลพลวง อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี โดยวิธีการสำรวจ สัมภาษณ์และการบันทึกภาพถ่าย วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่า \bar{X} , S.D.

ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนของในหมู่บ้านทุ่งสะพาน เป็นชุมชนที่ตั้งหลักแหล่งอยู่เป็นเวลานานร้อยๆ ปี และยังคงรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นของไว้หลายด้าน โดยเฉพาะในด้านวัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อบางอย่าง เนื่องจากชาวของเป็นผู้ที่ถือสัญชาติไทย จึงได้รับการศึกษาในโรงเรียนตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 โรงเรียนในหมู่บ้านนี้มีเป้าหมายพิเศษในการให้การศึกษาแก่นักเรียนชาวของคือ ต้องการให้นักเรียนมีความรู้พื้นฐานในการประกอบอาชีพ ทั้งนี้เพราะนักเรียนชาวของไม่นิยมศึกษาเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา อันเนื่องจากสภาพฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว การศึกษานอกโรงเรียนที่นักเรียนชาวของได้รับส่วนใหญ่จะเป็นการถ่ายทอดความรู้ทางด้านอาชีพ วัฒนธรรมประเพณี ศาสนา และจริยธรรม ตลอดจนความเชื่อต่างๆ ของชาวของ โดยมีครอบครัวเป็นผู้ที่มีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ดังกล่าว สำหรับปัญหาที่พบในการถ่ายทอดการศึกษา พบว่า โรงเรียนมีปัญหาในการปฏิบัติตามเป้าหมาย การจัดการศึกษาตามที่รัฐ

กำหนด และมีข้อสังเกตว่าโรงเรียนไม่ได้มีการปรับหลักสูตรให้กับสภาพท้องถิ่นเท่าที่ควร ส่วนผู้ปกครองไม่มีเวลาในการอบรมสั่งสอนและใกล้ชิดกับนักเรียน ด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ ในด้านความต้องการการศึกษาพบว่า นักเรียนต้องการให้โรงเรียนสอนเน้นกลุ่มทักษะและกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย โดยต้องการให้สอดแทรกเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชาวชองและท้องถิ่น ส่วนในด้านการศึกษานอกโรงเรียนพบว่า นักเรียนต้องการมีความรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขภาพอนามัย เรื่องการปรับปรุงคุณภาพชีวิต ความรู้ในเรื่องการทำสวนผลไม้ เรื่องการประกอบอาชีพ และยังคงต้องการรักษาวัฒนธรรม ประเพณีของชาวชอง โดยเฉพาะประเพณีการแต่งงานแบบชอง และประเพณีการทำบุญหุง

นำทิพย์ พุ่มไม้ทอง (2533) ศึกษาเรื่อง “การสำรวจคุณภาพชีวิต และความต้องการทางการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ของชาวส่วยเขมรในบ้านแจแง และบ้านชำ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ “ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาคุณภาพชีวิตและความต้องการทางการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวส่วยเขมร และบ้านชำ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ โดยการประยุกต์การวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยการสังเกตสภาพชุมชน การสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า แต่เดิมชาวส่วยเขมรเคยมีถิ่นฐานอยู่ในแขวงอัตบือ จำปาศักดิ์ และสาละวัน ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ต่อมาได้อพยพมาสู่ประเทศไทย ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งปัจจุบันคือจังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ อุบลราชธานี ชาวส่วยเขมร หมู่บ้านแจแง และหมู่บ้านชำ ที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษามีถิ่นฐานอยู่ใกล้กับเขตแดนของประเทศสาธารณรัฐกัมพูชาประชาธิปไตย จึงได้รับเอาความเชื่อ วัฒนธรรมรวมทั้งภาษาพูดซึ่งเป็นภาษาเขมรมาด้วย และต่อมาภายหลังได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำกลุ่มชนของตนตามแบบอย่างชาวไทยอีสาน ผลการสำรวจคุณภาพชีวิตพบว่า ชาวส่วยเขมรในหมู่บ้านทั้ง 2 แห่งที่ศึกษา มีสภาพคุณภาพชีวิตค่อนข้างต่ำในทุกๆ ด้าน เมื่อพิจารณาตัวแปรในองค์ประกอบแต่ละด้านสรุปได้ว่า ในด้านร่างกายของชาวส่วยเขมร มีอาหารบริโภคไม่เพียงพอ ไม่สามารถฉีดวัคซีน ให้บุตรหลานได้ครบทุกชนิด และไม่นิยมนางแผนครอบครัว ในด้านสติปัญญา ชาวส่วยเขมรได้รับการศึกษาต่อโดยชาวส่วยเขมรจะได้รับการศึกษาเพียงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และส่วนใหญ่ไม่สามารถส่งบุตรหลานให้ได้รับการศึกษาในระดับสูง ทางด้านเศรษฐกิจพบว่า มีที่ดินทำกินน้อย รายได้ต่ำมีสภาพเป็นหนี้สิน ไม่มีทุนทรัพย์ที่จะทำการเพาะปลูกและบำรุงพันธุ์พืช ทางด้านสังคมพบว่า ส่วนใหญ่ใช้สิทธิในการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรแต่ยังใช้เหตุผลส่วนตัวในการเลือกตั้ง ทางด้านคุณธรรมซึ่งได้แก่ความเชื่อพบว่า กำลังประสบและ

ต้องการความช่วยเหลือมากที่สุดได้แก่ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากสภาพความยากจน รวมทั้งความต้องการความช่วยเหลือในด้านอาหารและแหล่งน้ำบริโภค

สำหรับความต้องการทางการศึกษาศึกษา ความเห็นของผู้ปกครองนักเรียนชาวส่วยเขมร สรุปได้ว่า มีความต้องการความรู้ทางด้านคุณธรรมมากที่สุด โดยเฉพาะความรู้ที่ให้เห็นประโยชน์ของความขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์ การไม่ทุจริต ความมีระเบียบวินัย รองลงมามีความต้องการความรู้ทางด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะความรู้ที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพเพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ในด้านนักเรียนชาวส่วยเขมรพบว่า มีความต้องการความรู้ทางด้านสังคมมากที่สุด โดยเฉพาะความรู้พื้นฐานในการอยู่ร่วมกันในชุมชนด้วยความสงบสุข รองลงมาต้องการความรู้ทางด้านคุณธรรมในเรื่องที่สอดคล้องกับความเห็นของผู้ปกครอง

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว จะพบว่า ความต้องการการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่โดยเฉพาะในชนกลุ่มน้อย มักจะเป็นเรื่องของชีวิตความเป็นอยู่มากกว่าการศึกษาต่อในระดับสูง และคนในกรุงเทพฯและชนบทก็มีความต้องการการศึกษาที่แตกต่างกัน

ตอนที่ 3 ความหมายและแนวทางการกำหนดนโยบาย

ความหมาย

“นโยบาย” ในความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 มาจากคำว่า “นย + อุปาย” หมายถึงอุปาย หรือกลเม็ดที่จะชี้ทางไปสู่วัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนในภาษาอังกฤษ มาจากคำว่า Policy มีความหมายว่าแนวทางปฏิบัติของบ้านเมือง หรือหมู่บ้าน

ฮาโรลด์ ลาสส์เวลล์ (Harold Lasswell) และอับราฮัม แคปเปลน (Abraham Caplan, 1970 :91) ได้ให้ความหมายว่า นโยบาย หมายถึง “แผนหรือโครงการที่กำหนดขึ้นอันประกอบด้วยเป้าหมาย คุณค่า และการปฏิบัติต่างๆ”

โทมัส ดาย (Thomas Dye, 1981 : 1) กล่าวว่า “นโยบายสาธารณะคือ สิ่งใดก็ตามที่รัฐบาลเลือกที่จะทำหรือไม่ทำ”

ไอรา ชาร์แคนสกี (Ira Sharkansky, 1970 : 1) ได้ให้ความหมายในแง่พฤติกรรมคล้ายกับ ดาย แต่มุ่งพิจารณาถึงบทบาทของรัฐบาลที่มีส่วนในด้านนี้โดยตรง โดยกล่าวว่า “นโยบายสาธารณะหมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่รัฐบาลจัดทำขึ้น เช่นบริการสาธารณะ การควบคุมกิจกรรมของบุคคลหรือธุรกิจเอกชน การแสดงออกในทางสัญลักษณ์ต่างๆ ตลอดจนการควบคุมกิจกรรมทางการเมืองแบบอื่นๆ”

เจมส์ อี แอนเดอร์สัน (James E. Anderson) ให้ความหมายของคำว่า “นโยบายสาธารณะ” ว่า คือ “แนวทางปฏิบัติที่รัฐบาลหรือหน่วยงานของรัฐได้กำหนดขึ้น โดยมีเจตนาเพื่อแก้

ปัญหา “ ซึ่งคล้ายกับ ความคิดของ อมร รักษาสัตย์ (อ้างถึงใน สร้อยขระฤก ธรรมานะ , 2540 : 142)

เดวิด อีสตัน (David Easton) ได้ให้ความหมายของคำว่า นโยบายของรัฐ ว่า คือ “ การจัดสรรคุณค่าต่าง ๆ ของสังคมที่มีผลบังคับตามกฎหมาย (authoritative allocation of Values) และ เป็นไปเพื่อสังคมส่วนรวม”

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ (2522 : 57) ได้ศึกษาความหมายของคำว่า นโยบาย คือ “ แนวการดำเนินงาน (Course of action) ซึ่งผู้มีอำนาจหน้าที่ได้เลือกขึ้นมาจากหนทางที่จะกระทำได้หลาย ๆ หนทาง และกำหนดขึ้นเพื่อให้ประชาชน และข้าราชการผู้ได้บังคับบัญชาถือปฏิบัติ “

กุลชน ชนาทงศร (2540 : 141) กล่าวว่า นโยบาย หมายถึง อุบายหรือกลเม็ดที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ได้พิจารณาเห็นว่าเป็นทางที่นำไปสู่เป้าหมายของส่วนรวมในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างเหมาะสมที่สุดแล้ว

ดังนั้น นโยบาย หรือ นโยบายสาธารณะ น่าจะหมายถึง แผนงานหรือแนวทาง การดำเนินงานที่หน่วยงานระดับบังคับบัญชา จัดทำขึ้นโดยมีเป้าหมายและแนวทางการปฏิบัติกว้าง ๆ เพื่อให้หน่วยงานระดับล่างได้ปฏิบัติตามให้เป็นไปในทำนองเดียวกัน เพื่อบรรลุในสิ่งซึ่งหน่วยงานบังคับบัญชาต้องการ

องค์ประกอบของนโยบายสาธารณะ

กุลชน ชนาทงศร (2519 :143-147) ได้สำรวจองค์ประกอบของนโยบายสาธารณะในทรรศนะของนักวิชาการหลายท่าน แล้วได้สรุปว่า นโยบายสาธารณะ ไม่ว่าจะเป็นนโยบายในด้านใดหรือประเภทใดก็ตาม ควรมีองค์ประกอบสำคัญอยู่อย่างน้อย 3 ประการด้วยกัน คือ

1. โครงการ หรือ แผนการต่าง ๆ ที่รัฐบาลของประเทศใดประเทศหนึ่งได้กำหนดขึ้นไว้เป็นการล่วงหน้า เพื่อเป็นแนวทางกว้าง ๆ ของการปฏิบัติต่าง ๆ ที่จะตามมาในอนาคต
2. ประกอบด้วยเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่พึงปรารถนา ซึ่งจะต้องเป็นเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของชาติหรือของประเทศ
3. นโยบายสาธารณะ จะต้องประกอบไปด้วย ข้อความต่าง ๆ ที่ ได้บ่งชี้ หรือแสดงให้เห็นถึงผลประโยชน์ของชาติในขณะนั้น ๆ

ลักษณะของการกำหนดนโยบาย

อุทัย บุญประเสริฐ (2527 :15-17) กล่าวว่า การกำหนดนโยบายอาจกำหนดเป็นลักษณะวิธีได้ 2 แบบ ที่สำคัญ ๆ คือ แบบที่กำหนดในลักษณะเน้นแนวทางกว้าง ๆ (blessing) และแบบที่กำหนดเฉพาะกรณี (Indicative) หรือเฉพาะเรื่อง

การกำหนดนโยบายในทางปฏิบัติ อาจกำหนดได้ทุกระดับขององค์การ เช่น นโยบายระดับประเทศ (national) ซึ่งเป็นนโยบายส่วนรวม นโยบายระดับสาขา (sector) นโยบายระดับภาค (regional) ระดับหน่วยงาน (institutional) และระดับสาขาหรือหน่วยงาน นโยบายซึ่งอยู่ใกล้ระดับปฏิบัติการ (operation unit) มากเพียงใด ลักษณะนโยบายจะมีแนวโน้มไปทางด้านนโยบายแบบจำเพาะเจาะจงมากยิ่งขึ้น ข้อความจะชัดเจน สอดคล้องกับปัญหา และความต้องการ มักจะแสดงถึงลักษณะเฉพาะจนหน่วยปฏิบัติสามารถเข้าใจได้อย่างชัดเจนว่าให้เลือกดำเนินการในแนวใด ไม่ให้ดำเนินการในลักษณะใด ทั้งนี้เพื่อสามารถนำไปปฏิบัติได้ถูกต้อง (สุรางคนางค์ มั่นขานนท์, 2537 : 46)

ส่วนกระบวนการในการกำหนดนโยบาย มีผู้กล่าวถึงดังนี้

อายสโตน (Eystone, 1942:40) ได้กำหนดขั้นตอนของการกำหนดนโยบายไว้ 4 ขั้นตอนคือ

1. การประเมินความสำคัญของปัญหา
2. การตรวจสอบทางเลือก
3. ตัดสินใจเลือกทางเลือก
4. การลงมือปฏิบัติในการกำหนดนโยบาย

ลาสเวลล์ (Lasswell, 1951 :1) ได้จำแนกกระบวนการในการกำหนดนโยบายก่อนที่จะนำนโยบายไปปฏิบัติไว้ 5 ขั้นตอนคือ

1. การกำหนดเป้าหมายให้ชัดเจน
2. การประเมินสถานการณ์ที่จะสามารถกระทำได้
3. การจัดลำดับและให้น้ำหนักความสำคัญของทางเลือก
4. ตัดสินใจเลือกทางเลือกที่จะสามารถนำไปปฏิบัติดำเนินการได้
5. การประกาศใช้เป็นนโยบาย

ลินด์ บอห์ม (Linblom, 1968:4) ได้จำแนกขั้นตอนต่าง ๆ ของการกำหนดนโยบายออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นการประเมินผลเบื้องต้นหรือการค้นหาปัญหาที่เกิดขึ้น (appraisal) การศึกษาปัญหาโดยค้นหาสาเหตุของปัญหานั้น ๆ ว่า เกิดขึ้นจากอะไร และมีวิธีการหรือมาตรการแก้ปัญหานั้น ๆ ได้อย่างไรบ้าง แล้วจึงกำหนดวัตถุประสงค์ในการแก้ปัญหานั้น ๆ

2. การบ่งชี้เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของนโยบาย (identification) เป็นการตั้งเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการแก้ปัญหา นั้น ๆ ไว้อย่างชัดเจนแน่นอน
3. การรวบรวมทางเลือกนโยบายที่คาดว่าจะบรรลุเป้าหมายได้ในการวาง หรือกำหนดนโยบายทางเลือกต่าง ๆ นั้นทุกทางเลือกของนโยบายจะต้องสอดคล้องสัมพันธ์กับเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์
4. การกำหนดนโยบาย ผู้กำหนดนโยบาย จะเลือกนโยบายที่ดีที่สุดจากบรรดาทางเลือกนโยบายต่าง ๆ ที่มีอยู่

ดรอร์ (Dror , 1968 :163-194) ได้กำหนดขั้นตอนของการกำหนดนโยบายไว้ 2 ขั้นตอนใหญ่ ๆ คือ ขั้นตอนการเพื่อกำหนดนโยบาย (Metapolicymaking) ขั้นตอนการกำหนดนโยบาย (policymaking) โดยในแต่ละขั้นจะแบ่งขั้นตอนย่อย ๆ ดังนี้ คือ

ในขั้นเตรียมการเพื่อกำหนดนโยบาย (metapolicymaking) จะประกอบด้วย 7 ขั้นตอนย่อย ๆ คือ

1. การตรวจสอบค่านิยม (processing values) ผู้กำหนดนโยบายจะต้องพิจารณาความสำคัญของค่านิยม ในการที่เริ่มกำหนดเป้าหมายและให้สามารถสัมฤทธิ์ผล
2. การตรวจสอบสภาพความจริง (processing reality) เป็นขั้นตอนที่สำคัญในการที่จะจำแนกระหว่างสภาพความเป็นจริง กับสภาพความจริงตามความคิดเห็นของตนเอง
3. การตรวจสอบประมวลผลปัญหา (processing problem) ความสำคัญของผู้กำหนดนโยบาย ก็จะต้องพยายามเชื่อมโยงในสิ่งที่ตนเองคิดว่าเป็นปัญหา กับปัญหาที่เป็นจริง ๆ และพยายามที่จะแก้ไขปัญหานั้น
4. ดำเนินการตรวจสอบและพัฒนาทรัพยากร
5. กำหนดและประเมินรูปแบบ หรือระบบ โครงสร้างของการกำหนดนโยบาย (designing and evaluating the policy making system) เพื่อให้สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับความเป็นไปเปลี่ยนแปลงผันแปรในปัญหา ค่านิยม และทรัพยากร
6. จัดสรรปัญหา ค่านิยม และทรัพยากร (allocating problem, values and resources) สำหรับหน่วยกำหนดนโยบายต่าง ๆ ทั้งนี้ รวมถึงการพิจารณาว่าปัญหาใดเกี่ยวข้องกับค่านิยมส่วนใด
7. พิจารณา กำหนดแนวทาง การกำหนดนโยบาย (determining policy making strategy)

ขั้นการกำหนดนโยบาย (policy making stage) ประกอบด้วยขั้นตอนย่อย ๆ 7 ขั้นตอนด้วยกัน คือ

1. การแบ่งสรรทรัพยากรให้กับทุกขั้นตอนของขั้นการกำหนดนโยบาย
2. กำหนดเป้าหมายปฏิบัติการ เพื่อช่วยให้สามารถกำหนดเป้าหมายของนโยบายได้อย่างชัดเจนและมีความเป็นไปได้ในขั้นปฏิบัติการมากขึ้น และมีการจัดลำดับความสำคัญไว้เป็นแนวทางด้วย
3. กำหนดกลุ่มของค่านิยมที่สำคัญ ๆ และค่านิยมอื่น ๆ ที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับกา
กำหนดนโยบาย
4. สำรวจแนวทางในการปฏิบัติหลาย ๆ ทาง และหาทางเลือกที่เหมาะสมที่สุด
5. วิเคราะห์ผลประโยชน์และค่าใช้จ่ายของแต่ละหนทางเลือก (benefits and costs)
6. เปรียบเทียบผลประโยชน์ และค่าใช้จ่ายพร้อมทั้งกำหนดหรือระบุทางเลือกที่ดีที่สุด
7. ประเมินผลประโยชน์ และค่าใช้จ่ายเปรียบเทียบกับมาตรฐาน ซึ่งเป็นเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ถ้าไม่ได้มาตรฐานก็จะต้องมีการวิเคราะห์ตรวจสอบกันใหม่

แอนเดอร์สัน (Anderson , 1975 : 55) ได้กล่าวถึงการกำหนดนโยบายว่า จะประกอบไปด้วยสาระสำคัญ 4 ประการ คือ

1. การรวบรวมปัญหา
2. การเสนอร่างนโยบาย
3. การเลือกทางเลือกเพื่อตัดสินใจนโยบาย
4. การประกาศใช้เป็นนโยบาย

เบเกอร์และคณะ (Baker et al , 1975 : 28) ได้กล่าวว่า การกำหนดนโยบาย จะเป็นการตอบสนองต่อเป้าหมายของสังคม และความต้องการของสังคม ดังมีขั้นตอนในการปฏิบัติดังนี้

1. กำหนดเป้าหมายและความต้องการ กำหนดเกณฑ์ในการที่จะกระทำและนำไป
วิเคราะห์
2. เลือกทางเลือก และวิเคราะห์ทางเลือก
3. ตัดสินใจนโยบาย และหาแหล่งทรัพยากร

ดาย (Dye, 1981 : 340) ได้กล่าวถึงกระบวนการกำหนดนโยบายว่า ประกอบด้วย

1. ชั้นการระบุปัญหา เป็นการจำแนกปัญหา นโยบาย โดยดูจากความต้องการของมหาชนที่ ต้องการให้รัฐบาลกระทำ
2. ชั้นการจัดทำข้อเสนอ นโยบาย โดยการริเริ่มและพัฒนาการนโยบายจากการวางแผน นโยบายขององค์การของรัฐ
3. ชั้นประกาศเป็นนโยบาย การทำนโยบายให้ถูกต้องตามกฎหมาย

ดันน์ (Dunn, 1981 :44-50) ได้เน้นถึงความสำคัญและความสัมพันธ์ของข้อมูลนโยบาย (policy-relevant information) ในกระบวนการของนโยบาย โดยเฉพาะในด้านการกำหนดนโยบาย ดันน์ได้กล่าวถึงขั้นตอนในกำหนดนโยบายไว้ 5 ขั้นตอน คือ

1. การกำหนดโครงสร้างของปัญหาโดยการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและแนวทาง แก้ไขเพื่อให้การจำแนกและระบุปัญหาได้ชัดเจน
2. การตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับสาเหตุและผลของนโยบายที่ผ่านมา
3. การทำนายสภาพแวดล้อม และผลลัพธ์ของชุดการปฏิบัติ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต สำหรับทางเลือกจะก่อให้เกิดผลดีผลเสียอย่างไร ต้องใช้ความรู้จากสาขาวิชาต่าง ๆ มากมาย เพื่อ ประกอบการตัดสินใจ
4. การกำหนดทางเลือกนโยบาย เพื่อนำไปปฏิบัตินั้นขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของทางเลือก และสถานการณ์หรือสภาพแวดล้อมที่ปรากฏอยู่ โดยพิจารณาถึงทางเลือกที่จะนำไปใช้ได้อย่างมี ประสิทธิภาพมากที่สุด มีความสอดคล้องกับสถานการณ์ทางการเมือง สภาพแวดล้อมและค่านิยมของ ผู้ตัดสินใจ

5 การจัดทำเป็นนโยบาย

จากกระบวนการในการกำหนดนโยบายดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า ขั้นตอนที่สำคัญใน การกำหนดนโยบายประกอบด้วย

1. ชั้นการระบุปัญหา
2. ชั้นการรวบรวมข้อมูลข่าวสาร
3. ชั้นการเสนอทางเลือก
4. ชั้นการตรวจสอบตัดสินใจทางเลือก
5. ชั้นการจัดทำนโยบาย
6. ชั้นการประกาศใช้นโยบาย

ตอนที่ 4 การวิเคราะห์เชิงระบบ

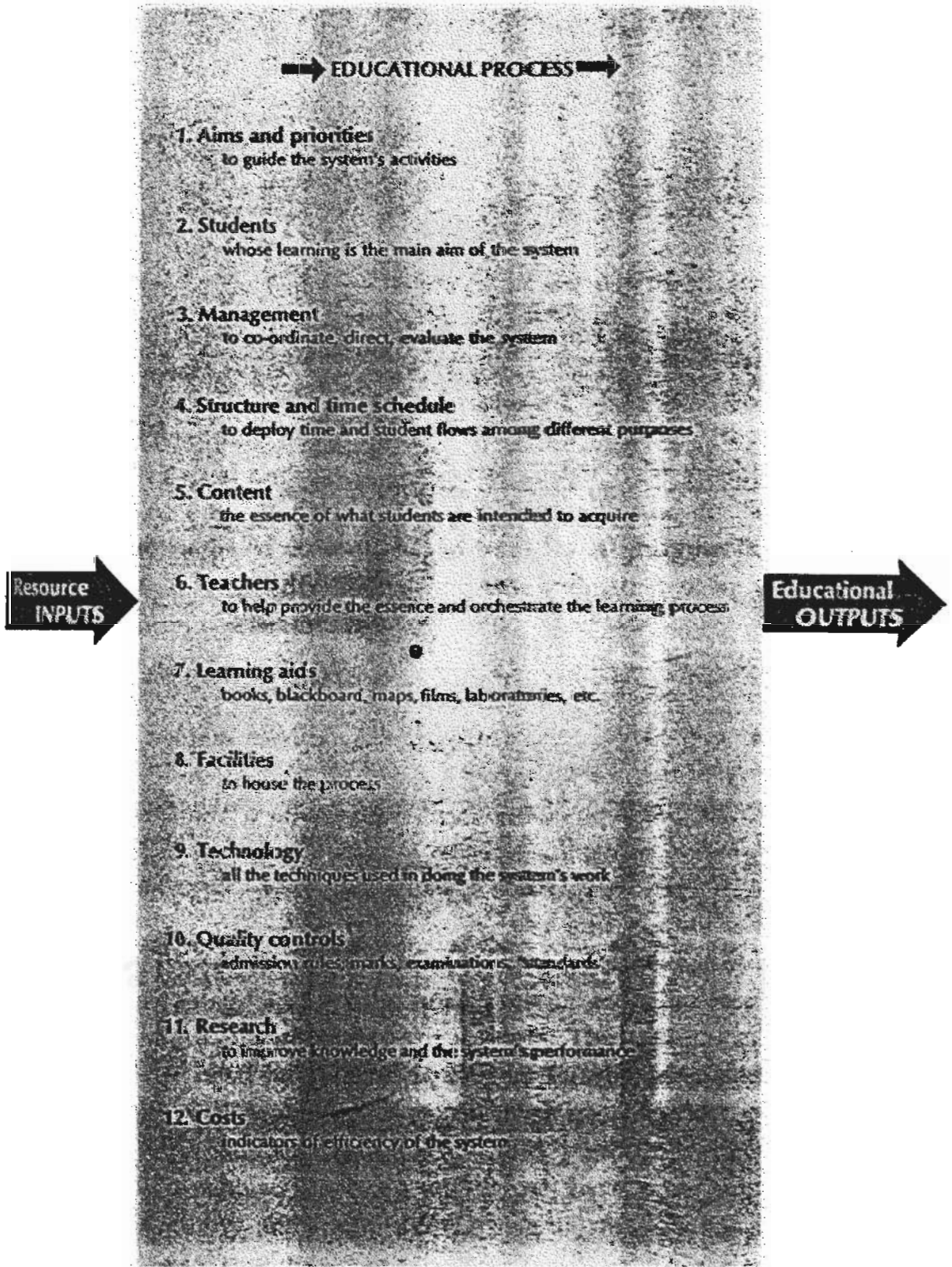
การวิเคราะห์การศึกษาในเชิงระบบ เป็นแนวทางหลักประการหนึ่งในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ ระหว่างการศึกษา กับสังคม อันจะนำไปสู่การกำหนดนโยบายทางการศึกษาในที่สุด ได้ และได้มีนักวิชาการหลายท่านที่เสนอแนวการวิเคราะห์ดังกล่าว อย่างไรก็ตามแนวทางหนึ่งที่ได้รับการยอมรับในหมู่นักการศึกษาได้แก่ แนวทางที่ ฟิลิป เอช คูมบ์ส (Philip H. Coombs) ได้นำเสนอไว้ในหนังสือ ชื่อ “ The World Educational Crisis : A Systems Analysis” ซึ่งได้ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1968 เป็นครั้งแรก สาระสำคัญมีดังนี้คือ

ระบบการศึกษาในความคิดของคูมบ์ส ไม่ได้หมายถึงการศึกษาในระบบ เช่น การศึกษาระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ระดับอุดมศึกษา การศึกษาทั่วไปและการศึกษาเฉพาะเท่านั้น แต่ยังหมายถึง การฝึกอบรมแรงงาน ช่างนา การฝึกหัด อ่านเขียน การฝึกอบรมระหว่างการทำงาน ฯลฯ ซึ่งถือว่าเป็นการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งพิสูจน์ได้ว่าเป็นทางหนึ่ง ที่ชี้มาเรียกความสนใจในความสำคัญของมัน แต่ในหนังสือเล่มนี้ คูมบ์ส กล่าวถึง การศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นส่วนใหญ่ และได้ชี้ให้เห็นวิธีใหม่ในการพิจารณาระบบการศึกษาในโรงเรียน คือการวิเคราะห์ปัจจัยเบื้องต้น กระบวนการและผลผลิต และปฏิสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้งสาม และสภาพแวดล้อมของสังคม (ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ , 2535)

คูมบ์ส ได้เสนอแผนภูมิที่ 1 เพื่อวิเคราะห์แนวคิดการวิเคราะห์เชิงระบบ โดยระบุถึง หุดของปัจจัยเบื้องต้น (input) จากสังคมที่นำเข้าสู่กระบวนการการศึกษา (process) เพื่อผลิตกำลังคน และองค์ความรู้ที่สังคมวางเป้าหมายไว้ (output)

สถาบันวิทยบริการ
 าลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Chart 1. The major components of an educational system

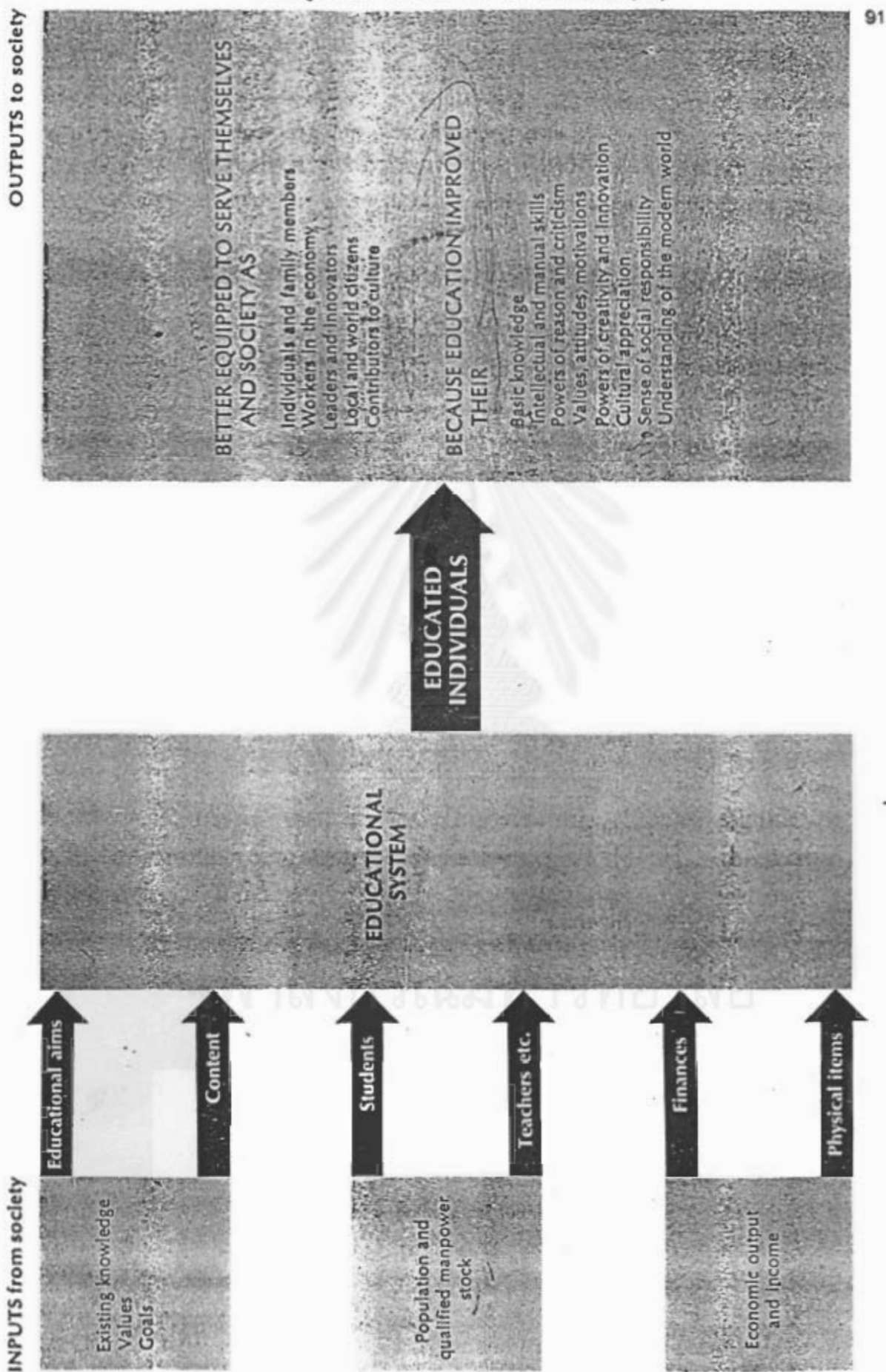
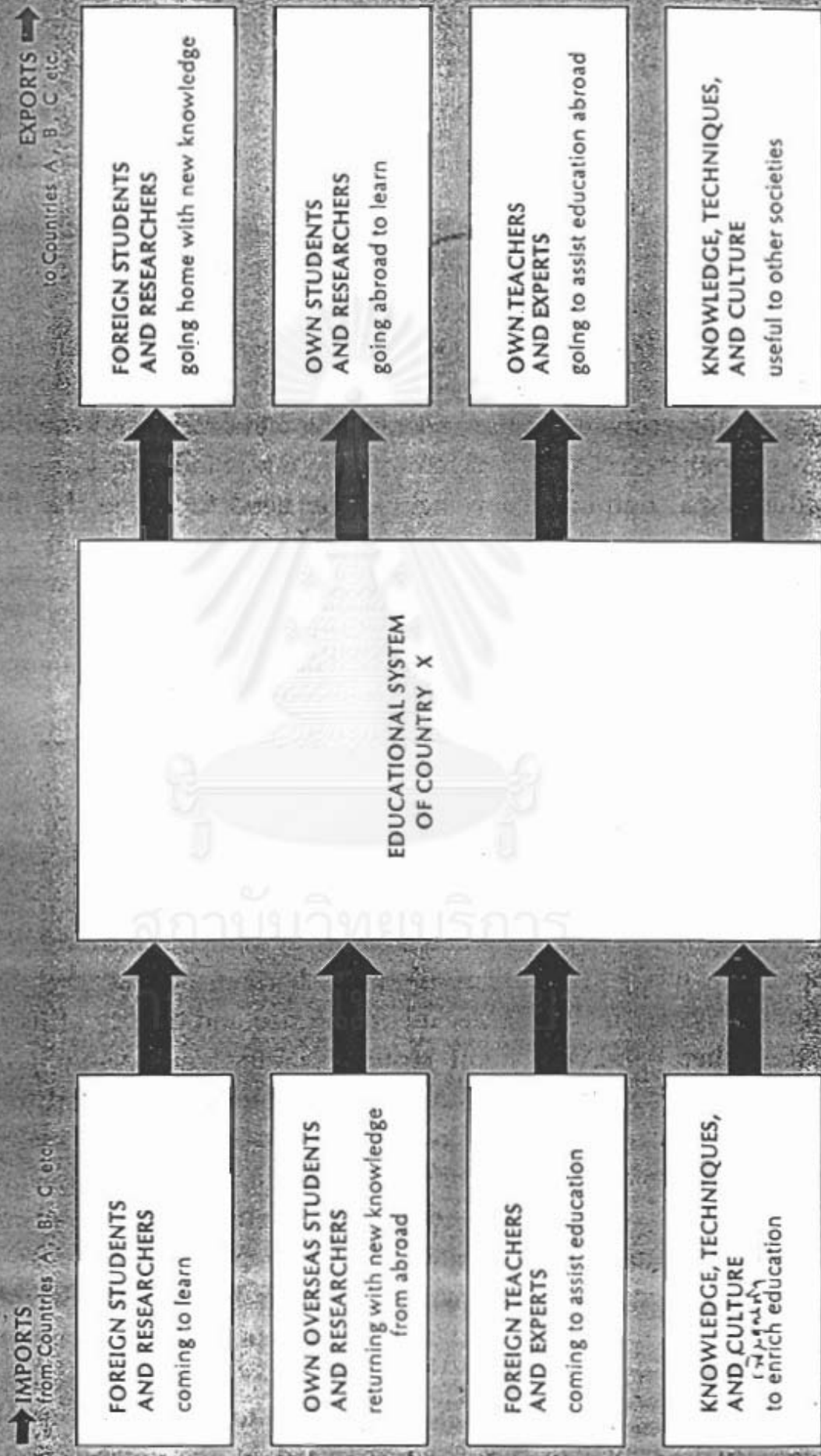

Chart III. The interdependence of educational systems of the world

จากแผนภูมิที่ 1 และ 2 จะเห็นว่า คุมบัต ได้นำเอาตัวแปรในองค์ประกอบต่างๆ มาอธิบาย ดังนี้

ปัจจัยเบื้องต้น (input) คือ ความรู้ที่มีอยู่ ค่านิยม เป้าหมายของสังคมที่มีอยู่เดิม เป็นตัวกำหนดจุดมุ่งหมายและเนื้อหาการศึกษา ปริมาณประชากรและ กำลังคนที่มีคุณสมบัติตามที่ต้องการ กำหนดปัจจัยเกี่ยวกับนักเรียน ครู และบุคลากรทางการศึกษา ผลผลิตด้านเศรษฐกิจและรายได้ กำหนดการเงินและปัจจัยต่าง ๆ ทางกายภาพ ปัจจัยเบื้องต้นทั้ง 3 ส่วน จะร่วมกันกำหนดการศึกษา ที่เป็นกระบวนการซึ่งจะผลิตกำลังคนและความรู้เข้าสู่สังคมต่อไป

กระบวนการ (process) คือ จุดมุ่งหมายและการจัดลำดับความสำคัญ นักเรียน การจัดการ การกำหนดโครงสร้างและช่วยระยะเวลาของการได้รับการศึกษา เนื้อหาวิชา ครู สื่อและอุปกรณ์ การสอน สิ่งอำนวยความสะดวก เทคโนโลยี การควบคุมคุณภาพ การวิจัยและ ค่าใช้จ่าย ซึ่งเป็นกระบวนการทางการศึกษาที่จะผลิตบุคคลที่ได้รับการศึกษา ซึ่งจะก่อให้เกิดผลผลิตทางสังคมที่สำคัญ

ผลผลิต (output) คือ การเตรียมบุคคลเหล่านั้นเพื่อสนองสังคม ในฐานะปัจเจกบุคคล (individuals) เพื่อเป็นสมาชิกของครอบครัว แรงงานภาคในเศรษฐกิจ ผู้มา และนักนวัตกรรมพลเมืองที่ดีของท้องถิ่นและของโลก ทำหน้าที่ทำนุบำรุงวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะการศึกษาปรับปรุงในสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ให้กับ นักเรียน คือ ความรู้พื้นฐาน สติปัญญาและทักษะ การทำงานด้วยมือ เพิ่มความสามารถในการใช้เหตุผล วิเคราะห์ วิจารณ์ มีค่านิยม ทศนคติ แรงจูงใจ เพิ่มความสามารถในการสร้างสรรค์และ ความสามารถในการเชิงนวัตกรรม มีความซื่อสัตย์ในวัฒนธรรม มีจิตสำนึกในการรับผิดชอบต่อสังคม มีความเข้าใจต่อโลกสมัยใหม่

เมื่อพิจารณาจากแผนภูมิที่ 3 พบว่าระบบการศึกษาที่มีความสัมพันธ์กันในระดับโลกนั้น คือ การศึกษาของประเทศใดประเทศหนึ่งเกิดขึ้นจากปัจจัยร่วมกัน ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยภายในประเทศและของต่างประเทศ ดังนี้

ปัจจัยเบื้องต้น (input) คือ นักเรียน และนักวิจัยจากต่างประเทศที่เข้ามาเรียนในประเทศ ผู้เรียนและนักวิจัยในประเทศที่กลับมาพร้อมทั้งความรู้ใหม่จากต่างประเทศ ครูและผู้เชี่ยวชาญที่เข้ามาช่วยเหลือด้านการศึกษา ความรู้ เทคนิคและวัฒนธรรม ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับทางการศึกษา

กระบวนการ (process) คือ ระบบการศึกษาของประเทศใดประเทศหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยภายในประเทศและของต่างประเทศ

ผลผลิต (output) คือ ผู้เรียนและนักวิจัยที่กลับประเทศพร้อมทั้งความรู้ใหม่ ๆ ผู้เรียนและนักวิจัยในประเทศที่เดินทางไปเรียนเพิ่มเติมยังต่างประเทศ ครูและผู้เชี่ยวชาญในประเทศที่ออก

ไปช่วยในด้านการศึกษาของต่างประเทศ ความรู้ เทคนิคและวัฒนธรรมที่เป็นประโยชน์ ต่อสังคม
อื่น ๆ (Philip H. Coombs, 1970)

หลังจากที่ คุมบ์ส ได้เสนอแนวคิดการวิเคราะห์ในหนังสือดังกล่าว ปรากฏว่าได้เกิด
การเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านสภาพแวดล้อมและการศึกษาที่ทำให้ คุมบ์ส ต้องทบทวนแนวคิดใหม่
โดยปรากฏการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ซึ่งคุมบ์สได้กล่าวไว้ในหนังสือ ชื่อ "The World Crisis in
Education : The View from the Eighties" ในปี ค.ศ. 1980 ซึ่ง ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้แปลไว้ในปี
พ.ศ. 2535 ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงใหม่ในสภาพแวดล้อมของ การศึกษา

คุมบ์ส ได้กล่าวไว้ในหนังสือดังกล่าวรายละเอียดดังนี้

เราจะไม่สามารถประเมินความเข้มแข็ง และจุดอ่อนของการศึกษาได้ถูก
ต้อง และเราจะไม่สามารถวางแผนการศึกษาได้ผลดี ถ้าเราไม่ได้ศึกษาและวิเคราะห์
พลังสำคัญ ๆ ในโลก ซึ่งเร่งรัดระบบการศึกษา และหล่อหลอมรูปร่างของมันในอนาคต
พลังดังกล่าวนี้ บางอย่างก็เกิดขึ้นเองในแต่ละประเทศ แต่บางอย่างก็แผ่ขยายในระดับ
นานาชาติ ซึ่งจะมีผลต่อเนื่องไปถึงประเทศต่าง ๆ อีกหลายประเทศ หัวข้อย่อย ต่อไป
นี้ เป็นการบรรยายของคำประกอบที่มีผลทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการศึกษา ทั่วโลก
ระหว่างทศวรรษ 1960 ถึง 1980 หัวข้อที่ยกมากล่าวนี้ จะ ได้อภิปรายอย่างละเอียด เมื่อผู้
เขียนได้หยิบยกเรื่องนั้นมาพิจารณาในตอนหลัง

1.1 ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ 4 ประการที่เกิดขึ้นในทศวรรษ 1970 ทำให้
ให้เกิดผลกระทบต่อการศึกษาอย่างใหญ่หลวง ผลกระทบนี้ยังจะมีความเข้มข้นอยู่ต่อ
ไป ความเปลี่ยนแปลงประการแรกได้แก่ การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และน่ากลัวที่
เกิดขึ้นในทศวรรษ 1970 กล่าวคือ ระบบเศรษฐกิจของประเทศทั้งปวงในโลก ประสบ
กับสภาพของการขาดแคลนกำลังคนอยู่ในระยะหนึ่ง แต่ในเวลาต่อมา กลับเผชิญกับ
ปัญหาการมีกำลังคนเกินความต้องการ ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้ ระบบการศึกษาได้
ผลิตกำลังคนในระดับมัธยมศึกษา และระดับหลังมัธยมศึกษา เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว
จำนวนคนที่ผลิตออกมานั้น นอกจากจะขาดใช้การขาดแคลนกำลังคน ซึ่งเกิดขึ้นในตอน
หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และ หลังตอนที่ได้รับเอกราชใหม่ ๆ ได้ครบถ้วนแล้ว ระบบ
การศึกษา ยังได้ผลิตกำลังคนเพิ่มขึ้นต่อไป จนมีจำนวนมากกว่าตำแหน่งงานที่ระบบ
เศรษฐกิจสร้างขึ้นอย่างมากมาย ปรากฏการณ์ที่เรียกว่า การว่างงานของผู้ได้รับการ

ศึกษาได้แพร่ขยายจากประเทศหนึ่งไปสู่ประเทศหนึ่ง ค่อยไปเรื่อย ๆ ทำให้นักศึกษา และครอบครัวของเขา เกิดความเป็นห่วง และความกังวลใจอย่างกว้างขวาง รวมทั้ง ก่อให้เกิดปัญหาทางการเมือง และ ปัญหาจิตวิทยาแก่รัฐบาล และระบบการศึกษาอย่าง น่ากลัวด้วย

ความเปลี่ยนแปลงประการที่ 2 เป็นปัญหาสืบเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลง ประการที่ 1 คือ เกิดความเปลี่ยนแปลงในการเคลื่อนไหวกำลังคน ในระดับนานาชาติ ในทศวรรษ 1970 ปริมาณของสมองไหล (brain drain) จากประเทศกำลัง พัฒนาไปสู่ประเทศที่พัฒนาแล้ว มีอัตราการลดต่ำลงมาก ประเทศ ในยุโรปตะวันตก และอเมริกาเหนือ ซึ่งก่อนนี้ยินดีต้อนรับผู้มีสติปัญญา ซึ่งได้รับการศึกษาสูงจาก ประเทศกำลังพัฒนา ได้หันกลับไปใช้มาตรการจำกัดการย้ายถิ่นเข้าสู่ประเทศของตน ใน บางกรณี ถึงกับจับไล่ "ทนายที่มาจากเยี่ยงแขก" ออกนอกประเทศ บางกรณีก็ใช้ มาตรการจำกัดจำนวนนักเรียนต่างประเทศที่กำลังเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในเวลาเดียวกัน ตลาดแรงงานใหม่ ก็เกิดขึ้นในประเทศ ผู้ผลิตน้ำมันซึ่งร่ำรวยมหาศาล โดยเฉพาะ ประเทศในแถบตะวันออกกลาง กำลังคนซึ่งเป็นที่ต้องการ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญทาง เทคนิค ครู และช่างฝีมือจากประเทศต่าง ๆ เช่น อินเดีย ปากีสถาน บังกลาเทศ และ เกาหลีใต้ ประเทศเหล่านั้นมิได้พิจารณาว่า การออกไปทำงานนอกประเทศเป็นการ สมองไหล แต่มองเห็นว่าเป็นการส่งออกที่ได้ผลกำไรสูง ถึงกับต้องมีการต่อรองกัน ใน ระดับรัฐบาล ต่อรัฐบาล ผลก็คือ ประเทศผู้นำเข้ากำลังคนเหล่านั้น ต้องจ่ายค่าจ้างเป็น เงินตราสกุลแข็ง และประเทศผู้ส่งออกก็แก้ปัญหาการว่างงาน ของผู้ได้รับการศึกษาซึ่ง เป็นปัญหาอัน รุกขุ่นทางการเมือง ให้ทุเลาเบาบางลงได้

ความเปลี่ยนแปลงประการที่ 3 เป็นปัญหาสำคัญ ซึ่งมีผลกระทบอย่าง รุนแรงต่อระบบการศึกษาทุกหนทุกแห่ง และทำให้ปัญหาการว่างงานของผู้ได้รับการ ศึกษา ทวีความรุนแรงขึ้นอย่างมากมาช ปัญหานั้นเกิดจากการขึ้นราคาน้ำมันอย่างฉับ พลัน ซึ่งทำให้เกิดการหยุดชะงักทางเศรษฐกิจทั่วโลก คู่กับภาวะเงินเฟ้ออย่างรวดเร็ว ซึ่งเกิดขึ้นใน ค.ศ. 1973 ไปจนถึงทศวรรษนั้น เท่านั้นยังไม่พอสภาพการนี้ยังมีอายุต่อ เนื่องไปจนถึงทศวรรษ 1980 ด้วย อัตราการเจริญทางเศรษฐกิจที่ลดลงทั่วโลกไม่ว่าจะ เป็นในประเทศที่พัฒนาแล้ว หรือ ประเทศที่กำลังพัฒนาก็ตาม ทำให้เกิดข้อขัดข้องต่าง ๆ ในด้านการค้าระหว่างประเทศ การไหลเวียนของเงินทุน และอัตราการแลกเปลี่ยนเงิน ตรา ข้อขัดข้องเหล่านี้ มีผลร้ายแรง ถึงขั้นทำให้ ระบบการเงินของโลกถ่มสะเทือน สภาพการหยุดนิ่งทางเศรษฐกิจคู่กับภาวะเงินเฟ้อเช่นนี้ กระทบกระเทือนระบบการ

ศึกษาอย่างสำคัญ 2 ประการ คือ 1) การจ้างงานสำหรับผู้จบการศึกษาใหม่ ๆ มีปริมาณลดลง และ 2) ทำให้ค่าใช้จ่าย และงบประมาณการศึกษา สูงขึ้นกว่าเดิมมาก ปรากฏการณ์นี้ทำให้เกิดความทุกข์ระทมในประเทศที่พัฒนาแล้วเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะประเทศในยุโรปตะวันตก ซึ่งกำลังเปลี่ยนระบบการศึกษา จากการผลิตผู้นำทางปัญญาไปสู่ระบบการศึกษาเพื่อมวลชนอย่างรวดเร็ว แต่ได้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงยิ่งกว่าในประเทศที่กำลังพัฒนาเกือบทั้งหมด ประเทศกลุ่มนี้มีรายได้จากการส่งสินค้าออกน้อยลง สภาพทางการค้าเสื่อมโทรม ค่าใช้จ่ายในการนำเข้าน้ำมันพุ่งขึ้นสูงลิ่ว ภาวะการว่างงานทวีขึ้น ความยากจนแสนสาหัสขยายตัวรวดเร็ว จำนวนครอบครัวที่ขาดไร้เพิ่มมากขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง งบประมาณของประเทศซึ่งต้องรับภาระเงินกู้จากภายนอกหนักอยู่แล้ว ยังเพิ่มสูงขึ้นจนรัฐบาล จะแบกภาระไว้ไม่ไหว งบประมาณของระบบการศึกษามีจำนวนเปอร์เซ็นต์สูงขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้ประชาชาติ และงบประมาณรายจ่ายของรัฐบาล ก็ได้รับความกระทบกระเทือนจากภาวะอันเลวร้ายทางเศรษฐกิจเหมือนกับกิจการด้านอื่น

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจประการที่ 4 ซึ่งจะมีผลกระทบยาวต่อการศึกษาและกรรณิจงานทำได้แก่ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ทั้งในประเทศที่พัฒนาแล้ว และประเทศที่กำลังพัฒนา ในกรณีของประเทศที่พัฒนาแล้ว รายได้ประชาชาติ ที่เกิดจากการอุตสาหกรรม ซึ่งก่อนหน้านี้ขยายตัวอย่างกว้างขวาง จนกลายเป็นองค์ประกอบอันดับหนึ่ง ที่ทำให้ความเจริญทางเศรษฐกิจเกิดแก่ประเทศ องค์ประกอบทางอุตสาหกรรมนี้ ได้หยุดชะงักลงในทศวรรษ 1970 ส่วนวิสาหกิจด้านบริการ ได้ขยายตัวมากอย่างไม่เคยปรากฏมาในกาลก่อน ผลที่เกิดขึ้นก็คือ การแบ่งแยกประเภทของงานอาชีพได้ขยายตัวห่างกันมากยิ่งขึ้น ระหว่างงานซึ่งต้องใช้เทคโนโลยีระดับสูง ซึ่งมีจำนวนจำกัด งานประเภทนี้ได้รับค่าตอบแทนสูง แต่ก็ต้องการการศึกษาวิชาเฉพาะอย่างสูงด้วย ในเวลาเดียวกัน งานที่ให้ผลตอบแทนต่ำกำลังมีจำนวนเพิ่มขึ้น งานประเภทนี้ต้องการการฝึกฝนน้อย แต่เป็นงานที่มีความจำเป็นต่อการให้บริการในด้านการประกอบอาหาร ซูเปอร์มาร์เก็ต และร้านสรรพสินค้าที่ขายของลดราคา

ประเทศกำลังพัฒนาส่วนมากก็ผ่านการแบ่งแยกของงานในทศวรรษ 1970 เช่นเดียวกัน ถึงแม้การเกษตร ซึ่งก่อนนี้เป็นองค์ประกอบที่ทำให้เกิดรายได้ประชาชาติส่วนใหญ่จะลดความสำคัญลงก็ตาม แต่แรงงานเกษตรซึ่งมรผลผลิตต่ำ มีรายได้ต่ำ มีจำนวนลดลงไปตามส่วน แรงงานเกษตรประเภทนี้ ยังเป็นแรงงานจำนวนมากของ

ประเทศอยู่อย่างเดิม ในขณะที่เดิวก่อนวิสาหกิจของภาคเศรษฐกิจที่ทันสมัยในเมืองกลับมีความเจริญขึ้นอย่างมากมา จนกลายเป็นองค์ประกอบใหญ่ที่ทำรายได้ประชาชาติให้สูงขึ้น วิสาหกิจประเภทนี้ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง และเครื่องจักรเครื่องยนต์เป็นจำนวนมาก จึงไม่ทำให้วิสาหกิจส่วนนี้เพิ่มการจ้างงานให้มากขึ้นตามส่วน เมื่อเป็นเช่นนี้คนวัยหนุ่มสาวที่ได้รับการศึกษาสูง จึงหางานที่มีรายได้สูง และมีความมั่นคงราบรื่นในภาคเศรษฐกิจที่ทันสมัยได้ยากมาก ยิ่งไปกว่านั้นการขยายตัวของระบบสื่อสารได้เผยแพร่ข่าวสารได้กว้างขวางขึ้น ข่าวสารเหล่านั้นทำให้ประชาชนมีความทะเยอทะยานมากขึ้นตามส่วน ทั้งรวมทั้งความต้องการในการศึกษาที่สูงขึ้นด้วย

1.2 การขาดเสถียรภาพและความผันผวนทางการเมือง

ความเปลี่ยนแปลงอย่างสับสนทางการเมือง กับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจทั่วโลกในทศวรรษ 1970 และต้นทศวรรษ 1980 ทำให้เกิดความกระทบกระเทือนต่อระบบการศึกษาเช่นเดียวกัน ความเปลี่ยนแปลงบางอย่างก็เกินไปโดยสงบ และมีผลในทางสร้างสรรค์ แต่ส่วนมากมักมีส่วนเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งทางการเมือง ทหารภายใน หรือภายนอกประเทศ ช่วงนี้เป็นช่วงแห่งการขาดความเชื่อมั่น และการทำลายสถาบันดั้งเดิมและ โครงสร้างแห่งอำนาจแบบเก่า ในขณะที่ประเทศใหม่กำลังแสวงหาเสถียรภาพทางการเมือง ประเทศเก่าก็พยายามรักษาระบบของตนไม่ให้พังทลายลง ในท่ามกลางลัทธิชาตินิยมที่เข้มข้นขึ้นอย่างหนึ่ง ความไม่มั่นคงและความเป็นปรปักษ์ในทางเศรษฐกิจอีกอย่างหนึ่ง รวมทั้งการกระทบกระทั่งทางวัฒนธรรม ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งภายในและภายนอก กระแสคลื่นแห่งการต่อต้านการกดขี่ และเสียงเรียกร้องของประชาชน ซึ่งขอมมีส่วนร่วมและขอความยุติธรรมเพิ่มขึ้นได้แพร่ขยายไปทั่วโลก จนทำให้เสถียรภาพทางการเมืองสั่นคลอนโดยทั่วไป

ในประเทศซึ่งกำลังพัฒนา นักเรียน นักศึกษา และครู มักเป็นแนวหน้าในกระบวนการของการต่อต้านสงครามการเมืองและการปฏิบัติอยู่บ่อย ๆ ตัวอย่างที่เห็นชัดเจนได้แก่ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปากีสถาน และบังกลาเทศ นอกจากนั้นก็คือ เหตุการณ์ในเอธิโอเปีย อิหร่าน ไปแลนด์ ซิติ นิการาควัว และเอลซัลวาดอร์

สำหรับประเทศที่พัฒนาแล้วนั้น ถึงแม้จะไม่ได้รับการกระทบกระเทือนจากความขัดแย้งทางทหารโดยตรง และความรุนแรงของการสู้รบมีน้อยกว่าอินโดจีนหรือตะวันออกกลางก็ตาม แต่ก็ประสบความยุ่งยากทางการเมือง และการก่อการร้ายอย่างหนัก ซึ่งมีผลร้ายแรงถึงขั้นทำให้สถาบันเก่าแก่หลายสถาบันคลอนแคลน ข้อ

ขัดแย้งภายในหลายอย่างเกิดจากการแตกแยกที่มีมาในประวัติศาสตร์ของชาติเหล่านั้น ความขัดแย้งดังกล่าวมีทั้งในด้าน วัฒนธรรม ภาษา ศาสนา และเชื้อชาติ ซึ่งทำให้เกิดความไม่มั่นคงภายในอย่างใหญ่หลวง ในทศวรรษ 1970 ตัวอย่างซึ่งเห็นได้ชัด ได้แก่ ไรร์แลนด์เหนือ ปัญหาประเภทเดียวกันแต่รุนแรงน้อยกว่า ได้แก่ ปัญหาของเบลเยียม เคนาดา ฮอลแลนด์ สเปน และความผูกพันของใจกลางเมืองใหญ่ในสหรัฐอเมริกา และอังกฤษ ซึ่งเวลานี้เป็นที่อยู่อาศัยอย่างหนาแน่นของชนกลุ่มน้อยผู้คือยโอกาส เชื้อชาติต่าง ๆ

โรงเรียนและสถาบันการศึกษาชั้นสูงต่างก็อยู่ท่ามกลางความสับสนทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองดังที่กล่าวมาแล้วทั้งสิ้น สถานศึกษาดังกล่าวมักถูกกล่าวหาว่าเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา หรือถูกโจมตีว่า ไม่สามารถจัดปัญหาไม่ให้เกิดขึ้นได้ สังคมมักขัดเขียดให้สถานศึกษารับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้นมากเกินไป เหตุ ไม่ว่าปัญหาอะไรจะเกิดขึ้น สังคมมักถือว่าเป็นความรับผิดชอบของสถานศึกษาเป็นส่วนใหญ่

ปรากฏการณ์ทางการเมืองอีกอย่างหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นทั่วโลก ในระยะหลังนี้ ทำให้เกิดภาระอันหนักแก่โรงเรียนของหลาย ๆ ประเทศ ได้แก่ การอพยพหลบภัย ของประชาชนในบางประเทศซึ่งไหลไปสู่ประเทศอื่นจำนวนมาก ประเทศซึ่งต้องรับผู้อพยพมิใช่จะมีภาระแต่เพียงเรื่องการจัดอาหาร ที่อยู่อาศัย และความสะอาดขั้นพื้นฐานบางอย่างให้แก่ผู้อพยพเหล่านั้นเท่านั้น แต่ยังต้องหางานให้เขาเหล่านั้นทำเพื่อเลี้ยงตัวได้อีกด้วย นอกเหนือไปกว่านี้ยังต้องตอบสนองความต้องการการศึกษาให้แก่บุตรหลานของผู้อพยพเป็นการด่วนด้วย จุดเริ่มต้นของปัญหาก็คือ เด็กอพยพไม่สามารถปรับตัวในทางภาษาและวัฒนธรรมได้ โรงเรียนก็ประสบความลำบากอย่างแสนสาหัส ในการปรับปรุงการเรียนการสอนให้แก่เด็กอพยพและการสนองความต้องการให้แก่เด็กพื้นเมืองในเวลาเดียวกัน สิ่งที่น่าพิศวงเป็นอย่างยิ่งก็คือ กระบวนการปรับตัวที่ต่างฝ่ายต่างหันหน้าเข้าหากัน ในที่ต่าง ๆ นั้นก้าวหน้าไปอย่างดี เหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะนักเรียนและครู มีความสามารถในการปรับตัว ได้ดีกว่าผู้ใหญ่โดยทั่วไปก็ได้

พัฒนาการทางการเมืองที่สำคัญที่สุดประการหนึ่ง ในทศวรรษ 1970 อาจเกิดจากการที่ประเทศในโลกระวันคด รับรองฐานะทางการเมืองของสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งเป็นประเทศใหญ่มีประชากรประมาณ 1 ใน 4 ของประชากรทั่วโลก ถ้าประเทศนี้ถูกกีดกันไม่ให้มีส่วนร่วมในกิจการนานาชาติแล้ว ความพยายามที่จะสร้างสันติภาพดาวารในโลก หรือการลดความไม่เท่าเทียมกันภายในประเทศ และการจัดความเหลื่อมล้ำระหว่างชาติย่อมจะทำให้เกิดเป็นมรดกเป็นผลได้ยาก การเปิดประเทศจีน

ให้แก่โลกตะวันตก ทำให้การศึกษาแตกกิ่งก้านสาขาออกไปมาก แต่แต่ละฝ่ายได้รับผลประโยชน์จากการแลกเปลี่ยนความรู้กันได้อย่างรวดเร็ว ประเทศอื่น ๆ ทั่วโลกได้เรียนรู้จาก ประสบการณ์ในการพัฒนาของประเทศจีนอย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องบูรณาการ ระหว่างการศึกษาในโรงเรียนกับการศึกษานอกโรงเรียน ผนวกเข้ากับการพัฒนาชุมชนเพื่อเพิ่มผลผลิตด้านอาหาร การส่งเสริมสุขภาพ การวางแผนครอบครัว และการสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานอื่น ๆ ประเทศจีนเองก็ได้รับผลตอบแทนมากมาย ด้วยการส่งนักศึกษาและผู้เชี่ยวชาญไปศึกษาดูงานในต่างประเทศ เพื่อรับเอาความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และด้านอื่น ๆ จากนักวิชาการในโลกตะวันตก

1.3 การเปลี่ยนแปลงของประชากร

องค์ประกอบของประชากรเป็นพลังงานมหาศาล ที่ส่งผลกระทบต่อการศึกษาในทศวรรษ 1970 อย่างหนัก พลังนี้เคลื่อนไหวในประเทศอุตสาหกรรมและประเทศที่กำลังพัฒนาในทิศทางที่ตรงกันข้าม

การเพิ่มประชากรแบบระเบิดในระบะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้นักวิชาการคาดคะเนจำนวนประชากรไว้ต่ำเกินไป ทศวรรษ 1960 นักวิชาการเหล่านั้นคิดว่าตนได้วางแผนการขยายตัวทางการศึกษา ในรอบสองทศวรรษต่อไปให้แก่ภาคพื้นที่ยี่กำลังพัฒนาแต่ละภาคพื้นไว้สูงมากแล้ว แต่ในระยะต่อมาาระบบการศึกษาของภาคพื้นเหล่านั้น กลับประสบความลำบากอย่างใหญ่หลวงในการจัดหาที่เรียนให้ได้ตามอัตราเดิม ทั้งนี้เพราะเด็กในวัยเรียนได้เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว การที่จะจัดให้เด็กเข้าเรียนได้สูงกว่า อัตราเดิม เพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ จึงเป็นสิ่งที่ยากยิ่งขึ้นไปอีก การจัดการศึกษาให้ทันเค้เหมาะกับการเพิ่มของประชากรจึงกลายเป็นการแข่งขันอย่างเข้มข้นในทศวรรษ 1970 ทั้ง ๆ ที่ระบบการศึกษาได้ใช้ความพยายามอย่างใหญ่หลวงแล้ว ก็ยังมองไม่เห็น ู่ทางที่จะทำให้สำเร็จได้ในสองทศวรรษต่อไป

ในสภาพที่แตกต่างกันแบบหน้ามือเป็นหลังมือในตอนหลังสงครามโลก เด็กในประเทศอุตสาหกรรมได้เกิดใหม่เป็นจำนวนมหาศาล เด็กเหล่านั้นเข้าเรียนจนอัดแน่นในโรงเรียน ในทศวรรษ 1950 และ 1960 อัตราการเพิ่มของเด็กได้หยุดชะงักอย่างไม่คาดฝันในทศวรรษ 1960 และในทศวรรษ 1970 การเข้าเรียนของเด็กก็ลดลง ในตอนต้นก็ลดในระดับประถมศึกษา ต่อมาก็ดลดในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษามาก

การลดอัตราการเพิ่มของประชากรในประเทศอุตสาหกรรม ทำให้ประเทศเหล่านั้น ได้รับการผ่อนคลายจากความกดดันในทางประชากรลงมาก ผลก็คือ ไม่มีความจำเป็นต้องขยายการศึกษาในประเทศเหล่านั้นอีกต่อไป ทั้ง ๆ ที่ในรอบ 20 ปีก่อนหน้านี้ การขยายการศึกษาเป็นนโยบายใหญ่ ปรากฏการณ์นี้ทำให้ระบบการศึกษาของประเทศเหล่านั้นจะหายใจโล่งขึ้น ทำให้เขามีโอกาสได้ปรับปรุงคุณภาพการศึกษาแทนการขยายตัวด้านปริมาณ สิ่งที่ไม่น่าเชื่อก็คือ ปัญหาและข้อขัดแย้งซึ่งเกิดขึ้นในระหว่างจำนวนนักเรียนไม่เพิ่ม กลับแก้ไขยากกว่าปัญหาที่เกิดขึ้นตอนที่นักเรียนเพิ่มขึ้น เหตุผลพื้นฐานที่เป็นเช่นนั้น ก็เพราะว่า ความรู้สึกและเจตคติของประชาชน และทางราชการที่มีผลต่อการศึกษาและได้เปลี่ยนแปลงไป ด้านเหตุของการเปลี่ยนแปลงก็คือ ค่าใช้จ่ายทางการศึกษาและงบประมาณการศึกษาได้เพิ่มขึ้นมาก จนกลายเป็นภาระหนักแก่สังคมประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งประชาชนก็ตำหนิเห็นคุณค่าเงินงานของโรงเรียนมากขึ้น ความนิยมชมชื่นซึ่งประชาชนแสดงต่อระบบการศึกษาในระยะก่อน ได้กลายเป็นวิกฤตการณ์ของการขาดความเชื่อถือ ไปเสียแล้ว

สิ่งที่ได้กล่าวมาแล้วตั้งแต่ต้น จนถึงตอนนี้ชี้ให้เห็นว่า สภาพทางเศรษฐกิจ สังคมการเมือง และประชากรที่ห้อมล้อมการศึกษาในทศวรรษ 1980 แตกต่างกับสภาพเหล่านั้น ในทศวรรษ 1960 และ 1970 อย่างลึกซึ้ง โดยส่วนรวมสภาพดังกล่าวนั้นซับซ้อน แตกแยก และเป็นอันตราย แต่ในบางแง่ ก็อาจพิจารณาว่า เป็นสภาพที่ก่อให้เกิดความหวังได้เหมือนกัน สภาพเช่นนี้เป็นการทำทลายความรับผิดชอบของการศึกษาทุกประเภท ทุกระดับของทุกประเทศซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อน ฉ้ามองต่อไปในอนาคต เรายังไม่เห็นเหตุผลว่า สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และประชากรในรอบ 20 ปีข้างหน้า จะไม่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วต่อไปทั่วทั้งโลก ซึ่งก็จะเป็นสิ่งท้าทายทางการศึกษาที่ใหญ่หลวงกว่าเก่า นับตั้งแต่ทศวรรษ 1960 มาแล้ว องค์ประกอบที่ทำให้เกิดวิกฤตการณ์ได้อุบัติขึ้น และจะอุบัติต่อไปไม่หยุดยั้ง (เรื่องนี้ทำให้เกิดความสงสัยว่า ควรจะใช้คำว่า วิกฤตการณ์ต่อไปอีกหรือไม่ แต่ถ้าไม่ใช่คำนี้แล้ว เราจะหาคำอื่นมาใช้แทนได้อย่างไร)

2. การเปลี่ยนแปลงในด้านความคิดและนโยบายที่เกี่ยวกับการพัฒนา

ในระหว่างที่เกิดความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและทางสังคมที่สืบสนอยู่ ในทศวรรษ 1970 นั้น ความคิดและนโยบายทางการศึกษาก็เปลี่ยนแปลงอย่างสุดเหวี่ยง ซึ่งจะกล่าวถึงเรื่องนี้ในภายหลัง ในตอนนี้เราควรทำความเข้าใจกับแนวทางแห่งความ

เปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ซึ่งสืบเนื่องมาจาก และคลี่คลายคู่เคียงกันกับความเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน ในทฤษฎีของการพัฒนาประเทศแบบดั้งเดิม

ทฤษฎีเบื้องต้น

ก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง นักเศรษฐศาสตร์ไม่ค่อยได้ให้ความสนใจใ้ต่อกระบวนการซึ่งต่อมาเรียกว่า การพัฒนาประเทศ ด้วยเหตุนี้เองความคิดและทฤษฎีใหม่ เกี่ยวกับพัฒนาการซึ่งหมุนเวียนเป็นระยะเวลาสั้น ๆ หลังสงครามโลกครั้งที่สอง จึงขาดพื้นฐานทางประสบการณ์เป็นอย่างมาก ความคิดเกี่ยวกับพัฒนาการที่เกิดขึ้นใหม่ เป็นผลของการสร้างความคิดขึ้นมา จากประสบการณ์ทางยุโรปตะวันตก และญี่ปุ่น ในตอนสงครามสงบใหม่ ๆ รูปแบบใหม่ของการวางแผน และความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศต่าง ๆ โดยมีเงินทุนเทคโนโลยี และวิธีปฏิบัติในการจัดการของสหรัฐอเมริกาเป็นเครื่องสนับสนุนภายใต้แผนการ มาร์แชลล์ (Marshall Plan) ได้ทำให้ระบบเศรษฐกิจ ซึ่งพินาศเพราะสงครามของประเทศเหล่านั้นฟื้นตัวขึ้นอย่างรวดเร็วเกินความคาดหมายของคนทั้งปวง ยิ่งไปกว่านั้นการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจในครั้งนั้นทำให้ประเทศเหล่านั้น ก้าวไปสู่สมัยแห่งความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และความเจริญทางเศรษฐกิจ อันเต็มไปด้วยความโลก และความหลง

หลังจากนั้นไม่กี่ปี นักเศรษฐศาสตร์และผู้นำในโลกตะวันตกได้สรุปความคิดอย่างรวบรัดว่า สูตรของการพัฒนาเดิวก่อนหน้านั้นจะนำมาใช้กับประเทศกำลังพัฒนาได้ เช่นเดียวกัน กล่าวคือ เขาสรุปว่า การดูดซับเงินทุนก้อนใหญ่ บวกกับการถ่ายทอดทางเทคโนโลยีแบบใหม่ จากประเทศอุตสาหกรรมในโลกตะวันตก ไปสู่ประเทศเกษตรกรรมซึ่งเพิ่งได้รับเอกราชใหม่ ๆ ในเอเชียและแอฟริกา และประเทศที่ได้รับเอกราชนานแล้ว ในละตินอเมริกาจะทำให้ระบบเศรษฐกิจซึ่งกำลังล้มลุกคลุกกลานในประเทศเหล่านั้น ก้าวหน้าขึ้นตามลำดับโดยผ่านกระบวนการของพัฒนาการและการทำให้ทันสมัยไปสู่ขั้นเลี้ยงตนเองได้ พร้อมกับสร้างความหวังว่า จะทำได้รวดเร็วกว่าผลที่เกิดขึ้นในประเทศอุตสาหกรรมในโลกตะวันตกด้วยไม่นานนัก ก็เป็นที่รู้จักกันว่าเอาประเทศในโครงการมาร์แชลล์ ไปเปรียบเทียบกับประเทศกำลังพัฒนาไม่ได้ เพราะประเทศในยุโรป และญี่ปุ่นซึ่งพินาศเพราะสงครามนั้น ต้องการแต่เพียงทรัพยากรทางวัตถุดิบทดแทนของเดิม และการเพิ่มพูนความรู้ให้ทันสมัยในด้านการจัดการการวิจัย และสมรรถภาพในการพัฒนาเหล่านั้น นอกเหนือไปกว่านี้ ประเทศเหล่านั้น ยังมีสมบัติดั้งเดิมซึ่งก็คือ โครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ และการบริหาร ความรอบรู้ในทาง

อุตสาหกรรม และกำลังคนซึ่งได้รับการศึกษาดีและทันสมัยเป็นจำนวนมาก แต่ประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายนั้น ขาดปัจจัยที่จะทำให้เกิดการพัฒนาการได้อย่างรวดเร็ว

ต่อจากนั้นก็ มีการดัดแปลงทฤษฎีและรูปแบบของความเจริญทางเศรษฐกิจ ขึ้นใหม่ ทฤษฎีนี้บรรยายถึงกระบวนการของการทำให้ทันสมัยในประเทศกำลังพัฒนาอย่างรีบเร่ง และเสนอแนวคิดโดยอาศัยสติปัญญาเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ในการพัฒนา พร้อมกับเสนอให้จัดทำนโยบายและ โครงการให้ความช่วยเหลือแบบทวิภาคี และ พหุภาคีขึ้นมาสนับสนุนด้วย ภายใต้ทฤษฎีที่สร้างขึ้นใหม่นี้ การพัฒนาหมายถึงว่า ความเจริญทางเศรษฐกิจซึ่งวัดผลได้ด้วยสถิติเกี่ยวกับการเพิ่มผลผลิตประชาชาติ ซึ่งเป็นผลรวมอันสูงสุดของนักเศรษฐศาสตร์

ยุทธศาสตร์ของการพัฒนาการศึกษาในทศวรรษ 1950 ได้กลายเป็นเครื่องมือของยุทธศาสตร์แห่งการพัฒนาการแบบเพิ่มผลผลิต ยุทธศาสตร์เพิ่มผลผลิตนั้นผลักดันให้เกิดการรวมตัวของกิจกรรมในการพัฒนา โดยทำให้ศูนย์กลางของเมืองเป็นแหล่งที่ทันสมัยและแหล่งอุตสาหกรรม ทฤษฎีนี้กล่าวว่า เมื่อภาคเศรษฐกิจที่ทันสมัยซึ่งเกิดขึ้นใหม่ขยายตัวออกไป พลัดแห่งความเคลื่อนไหวอันนี้จะแผ่ขยายไปสู่ส่วนภูมิภาคทั่วประเทศ ซึ่งเป็นส่วนที่ประชาชนและกำลังคนส่วนใหญ่ยึดเอาเป็นที่อยู่อาศัยและเป็นที่สำคัญสำหรับประกอบอาชีพ ด้วยวิธีดังกล่าวนี้ ก็ จะเกิดการจุลชนวนกระบวนการพัฒนาชนบทซึ่งพึ่งตนเองได้ (โดยยึดถือความคิดที่ว่า จะมีการนำผลผลิตทางการเกษตรที่เพิ่มขึ้นไปขาย ที่ตลาดในเมืองและตลาดต่างประเทศ) ดังนั้น ช่องว่างทางเศรษฐกิจระหว่างเมืองกับชนบทก็จะแคบลง

การศึกษาและการฝึกฝนอบรมเป็นเครื่องมือของทฤษฎีและยุทธศาสตร์ของการพัฒนาแบบนี้ได้อย่างเหมาะสม โดยทั่วไปนักเศรษฐศาสตร์ลงความเห็นตรงกันว่า การขยายตัวของภาคเศรษฐกิจที่ทันสมัยนั้น นอกจากจะอาศัยการอัดฉีดเงินทุนทางวัตถุเป็นจำนวนมากและเทคโนโลยีที่สมัยใหม่แล้ว ยังต้องการปัจจัยด้านกำลังคนที่ได้รับการศึกษาดีและมีทักษะอันทันสมัยด้วย ในระยะนั้นปัจจัยทั้งหลายที่กล่าวมานี้ขาดแคลนอย่างมากในประเทศที่กำลังพัฒนา ความขาดแคลนปัจจัยจึงเป็นสิ่งที่ขัดขวางที่ร้ายแรงของความเจริญทางเศรษฐกิจ วิธีแก้ไขที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ ต้องรีบนำเข้าและขยายการศึกษา รวมทั้ง การฝึกอบรมที่ทันสมัยตามแบบ ซึ่งได้พิสูจน์ว่าใช้ได้ผลดีแล้ว ในประเทศอุตสาหกรรม โดยอาศัยการคิดหาเหตุผลแบบนี้ นักเศรษฐศาสตร์ทางพัฒนาการจำนวนมาก จึงได้เถียงอย่างหนักแน่นว่า ควรเพิ่มงบประมาณเพื่อการศึกษา เพราะการศึกษาก็คือการลงทุนที่ให้ผลตอบแทนสูงมนการพัฒนาเศรษฐกิจ ผู้มาในทางการศึกษา

ยอมยินดีรับการสนับสนุนซึ่งทำให้เกิดผลทางยุทธศาสตร์อันสำคัญจากนักเศรษฐศาสตร์ ทั้งนี้ก็เพราะนักการศึกษาต้องการงบประมาณเพิ่มขึ้นเพื่อขยายงานของตนอยู่แล้ว นักศึกษานั้นยึดมั่นในปรัชญาการศึกษา แบบมนุษยศาสตร์ และ วัตถุประสงค์ทางการศึกษาอันสูงส่ง เมื่อได้ประสบกับโลกทรรศน์แบบวัตถุนิยมเต็มตัวของนักเศรษฐศาสตร์ นักการศึกษา ย่อมอดอยห่างจากความคิดแบบนั้น นักการศึกษา มักจะคัดค้าน นักเศรษฐศาสตร์ ซึ่งพิจารณาว่าโรงเรียน และสถาบันอุดมศึกษาเป็นโรงงานผลิตกำลังคนให้แก่ ระบบเศรษฐกิจ ความเป็นห่วงและการกล่าวหา กันเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามปกติ เมื่อสถาบันนานาชาติ วางแผนการศึกษาจัดสัมมนาระหว่างผู้นำทางการศึกษา และผู้นำในทางเศรษฐกิจใน ค.ศ. 1960

สัมพันธไมตรีระหว่างนักเศรษฐศาสตร์กับนักการศึกษา ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากประชาชนและนักการเมืองอีกต่อหนึ่งด้วย ดังนั้นระบบการศึกษา จึงสามารถขยายตัวอย่างรวดเร็ว เหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นต่อเนื่องกันไปจนถึง ทศวรรษ 1970 ต่อจากนั้นรายงานข้อเท็จจริง และผลการวิเคราะห์ เกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ๆ ในโลกแห่งการพัฒนา ก็หลั่งไหลออกมาสู่สายตาประชาชน ทำให้เกิดความสงสัยใน ความถูกต้อง และ ความยั่งยืนของทฤษฎี แนวนโยบายและยุทธศาสตร์แบบดั้งเดิม ซึ่งทำให้เกิดสัมพันธไมตรีที่กล่าวไว้ข้างต้นนี้

ข้อเท็จจริง เปิดเผยว่า ประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่กำลังก้าวหน้าอย่างน่าชื่นชม ถ้าวัดจากสถิติรายได้ประชาชาติ สถิติการเข้าเรียน และการอยู่ในโรงเรียนซึ่งเพิ่มขึ้นจากเดิม แต่ข้อเท็จจริงก็แสดงให้เห็นแบบแผนของความเหลื่อมล้ำ และความไม่เท่าเทียมกัน ของพัฒนาการทางเศรษฐกิจและการศึกษา แทนที่ช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบท จะแคบเข้า ก็กลับขยายตัวกว้างออกยิ่งกว่าเดิม โรเบิร์ต แมกนามารา (Robert Mc Namara) ผู้จัดการใหญ่ของธนาคารโลก ได้ชี้แจงให้เห็นความจริงที่น่าตกใจ ในการปราศรัยของเขาในการประชุมประจำปีของผู้นำทางการเงินทั่วโลก ที่ไนโรบี (Nairobi) เมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ. 1973 เขาทำให้ผู้ฟังและคนที่อยู่ในประเทศกำลังพัฒนาตื่นตระหนกตกใจ โดยกล่าวว่า คนในประเทศที่กำลังพัฒนา 800 ล้านคน กำลังดำเนินชีวิตในสภาพที่ยากไร้อย่างรุนแรง คำว่า "ยากไร้" ของ แมกนามารา ไม่ได้แปลว่า ยากจนพอประมาณ แต่แปลว่า มีชีวิตรอดอยู่ได้ด้วยความลำบากแสนสาหัส และคนยากจนเหล่านี้ก็มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

การสำรวจสภาพชนบทขององค์การและสถาบันอื่น ๆ ในเวลาต่อมา ก็ได้ผลตรงกับที่แมกนามารา กล่าวมาแล้ว รายงานการสำรวจเหล่านั้น เปิดเผยให้เห็นความ

จริงว่า จำนวนครอบครัวในชนบทซึ่งไม่มีที่ดิน หรือเกือบไม่มีที่ดิน ในประเทศกำลังพัฒนา มีจำนวนมากมาจนน่ากลัว การว่างงานและการทำงานต่ำกว่าระดับก็กำลังแพร่กระจายโดยทั่วไป สุขภาพของประชาชนก็เสื่อมโทรม นำใช้น้ำดื่มก็ขาดแคลน สภาวะทางโภชนาการ และสิ่งแวดล้อมทางสาธารณสุขก็อยู่ในสภาพที่น่าเป็นห่วง นอกจากนี้อัตราการตายของทารกก็ยังสูงมาก สาเหตุและตัวแปรที่ทำให้เกิดความเดือดร้อนเหล่านี้ ได้แก่ การเพิ่มประชากร ในชนบทซึ่งมีอัตราสูง ประชากรที่เพิ่มขึ้นนี้ถึงแม้จะย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในเมือง เป็นจำนวนมากแล้วก็ตาม ก็ยังทำให้ประชากรในชนบทในประเทศที่มีรายได้ต่ำ มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างมาก ใน ค.ศ. 2000

เมื่อพิจารณาอย่างใกล้ชิด จะมองเห็นว่าโรงเรียนในชนบทนั้นมีส่วนขัดแย้งกับรายงานความก้าวหน้าอันน่าสรรเสริญ ซึ่งชี้ให้เห็นจำนวนนักเรียนของแต่ละประเทศว่า ได้ขยายตัวไปทั่วประเทศอย่างน่าพอใจ รายงานประเภทนี้ ปรากฏอยู่ในสถิติประจำปีของ ยูเนสโก (UNESCO Statistical Yearbook) ภายใต้อัตลักษณ์ดังกล่าวนี้ เราจะพบความจริงว่า ในชนบทนั้น มีโรงเรียนประถมศึกษาตั้งกระจายห่าง ๆ กัน บางโรงเรียนก็เปิดสอนไม่ครบชั้นด้วย ในโรงเรียนพวกนี้ปรากฏว่ามีอัตราการออกกลางคัน และอัตราการขาดเรียนสูงจนน่าตกใจ อาคารเรียนก็เก่าผุพัง ครูก็มีวุฒิต่ำ แบบเรียนและอุปกรณ์จำเป็นอื่น ๆ ก็ขาดแคลน ในชนบทนั้นนักเรียนในวัยเรียนที่เป็นชายเรียนจบหลักสูตรประถมศึกษาน้อยกว่า ร้อยละ 10 ส่วนนักเรียนหญิงนั้นยังมีจำนวนที่เรียนจบหลักสูตรต่ำกว่านี้อีก ในจำนวนนักเรียนที่จบหลักสูตรประถมศึกษาเหล่านี้ จำนวนเด็กเพียงร้อยละ 10-15 ผู้จบหลักสูตรทั้งหมด เป็นผู้มีโอกาสได้เรียนต่อ ในโรงเรียนมัธยมศึกษาซึ่งอยู่ในเมือง ปัญหาข้างกยังมิต่อไปอีก กล่าวคือ โรงเรียนมัธยมศึกษาในเมืองนั้นใช้หลักสูตรที่เน้นการเรียนวิชาการ หลักสูตรประเภทนั้น เหมาะสมกับคนในเมือง และใช้ได้ผลสำหรับคนซึ่งอยู่ในภาคเศรษฐกิจที่ทันสมัย แต่หลักสูตรดังกล่าวไม่ได้สอดคล้องกับความจำเป็นและการดำเนินชีวิตในอนาคตของเด็กในชนบทส่วนใหญ่ ยิ่งไปกว่านั้น การศึกษาแบบที่ลอกเลียนมาจากต่างประเทศ ได้สร้างความแตกแยกให้เกิดขึ้นในสังคม คือ นักเรียนที่ฉลาดที่สุด และมีแรงจูงใจมากที่สุด จากชนบทจะมุ่งมั่นย้ายถิ่นเข้าไปอยู่ในเมือง แทนที่จะตั้งหลักแหล่งในชนบทเพื่อพัฒนาชุมชนของตน

ถ้าชนบทตกอยู่ในสภาพเลวร้าย เมืองใหญ่ก็จะไม่ใช่ไปกว่าชนบทมากนัก ภาคเศรษฐกิจที่ทันสมัยในเมืองใหญ่ ๆ ก็ย่อมมีความเจริญก้าวหน้าอันน่าประทับใจ กล่าวคือ มีโรงเรียนทันสมัย ดิจที่ทำงานของทางราชการ โรงเรียนและสถานศึกษาชั้น

สูง โรงพยาบาล ดิจิตอลคอมเมนต์ เป็นที่อยู่อาศัย นอกจากนั้น ยังมีรถบรรทุก รถโดยสารประจำทาง ถนนราดยาง หรือ ถนนคอนกรีต สนามบิน การจราจรที่ติดขัด มีโรงพยาบาล มีแสงสี และมีการก่อสร้างเกิดขึ้นใหม่ทุกวัน แต่ความเจริญของภาคเศรษฐกิจทันสมัยซึ่งนักเศรษฐศาสตร์หลายท่านเรียกว่า ภาคเศรษฐกิจที่เป็นทางการ (formal sector) ซึ่งประกอบด้วยกำลังคนที่ได้รับการศึกษาดี มีรายได้สูง และใช้เครื่องจักรเครื่องมือน้อยอย่างมากมาย ถึงอย่างไรก็ตาม ภาคเศรษฐกิจส่วนนี้ก็เป็นเพียงส่วนน้อยนิดของระบบเศรษฐกิจในเมือง กำลังคนส่วนมากของเมืองใหญ่ ๆ รวมทั้งกำลังคนซึ่งย้ายถิ่นมาจากชนบทใหม่ ๆ นั้น ทำมาหากินด้วยการทำเหมืองแร่ดีบุก ซึ่งได้รับค่าแรงต่ำ งานดังกล่าวยังมีอยู่ในภาคเศรษฐกิจนอกระบบ (informal sector) แต่งานในเมืองก็หายากมาก และนับวันก็จะหายากขึ้นทุกที สมรรถภาพทางกายภาพ และทางเศรษฐกิจของเมืองใหญ่ ๆ ทั่วโลกที่จะรองรับการระเบิดของประชากรนั้น บรรลุถึงจุดอิ่มตัวแล้ว เมืองใหญ่ ๆ เช่น กรุงเทพมหานคร มะนิลา นิวเดลี ไนโรบี โคโร และเม็กซิโกซิตี นั้น ไม่สามารถจัดหาที่อยู่อาศัย และจัดหางานให้ประชากรทำได้อีกต่อไปแล้ว ความยากไร้ในเมืองซึ่งก็เลวร้ายไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความยากไร้ในชนบท กำลังทวีขึ้นอย่างฉับพลัน นอกจากนี้อุตสาหกรรมในเมืองซึ่งเกิดขึ้นใหม่ก็ขยายตัวลดลง เนื่องจากกำลังซื้อของคนในชนบทมีจำกัด ตลาดในประเทศก็แคบลง ตลาดต่างประเทศก็ถูกกีดกันด้วย การตั้งกำแพงทางการค้าในประเทศอุตสาหกรรมคู่กันไปด้วย

ถึงกระนั้น เราก็ไม่ควรวาดภาพความเลื่อมล้ำ และความไม่เท่าเทียมกันในทางพัฒนาการ ซึ่งเกิดขึ้นแก่ประเทศกำลังพัฒนา ในทศวรรษ 1970 ให้น่ากลัวเกินไป เพราะในบางจุดก็ยังสดใส และมีความหวังในอนาคตอยู่ไม่น้อย แม้การว่างงานและการทำงานต่ำกว่าระดับจะมีมากขึ้นก็ตาม แต่ก็มี การสร้างงานที่ให้ผลตอบแทนสูงขึ้นใหม่มีจำนวนมาก สภาพความเป็นอยู่ก็ดีขึ้น สำหรับคนกลุ่มน้อยบางกลุ่ม ส่วนคนกลุ่มใหญ่ที่ยากจนมาก ๆ อาจยังไม่ได้ปรับปรุงการครองชีพขึ้นมากนัก ถึงแม้ระบบการศึกษาจะมีข้อบกพร่องมากก็จริง แต่การขยายตัวของระบบการศึกษาก็เปิดโอกาสให้คนหนุ่มสาวซึ่งเสียเปรียบในสังคมนับล้าน ๆ คน ทำให้คนเหล่านี้สามารถเลื่อนชั้นทางสังคมให้สูงขึ้นได้ในเวลาไม่ถึง 20 ปี การศึกษาได้สะสมกำลังคนระดับกลางและระดับสูง ซึ่งเป็นพลังอันสำคัญในการพัฒนาประเทศ

กล่าวสั้น ๆ ว่า ความก้าวหน้าซึ่งสั่งสมมา ตอนต้นทศวรรษ 1970 นั้นมีมากเกินไปที่นักวิชาการเคยตั้งความหวังอย่างสูงส่งไว้ในทศวรรษ 1950 ด้วยซ้ำไป เพราะผลแห่งความก้าวหน้านี้ และเพราะผลแห่งการกระจายผลประโยชน์ที่เลื่อมล้ำ

กันมากมายนั้น ทำให้เกิดช่องว่างกว้างขึ้นคือ คนที่ได้เปรียบอยู่แล้วก็ได้เปรียบมากขึ้น คนยากจนซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่กลับยากจนลงกว่าเดิม พัฒนาการซึ่งดำเนินอยู่ในขณะนี้ ยังไม่เสร็จสิ้น เรายังต้องแก้ไขกันต่อไป ผลของการพัฒนาในช่วงนี้ก่อให้เกิดความไม่พอใจในทางศีลธรรมอย่างแรง และทำให้เกิดความกังวลใจในทางการเมืองอย่างหนัก นี้เป็นส่วนหนึ่งที่เราจะต้องแก้ไขต่อไปในอนาคต

3. การเปลี่ยนแปลงความคิดเกี่ยวกับการศึกษา

เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงแนวคิดด้านการพัฒนาในทศวรรษ 1970 แล้ว ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดด้านการศึกษาเช่นกัน ศูนย์กลางของการเปลี่ยนแปลงคือ การสร้างค่านิยมใหม่ นับแต่ตอนต้นมาจนถึงทศวรรษ 1970 การศึกษาก็คือ “ การเล่าเรียนในโรงเรียน (schooling)” แต่เมื่อถึงทศวรรษ 1970 เป็นที่ยอมรับมากขึ้นทุกทีว่า การศึกษา ได้แก่ การเรียนรู้ (learning) ไม่ว่าจะเรียนจากไหน เรียนอย่างไร หรือเรียนในวัยไหน นอกจากนั้นยังถือว่า การศึกษาคือกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยเริ่มจากวัยทารกไปจนกระทั่งวันตาย

ความคิดเกี่ยวกับการศึกษาที่กว้างขวางเช่นนี้ ไม่ได้ทำให้ระบบโรงเรียนลดความสำคัญลง แม้แต่ประการใดประการหนึ่งมันจะสะท้อนให้เห็นความจริงซึ่งคนยอมรับช้าเกินกว่า เหตุว่าโรงเรียนและสถานศึกษาชั้นสูงนั้น ถึงแม้จะสามารถสนองความต้องการในการเรียนตลอดชีวิตของประชากรทุกกลุ่มอายุได้ คณะกรรมการนานาชาติ ว่าด้วยพัฒนาการศึกษาขององค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO'S International Commission on the Development of Education) ซึ่งเรียกกันตามชื่อของประธานกรรมการว่าคณะกรรมการของฟอรั (Faure Commission) ได้จัดพิมพ์เอกสารชื่อ การศึกษาเพื่อชีวิต (Learning to Be) ขึ้นใน ค.ศ. 1972 เอกสารฉบับนี้ได้ชี้ให้เห็นข้อจำกัดของการศึกษาในระบบโรงเรียน และความสำคัญของการศึกษาดูตลอดชีวิต รายงานนี้กล่าวอย่างตรงไปตรงมาว่า ถ้าเปรียบโรงเรียนกับการศึกษาโดยอาชีพวิธีอื่นแล้ว แทนที่โรงเรียนจะมีความสำคัญมากขึ้น กลับจะลดลงด้วยซ้ำไป

คณะกรรมการดังกล่าวนี้ ไม่ได้ต้องการจะทำให้ความสำคัญของโรงเรียนลดลง ในทางตรงกันข้ามรายงานฉบับนั้นยังได้ให้ข้อเสนอแนะหลายประการ ที่จะทำให้ระบบโรงเรียนเข้มแข็งขึ้น ข้อเสนอแนะบางประการก็รุนแรงมาก ความคิดพื้นฐานของรายงานฉบับนั้น กล่าวถึงโลกซึ่งกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดความจำเป็นในการเรียนมากขึ้น และเปลี่ยนแปลงจากเดิมด้วย นอกจากนั้นยังชี้ให้เห็นความไม่เป็นที่ยอมรับอันน่าเป็นห่วง ซึ่งมีความจะเป็นจะต้องนำเอาวิธีเรียนแบบอื่นมาใช้ให้มากขึ้น การเล่าเรียนดังกล่าวนี้ เรียกว่า การศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาดมอชชาติ (Nonformal and Informal Education) ความสนใจที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในวิธี

การศึกษาแบบใหม่ ทำให้เกิดการวิจัย และการปฏิบัติในด้านการศึกษาก้าวหน้าอีกเป็นจำนวนมาก ทำให้การศึกษามีบทบาทกว้างขวางขึ้น และมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการพัฒนาประเทศได้มากขึ้น

3.1 การเปลี่ยนรูปและการทำให้โรงเรียนทันสมัยขึ้น

ในรายงานของฟอร์ไดร์ชี้ให้เห็นว่า ระบบการศึกษาในโรงเรียนทุกแห่งกำลังล้าสมัยมากขึ้นทุกที นอกจากนี้ระบบโรงเรียนยังปรับตัวผิดพลาด ไม่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วที่เกิดขึ้นในสังคม ดังนั้นในรายงานฉบับนี้จึงได้เสนอว่าระบบโรงเรียนต้องเปลี่ยนแปลงและนำนวัตกรรมใหม่ ๆ มาใช้ให้มากขึ้น การปรับปรุงนี้ต้องทำอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลานาน สำหรับประเทศกำลังพัฒนานั้น ได้มีการเตือนเป็นพิเศษว่า การศึกษาซึ่งลอกแบบมาจากประเทศอื่นจะไม่สอดคล้องและเหมาะสมกับประเทศของตน ในทศวรรษ 1970 วงการศึกษาทั่วโลกยอมรับว่าการจัดและวิธีปฏิบัติเดิมนั้นล้าสมัย ขาดประสิทธิภาพ และจำเป็นต้องแก้ไขในสาระสำคัญ นั่นคือ ที่ผ่านมานวัตกรรมส่วนใหญ่ เป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรและการเรียนการสอนบางส่วน หรือการนำวิธีสอนหรืออุปกรณ์การสอนใหม่ ๆ บางอย่างมาใช้ คำว่าใหม่นั้นหมายความว่าใหม่ในระบบการศึกษานั้น มีนวัตกรรมไม่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน ในโครงสร้างของระบบ ในวิธีอำนวยความสะดวกแก่ผู้ปฏิบัติงานในสนาม ถึงกระนั้นเมื่อถึงปลายทศวรรษ 1970 ก็ได้รับบทเรียนในด้านการจัดการให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในระบบการศึกษาดังเดิมเป็นจำนวนมาก

3.2 ความรุ่งเรืองของการศึกษานอกโรงเรียน

ความสนใจต่อการศึกษานอกโรงเรียนเริ่มขึ้นในทศวรรษ 1970 เนื่องจากยุทธศาสตร์แห่งการพัฒนาที่ประกาศว่า จะอาศัยแนวทางที่เข้มแข็งขึ้นกว่าเดิม และบิดรุกรมนพื้นฐานในการพัฒนาชนบท ทั้งนี้เพื่อสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชนผู้ยากจน เป็นที่ยอมรับกันว่า ถ้าจะสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานให้ได้ผลจริง ๆ ประชาชนนับล้าน ๆ คนทุกเทศทุกวัย ต้องเรียนสิ่งใหม่ ๆ อีกมาก ซึ่งแม้ว่าระบบโรงเรียนจะขยายตัวออกไปมากเพียงใด ก็ไม่สามารถสนองความต้องการซึ่งแตกต่างกันมากมายได้อย่างทั่วถึง ถ้าจะสนองความต้องการของคนทุกหมู่เหล่า โดยเฉพาะความต้องการของคนหนุ่มสาว และผู้ใหญ่ซึ่งไม่ได้อยู่ในโรงเรียนให้ได้ผล จะต้องใช้กิจกรรมทางการศึกษานอกโรงเรียนอย่างไม่ต้องสงสัย

ถึงแม้การศึกษานอกโรงเรียนจะได้รับความนิยมมากขึ้น แต่ยังมีผู้ที่ยึดมั่นในระบบโรงเรียน ซึ่งกลัวว่า การศึกษานอกโรงเรียนจะได้รับความนิยมจนมาแย่งงบประมาณไปจากโรงเรียน และความคิดที่ขัดแย้งบางอย่างคือ คนที่โจมตีระบบโรงเรียนรุนแรงที่สุด รวมทั้งกลุ่มที่

ต้องการเลิกส่งโรงเรียนซึ่งมี อีวาน อิลลิช (Ivan Illich) เป็นผู้นำที่เห็นว่า การศึกษานอกโรงเรียน เป็นเครื่องมือสำหรับทำลายระบบโรงเรียน

ทুমบัส ได้กล่าวถึง ความหมายของการศึกษานอกโรงเรียนดังนี้คือ กิจกรรมทางการศึกษาซึ่งจัดขึ้นเป็นสัดส่วน กิจกรรมดังกล่าวนี้ จัดให้อยู่ภายนอก ระบบโรงเรียน เพื่อให้บริการด้านการเรียนซึ่งเลือกสรรแล้วสำหรับประชากรเฉพาะกลุ่ม โดยไม่เลือกกว่าจะเป็นผู้ใหญ่หรือเด็ก เมื่อให้คำนิยามเช่นนี้ การศึกษานอกโรงเรียนจึงรวมไปถึงการส่งเสริมการเกษตร โครงการฝึกฝนเกษตรกร โครงการสอนผู้ใหญ่ให้รู้หนังสือ การฝึกฝนวิชาชีพ ซึ่งจัดนอกระบบโรงเรียน สมาคมของหนุ่มสาว ซึ่งมีวัตถุประสงค์ทางการศึกษา และโครงการต่าง ๆ ของชุมชน ซึ่งจัดขึ้นเพื่ออบรมวิชาสุศึกษา โภชนาการ การวางแผนครอบครัว สหกรณ์และวิชาอื่น ๆ

นอกจากนี้ทুমบัสยังได้อธิบายถึงการศึกษาตามอัชฌาศัย (informal education) ไว้ดังนี้ กระบวนการซึ่งมีมนุษย์ทุกรูปทุกนามแสวงหาและสะสมความรู้ทักษะ เจตคติ และความรู้แจ้งจากประสบการณ์ประจำวัน และการสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย รวมทั้งสิ่งแวดล้อมในบ้าน ในที่ทำงาน และในที่เล่นหรือที่พักผ่อนหย่อนใจ กระบวนการนี้ มนุษย์ต้องทำต่อเนื่องกันตลอดชีวิต ทำจากการดูตัวอย่าง และเจตคติของครอบครัว และเพื่อน ทำจากการเดินทาง การอ่านหนังสือพิมพ์และหนังสือ ทำโดยการฟังวิทยุ ภาพยนตร์หรือโทรทัศน์ กล่าวอย่างกว้าง ๆ ว่า การศึกษาตามอัชฌาศัยนั้นไม่มีการจัดเป็นระบบ ไม่มีการจัดเป็นองค์การ หรือบางครั้งก็จัดขึ้นโดยไม่ตั้งใจ แต่การศึกษาประเภทนี้ เมื่อรวมกันเข้าแล้ว ก็เป็นการเรียนรู้ส่วนใหญ่ในชีวิตมนุษย์ แม้แต่มนุษย์ที่เรียนรู้จากระบบโรงเรียนมามากแล้ว

3.3 การเปลี่ยนแปลงลำดับความสำคัญของการศึกษาในทศวรรษ 1970

ความเปลี่ยนแปลงในด้านยุทธศาสตร์ของการพัฒนาในทศวรรษ 1970 ซึ่งกล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์ และการจัดลำดับความสำคัญของการศึกษาดำเนินไป ด้วย ความเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานก็คือ การลดความยากจน และความไม่เท่าเทียมกันในทางเศรษฐกิจ และสังคม และในขณะเดียวกันก็หาทางเพิ่มผลผลิต และการจ้างงานให้สูงขึ้น

ในการอภิปรายนโยบายทางการศึกษา เน้นเรื่องการศึกษาพื้นฐาน (basic education) อย่างหนักแน่น การศึกษาชนิดนี้ คือ การประถมศึกษาสำหรับเด็กในวัยเรียน และการศึกษานอกโรงเรียนอันเหมาะสมสำหรับหนุ่มสาวและผู้ใหญ่นอกโรงเรียน ส่วนการมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา จะลดความสำคัญลง ได้มีการย้ำให้เห็นความสำคัญของการปรับปรุงคุณภาพการศึกษาและการจัดเนื้อหาของหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม มีการเน้นความสำคัญของการปฏิรูป และนวัตกรรมในระบบโรงเรียน รวมทั้งการวางแผนและทดสอบว่าวิธีใดอยู่ในวิสัยที่จะเป็นไปได้ในด้านการเงิน การปรับปรุงการจัดการศึกษาให้เข้มแข็งขึ้น การเพิ่มประสิทธิภาพภายใน และประสิทธิผลภายนอก เป็นเรื่องที่ได้รับการเอาใจใส่่มากเป็นพิเศษ

จากการเปลี่ยนแปลงทั้ง 3 ประการหลัก ดังกล่าว ชุมบัสได้ให้ข้อคิดในการวิเคราะห์ใหม่ โดยสรุป คือ ไม่พิจารณาแต่เพียงการศึกษาในระบบโรงเรียนเท่านั้น แต่จะดูไปถึงการศึกษาออกโรงเรียนและการศึกษาตามอัชฌาตย์ด้วย และเพื่อให้เกิดความสะดวกในการพิจารณากิจกรรมการศึกษานานหลากหลายและทำให้วิธีวิเคราะห์มีความเหมาะสมในโลกแห่งการศึกษาที่เป็นจริง ชุมบัสจึงเลือกใช้แนวความคิดเกี่ยวกับ “เครือข่ายแห่งการเรียนรู้” (learning network) เป็นโครงสร้างทางสติปัญญาในการวิเคราะห์ ซึ่งประโยชน์ของการวิเคราะห์เครือข่าย แห่งการเรียนรู้ คือ ประการแรก ความคิดนี้สอดคล้องกับหลักของการศึกษาดตลอดชีวิต วัตถุประสงค์เบื้องต้นของเครือข่ายแห่งการเรียนรู้คือ พยายามสนองความต้องการและความสนใจในการเรียนรู้ให้กับสมาชิกสังคมทุกคน ประการที่สอง ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับเครือข่าย นั้นสะท้อนให้เห็นความเป็นจริงในโลกแห่งการศึกษา การศึกษาทั้งตามอย่างมีความเข้มแข็งและมีข้อจำกัดแตกต่างกัน ต่างฝ่ายต่างก้าวกัน บางทีก็ใช้แทนกันได้ และต่างทำให้การศึกษาแบบอื่นมีความเข้มแข็งขึ้น ประการที่สาม ความคิดเกี่ยวกับเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ จะให้ความคิดที่กว้าง และมีบูรณาการแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษา ในอันที่จะสร้างการศึกษาทั้งหมดขึ้นในสังคม ประการสุดท้าย ความคิดแบบนี้จะช่วยทำให้นักวางแผน นักวิจัย และนักวิเคราะห์การศึกษาเริ่มต้นพิจารณาศึกษาในแนวใหม่ และสร้างวิธีคิดขึ้นมาใหม่ ซึ่งอาจทำให้เกิดการหยั่งรู้ใหม่ ๆ ทอที่จะวางนโยบาย และผู้จัดการการศึกษามองเห็นช่องทางที่จะปรับปรุงเครือข่ายให้ดีขึ้น (สรุปจาก วิฤตการณของโลกในทางการศึกษา ทัศนะในทศวรรษ 1980, ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ แปล, 2535)

เนื่องจากแนวความคิดนี้ได้รับการยอมรับกันทั้งโลกว่า เป็นแนวความคิดทางการศึกษาในปัจจุบัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำแนวความคิดดังกล่าวมาปรับใช้เป็น กรอบแนวคิดในการวิจัย ครั้งนี้

ตอนที่ 5 สรุปกรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาและวิเคราะห์แนวคิดต่างๆ ดังกล่าว ผู้วิจัยนำความคิดการวิเคราะห์เชิงระบบของ คุมบัส มาปรับเพื่อใช้วิเคราะห์ประเด็นเรื่อง เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตและสังคม การศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม และแนวทางในการกำหนดนโยบายการศึกษา โดยที่การวิจัยนี้มุ่งหมายจะนำนโยบายการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนั้นนโยบายการศึกษาขั้นพื้นฐานจึงนับว่าเป็นผลผลิต (output) ของระบบที่มุ่งหวัง นโยบายดังกล่าวจะต้องได้รับการวิเคราะห์พิจารณาจากปัญหาและความต้องการคุณภาพชีวิตและสังคมของชุมชนในเขตชนบทยากจน และผ่านกระบวนการจากการศึกษา 2 รูปแบบ คือ การศึกษา ตามแนววิถีชีวิต และ ตามแนวระบบโรงเรียน ของชุมชนในเขตชนบทยากจน ส่วนสภาพแวดล้อมของสังคม (environment) ในการวิเคราะห์ระบบในที่นี้ได้แก่ สภาพชุมชนเขตชนบทยากจนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทั้ง 2 รูปแบบ การวิเคราะห์ปัจจัยเบื้องต้น (input) ของชุมชน ผู้วิจัยได้พิจารณาจาก ปัญหาและความต้องการของชุมชนในด้าน คุณภาพชีวิตและสังคม โดยจะทำการวิเคราะห์เพื่อแสดงตัวชี้วัดในด้านดังกล่าว ส่วนในองค์ประกอบของกระบวนการ (process) ผู้วิจัยศึกษา กิจกรรมที่ชุมชนได้ทำ และแนวคิดของชุมชนในการแก้ปัญหาคุณภาพชีวิตและสังคม กระบวนการเรียนรู้ ตามแนววิถีชีวิตและตามแนวระบบโรงเรียน รวมทั้งความต้องการการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม และในส่วนของผลผลิต (output) ซึ่งได้แก่ นโยบายการศึกษาขั้นพื้นฐานนั้น จะมีประเด็นการวิเคราะห์ คือ ข้อความนโยบาย แผนงาน วัตถุประสงค์ เป้าหมาย และแนวทางมาตรการ ซึ่งรายละเอียดต่าง ๆ สรุปเป็นกรอบการวิเคราะห์ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 2 แสดงกรอบความคิดในการวิเคราะห์

